

ŠIAULIŲ UNIVERSITETAS
SOCIALINĖS GEROVĖS IR NEGALĖS STUDIJŲ FAKULTETAS
SOCIALINĖS PEDAGOGIKOS IR PSICHOLOGIJOS KATEDRA

Socialinės pedagogikos (šaka – socialinių projektų vadyba) magistrantūros studijų programa

Erika Šilinskienė

**JAUNESNIOJO MOKYKLINIO AMŽIAUS VAIKŲ SOCIALINIŲ
PROBLEMŲ SPRENDIMO GALIMYBĖS PLĖTOJANT TĖVŲ IR
MOKYTOJŲ BENDRADARBIAVIMĄ PAGRINDINĖJE MOKYKLOJE**

Magistro darbas

*Magistro darbo vadovė –
doc. dr. A. Vaitkevičienė*

2010

Santrauka lietuvių kalba

Darbe atlikta teorinė analizė, įvardijant jaunesniojo mokyklinio amžiaus vaikų socialines problemas, jų kilmės priežastis ir galimus sprendimo būdus.

Iškeltos hipotezės, kad tėvų ir mokytojų požiūris į socialines problemas nesiskiria; tėvų ir mokytojų požiūris vieni kitų atžvilgiu skiriasi.

Siekiant išsiaiškinti, kokios socialinės problemos egzistuoja Ryškėnų pagrindinėje mokykloje, kokia šių problemų kilmė ir kaip būtų galima šias problemas išspręsti taikytas kiekybinis tyrimas – anketinė apklausa tėvams (N=47), pedagogams (N=14), mokiniams (N=45). Norint identifikuoti socialinių problemų požymius, tarpinstitucinio bendradarbiavimo galimybes, specialistų, atsakingų už socialinių problemų sprendimą, lūkesčius, taikytas kokybinis tyrimas – struktūruotas interviu su pedagogais ir mokyklos socialiniais partneriais.

Svarbiausios empirinio tyrimo išvados:

1. Atlikus teorinę analizę išaiškėjo, kad šiuolaikinėje visuomenėje vaiko psichosocialinę raidą nepalankiai veikia: pastebimas šeimos kaip socialinio instituto nuosmukio procesas, jos socialinių funkcijų, šeimos narių tarpasmeninių santykių, šeimos struktūros, įtakos visuomenei ir kitiems socialiniams institutams pokyčiai. Pozityvus mokyklos bendradarbiavimas su šeima padeda numatyti kylančias socialines problemas ir jų išvengti.
2. Remiantis gautais kiekybinio tyrimo rezultatais apie socialines problemas Ryškėnų pagrindinėje mokykloje galima teigti, kad:
 - Didžiausia socialinė problema tarp vaikų – rūkymas. Tai įvardija tėvai, pedagogai ir patys vaikai. Penktadalis pradinukų yra bandę rūkyti, iš jų keli – rūko kiekvieną dieną.
 - Pedagogai bendravimą su tėvais laiko mažiausiai sėkminga pedagoginės veiklos kryptimi.
 - Tėvai nėra pakankamai įtraukiami į susidariusių problemų sprendimą, todėl neviseiškai išnaudojamos pagalbos vaikui galimybės.
3. Atlikus struktūruoto interviu analizę, galima teigti:
 - Svarbus socialinių problemų sprendimo būdas – ankstyvosios prevencijos taikymas, įtraukiant atstovus iš vaiko teisių apsaugos tarnybos, policijos, bažnyčios bei tėvus ir kitus atsakingus bendruomenės atstovus.
 - Šeima ir mokykla turi remtis savo socialinės aplinkos ypatumais, mokyklos bendruomenės narių pastangomis, kad vaiko socializacijos procesą padarytų sėkmingesnį.
4. Iškelta hipotezė, kad tėvų ir mokytojų požiūris į socialines problemas nesiskiria pasitvirtino iš dalies. Kita hipotezė, kad tėvų ir mokytojų požiūris vieni kitų atžvilgiu skiriasi – pasitvirtino.

Atsižvelgiant į tyrimo rezultatus, pateiktos rekomendacijos ir projekto, skirto šeimos ir mokyklos bendradarbiavimo plėtojimui – žalingų įpročių prevencijoje, gairės.

Esminiai žodžiai: socializacija, socialinės problemos, jaunesnysis mokyklinis amžius, bendradarbiavimas, pagrindinė mokykla.

TURINYS

Magistro darbo santrauka	2
Įvadas	3
1 skyrius. JAUNESNIOJO MOKYKLINIO AMŽIAUS VAIKŲ SOCIALINĖS PROBLEMOS, JŲ KILMĖS PRIEŽASTYS IR GALIMI SPRENDIMO BŪDAI	7
1.1. Jaunesniojo mokyklinio amžiaus vaikų socialinės problemos sociologiniu ir psichologiniu aspektu	7
1.2. Jaunesniojo mokyklinio amžiaus vaikų socializacijos problemos pedagoginiu aspektu.....	15
1.3. Jaunesniojo mokyklinio amžiaus vaikų socialinių problemų sprendimas.....	20
2 skyrius. JAUNESNIOJO MOKYKLINIO AMŽIAUS VAIKŲ SOCIALINIŲ PROBLEMŲ SPRENDIMO GALIMYBĖS RYŠKĖNŲ PAGRINDINĖJE MOKYKLOJE	32
2.1. Jaunesniojo mokyklinio amžiaus vaikų socialinių problemų tyrimo ir socialinių problemų sprendimo metodologija.....	32
2.2. Mokytojų ir tėvų požiūrio į mokyklos ir šeimos bendradarbiavimą tyrimo analizė.....	36
2.2.1. Tyrimo imties ypatybės.....	36
2.2.2. Tėvų ir mokytojų požiūrio į socialines problemas ir jų sprendimo būdus analizė.....	38
2.2.3. Mokinių požiūrio į socialines problemas ir jų sprendimo būdus analizė.....	50
2.3. Socialinių partnerių požiūrio į socialinių problemų požymius ir tarpinstitucinio bendradarbiavimo galimybes analizė.....	56
Išvados	65
Rekomendacijos	66
Literatūra	72
Summary	75
Priedai	76

IVADAS

Temos aktualumas. Žymus Lietuvos pedagogas Šalkauskis (1991) apibūdino pašauktuosius ir paskirtuosius ugdymo veiksnius. Pašauktieji – tai šeima, bažnyčia, valstybė, paskirtieji – tai ugdymo įstaigos. Tėvai ir mokytojai – pašauktieji ir paskirtieji ugdymo veiksniai – turi būti partneriai.

Visada dėmesio centre turi būti vaikas, mokinys. Anot Senge (2008, p. 21–22), „mokiniai vieninteliai mato visas visų trijų švietimo sistemų puses, tačiau paprastai jie turi mažiausiai įtakos kuriant šias sistemas (...). Todėl dažnai mokiniai (...) jaučiasi užblokuoti to, ko nemato, nori lipti vienas per kitą, bet problemos išspręsti negali (...). Į mokinius reikia žvelgti ne tik kaip į pasyvius žinių gavėjus, bet ir kaip į žinių kūrimo bendrininkus bei mokyklos evoliucijos dalyvius. (...) vaiko tobulėjimas priklauso nuo visų mokymo sistemoje dalyvaujančių suaugusiųjų tobulėjimo“. Todėl, pagal Kontautienę (2006), šiuolaikinė edukacinė paradigma suponuoja glaudų visų mokyklos bendruomenės subjektų bendradarbiavimo neišvengiamumą.

Šeima – pirmoji vaikų mokytoja. Savo įtaką tęsia ir vaiko mokykliniais metais. Mokykloms tenka atsakomybė mokyti ir ugdyti ateities kartas. Vaiko socializacijos procesas, vykstantis šeimoje bei mokykloje įtakoja vaiko elgesį, jo vertybines nuostatas. Pagal Bulotaitę (2004), tai ypač aktualu vidurinėsios vaikystės amžiaus tarpsnyje, kada dažniausiai pradeda ryškėti vaiko deviantinis elgesys. Kaip teigiama „Lietuvos gyventojų politikos strategijos metmenyse“ (2004), daugėja probleminių šeimų, kurios vis dažniau susiduria su įvairiais šiuolaikinio gyvenimo deviantiniais reiškiniais. Šių šeimų nariai neturi pakankamai socialinių gebėjimų ir motyvacijos savarankiškai tvarkytis savo gyvenimą, tinkamai auklėti savo vaikus. Todėl viena iš labiausiai tobulintinų veiklos sričių yra ne tik glaudaus šeimos ir mokyklos, bet ir platesnės bendruomenės bendradarbiavimo, partnerystės plėtojimas prisiimant bendrą vaikų ugdymo atsakomybę. Kaip teigia Epstein (2004), tyrimai rodo, kad partnerystės programos reikalauja komandinio darbo. Visos suinteresuotos šalys turi aktyviai plėtoti pozityvų bendradarbiavimą, ieškoti vis naujų būdų, partnerystės kūrimo programos, sudominant šeimas (Epstein, 2004). Taigi, itin svarbu objektyviai išsiaiškinti esančias socialines problemas ir po to taikyti tinkamą sprendimą.

„Bendras tėvų ir mokytojų tikslas – taip elgtis ir gyventi su vaiku, kad šis pats veikdamas, tyrinėdamas, atrasdamas ir priimdamas sprendimus, išgyvendamas sėkmę ir atsakomybę, atrastų

didžiausias žmogaus vertybes ir taptų reikšmingu kūrėju, pasaulio piliečiu. Tai tikslas padėti vaikui augti dvasingu ir svarbiu visuomenės nariu“ (Butkienė, Kepalaitė, 1996 p. 12)

Vienas svarbiausių Lietuvos švietimo principų – humanizmas, kai mokytojai ne tik nori perteikti žinias, bet ir mokymesi panaudoti mokinių jausmus, vaizduotę, paliesti jų vertybes – veikti vaikų asmenybės augimą, nes tik pasitikėdamas aplinkiniais žmogus gali laisvai atsiskleisti, būti autentiškas, tiesus, kurio esmė – kiekvieno asmens vertės pripažinimas ir pagarba jam, asmens pasirinkimo laisvė ir atsakomybė, humaniški santykiai (Lepeškienė, 1996).

Šeimos atliktas darbas yra svari prielaida kitų auklėjimo grandžių veiklos sėkmei užtikrinti (Bajoriūnas, 1997). Anot Bulotaitės (2004), dažniausiai nuostatos, kurios ugdomos mokykloje, elgesys, kurį bandoma suformuoti, labai skiriasi nuo nuostatų, kurias savo elgesiu diegia tėvai, tėvų elgesys skiriasi nuo to, kuris mokykloje iškeliamas kaip vertybė. “Klasės auklėtojas, naudodamas įvairias bendradarbiavimo su šeima formas, aiškindamas vaikų turiningo laisvalaikio leidimo svarbą, organizuodamas bendrus tėvų ir vaikų renginius, galėtų šalinti žalingus įpročius, sudarytų sąlygas gražiams tėvų ir vaikų tarpusavio santykiams“ (Dapkienė, Dapkus, 2002, p.15). Bendradarbiavimo plėtojimas tarp pedagogų, moksleivių bei jų tėvėlių suartina, vaiko saviraiškai suteikiama daugiau galimybių, skatinamas kūrybiškumas, skatinami atviresni pokalbiai, kartu ieškoma sprendimo būdų sprendžiant socialines problemas.

Socialinės rizikos veiksnius, nepalankiai veikiančius vaiko socialinę raidą, tyrinėjo Kviesskienė (2003, 2005), Leliūgienė (2003), Leliugienė ir Klemkaitė (2004), Žukauskienė ir Ignatovičienė (1999), Rupšienė (2000), Valickas (1995, 1997), Kučinskas ir Kučinskienė (2000), Fedulova (2004), Berns (2009) ir kiti. Vaiko poreikius, interesus, psichologinę būklę tyrinėjo Aramavičiūtė (1985, 2005), Juodaitytė (2003), Rupšienė (2000), Žukauskienė (1996), Walsh (2001), Maslow (2006) ir kiti. Šeimos ir mokyklos bendradarbiavimo aktualumą nagrinėjo Šalkauskis (1991), Bajoriūnas (1997), Dapkienė (2002, 2003), Jovaiša (2003), Kontautienė (2006), Hopkins, Ainsow, West (1998), Stool, Fink, Gammage, Coles (1998), Epstein (1996, 2004) ir kt.

Šiame darbe nagrinėjamos jaunesniojo mokyklinio amžiaus vaikų socialinės problemos Ryškėnų pagrindinėje mokykloje, galimi jų sprendimo būdai.

Tyrimo objektas – jaunesniojo mokyklinio amžiaus vaikų socialinės problemos Ryškėnų pagrindinėje mokykloje.

Tyrimo tikslas – Ištirti jaunesniojo mokyklinio amžiaus vaikų socialines problemas Ryškėnų pagrindinėje mokykloje ir sudaryti jų sprendimo planą.

Tyrimo uždaviniai :

1. Atlikus literatūros analizę, įvardinti jaunesniojo mokyklinio amžiaus vaikų socialines problemas, jų kilmės priežastis ir galimus sprendimo būdus.
2. Išsiaiškinti tėvų, mokytojų ir mokinių požiūrį į esamas socialines problemas ir jų kilmės priežastis Ryškėnų pagrindinėje mokykloje.
3. Identifikuoti socialinių problemų požymius, tarpinstitucinio bendradarbiavimo galimybes, specialistų, atsakingų už socialinių problemų sprendimą lūkesčius.
4. Apibendrinus tyrimo metu gautus duomenis, įvardinti tėvų, mokytojų ir socialinių partnerių įgalinimo spręsti jaunesniojo mokyklinio amžiaus vaikų socialines problemas būdus ir priemones.

Hipotezė:

- Tėvų ir mokytojų požiūris į socialines problemas nesiskiria.
- Tėvų ir mokytojų požiūris vieni kitų atžvilgiu skiriasi.

Tyrimo metodai. Darbe buvo naudojami skirtingi tyrimo metodai:

- Mokslinės literatūros analizė, siekiant išsiaiškinti jaunesniojo mokyklinio amžiaus vaikų socialines problemas sociologiniu, psichologiniu bei pedagoginiu aspektu.
- Kiekybinė anketinė apklausa tėvams, pedagogams, mokiniams, siekiant išsiaiškinti, kokios socialinės problemos egzistuoja Ryškėnų pagrindinėje mokykloje, kokia šių problemų kilmė ir kaip būtų galima šias problemas išspręsti.
- Struktūruotas interviu su pedagogais ir mokyklos socialiniais partneriais, norint identifikuoti socialinių problemų požymius, tarpinstitucinio bendradarbiavimo galimybes, specialistų, atsakingų už socialinių problemų sprendimą lūkesčius.
- Aprašomoji matematinė statistika, Mano–Vitnio–Vilkinsono rangų sumų kriterijus, content (turinio) analizė.

Tyrimo bazė ir dalyviai. Kiekybinė anketinė apklausa tėvams, pedagogams, mokiniams, vyko 2009 m. kovo mėnesį, Telšių rajono Ryškėnų pagrindinėje mokykloje. Struktūruotas interviu su pedagogais ir mokyklos socialiniais partneriais vyko 2009 m. gruodžio mėnesį.

Tyrimas atitinka Lietuvos Respublikos įstatymais numatytus tyrimo metodus.

Praktinė darbo reikšmė:

- Mokyklos administracija ir pedagogai galės pasinaudoti tyrimo pateikta metodika, kaip spręsti socialines problemas mokykloje.
- Pasiūlyti / sudaryti socialinių problemų sprendimo būdus.

Pagrindinės sąvokos:

Socializacija – tai procesas, kurio metu individai išmoksta ir internalizuoja tam tikros kultūros tinkamus požiūrius, vertybes, įsitikinimus ir elgesio būdus (Leliūgienė, 2003)

Delinkventiškas (asocialus) elgesys- tai tokie poelgiai arba visuma poelgių, kurie pažeidžia konkrečioje socialinėje struktūroje priimtas teisės, moralės normas ar egzistuojančias tradicijas bei papročius; įvairiausi nukrypimai nuo vyraujančių socialinių normų (Kvieskienė, 2003).

Papildomas ugdymas- sudėtinė švietimo sistemos dalis, skirta įvairaus amžiaus žmonių prigimtinių galių ir įvairių gebėjimų bei polinkių atskleidimui skirtingose ugdymo institucijose ir jų centruose, saviraiškos poreikių ir kūrybiškumo plėtojimui, kultūrinių vertybių puoselėjimui bei turiningo laisvalaikio praleidimui, socializacijai ir nusikalstamumo prevencijai (Kvieskienė, 2000).

Vaikų socializacijos programos vasaros ir kt. atostogų metu - tai yra tikslinės programos, kurios rengiamos vaikų užimtumui, jų socialinių normų, darbinių įgūdžių ugdymui, sveikatos atstatymui, poilsio ir laisvalaikio plėtojimui ir žaidimams (Kvieskienė, 2000).

Prevenција – 1) bendras pavadinimas įvairių auklėjimo metodų, kuriais siekiama užbėgti už akių įvykiams, nesuderinamiems su morale ir teisės normomis (Jovaiša, 1993);

2) priemonės, kuriomis siekiama užkirsti kelią socialinės rizikos veiksniams (nedarbui, nusikaltimams, alkoholizmui ir pan.). Prevenција paprastai skirstoma į trijų lygių veiksmus – ankstyvoji, pagalbos bei socialinė pedagoginė rehabilitacija (Kvieskienė, 2003).

Jaunesnysis mokyklinis amžius (vidurinioji vaikystė) – vadinami septintieji – vienuolikieji vaiko gyvenimo metai (Žukauskienė, 1996).

Magistro darbo struktūra. Ši magistro darbą sudaro: santrauka lietuvių kalba, įvadas, 2 skyriai, išvados, naudotos literatūros sąrašas (72 šaltiniai), santrauka anglų kalba, priedai. Tyrimo duomenis iliustruoja 10 lentelių ir 29 paveikslai. Darbo apimtis – 75 puslapiai.

1 skyrius. JAUNESNIOJO MOKYKLINIO AMŽIAUS VAIKŲ SOCIALINĖS PROBLEMOS, JŲ KILMĖS PRIEŽASTYS IR GALIMI SPRENDIMO BŪDAI

1.1. Jaunesniojo mokyklinio amžiaus vaikų socialinės problemos sociologiniu ir psichologiniu aspektu

Socialinės problemos lydi žmogų visais laikais. Su jomis daugelis jau susiduria vaikystės amžiuje. Anot Leliūgienės (2003), sąvokos „*socialinis*“ supratimas sutelkia visa, kas susiję su visuomeniniu žmonių gyvenimu, skirtingomis jų bendravimo ir tarpusavio sąveikos formomis, o „*problema*“ – tai uždavinys, išskylantis žmonių tikslingoje veikloje ir reikalaujantis teorinio arba praktinio sprendimo (Vaitkevičiūtė, 2002). Šiame skyriuje aptariamos vaikystės amžiaus tarpsnio socialinės problemos sociologiniu ir psichologiniu aspektu.

Dauguma autorių (Kvieskienė (2003), Leliūgienė (2003), Rupšienė (2000), Sniečkutė (2004) ir kt.) teigia, kad vaikų elgesys daugiausiai priklauso nuo socializacijos proceso. Socializacija yra svarbus veiksnys žmogaus gyvenime, nes įgalina asmenį pilnaverčiam gyvenimui šiuolaikinėje visuomenėje, todėl labai svarbu, kad ji nuo pat pradžių būtų sėkminga (Leliūgienė, 2003). Kaip ir kiti autoriai, akcentuojantys socializacijos svarbą, Leliūgienė (2003), teigia, kad šis procesas vyksta visą gyvenimą. Todėl labai didelę reikšmę individo formavimuisi turi – šeima, mokykla, žiniasklaida, draugai. Sociologai diskutuoja, kuris iš paminėtų socializacijos faktorių - svarbiausias, tačiau abejonių nekelia, kad šeima yra pati pirmoji socialinė struktūra, perteikianti vaikui tinkamus elgesio modelius. Taigi, individo socializacija visų pirma prasideda šeimoje.

LR Konstitucijoje rašoma: „Šeima yra visuomenės ir valstybės pagrindas. Valstybė saugo ir globoja šeimą, motinystę, tėvystę ir vaikystę“ (LR Konstitucija, 1992, 38 straipsnis).

Kaip teigia Leliūgienė (2003, p. 284), šeima – tai pati pirmoji ugdymo institucija, labiausiai įtakojanti visą tolesnį asmens gyvenimą. Būtent šeima suteikia vaikui pirmuosius dorovingumo pagrindus bei formuoja pagrindines elgesio normas, įtakoja ne tik asmenybės formavimąsi, bet ir žmogaus savęs vertinimą, pasitikėjimą, stimuliuoja jo kūrybinį bei socialinį aktyvumą. Sociologo Grigo (1995) nuomone, šeima efektyviau ir raiškiau nei bet kuri kita visuomenės institucija gali perteikti, individualizuoti reikšmingiausias žmogaus brendimui kultūrinio, dvasinio palikimo vertybes ir normas. Taigi, į šeimą žvelgiama kaip į vaiko socializacijos pagrindą.

Anot Vaitkevičiaus (1995), vaiko socializavimas šeimoje padeda geriau suvokti pasaulį, kada vaiko patirtis plinta dviem keliais – tai jo paties asmeninė patirtis ir visuomeninės patirties perteikimas ir įsisavinimas.

Rupšienė (2000) taip pat teigia, jog šeima yra svarbiausia mikroaplinka, kur vykdoma vaikų socializacija. Tačiau ji turi būti normaliai funkcionuojanti. Rupšienė (2000) teigia, kad labiausiai vaikų sielas žeidžia – tėvų girtavimas, narkomanija, delinkventiškas, tėvų nesutarimai ir vaikams taikomos šiurkščios bausmės. Visa tai lemia šeimoje gyvenančių asmenų, ypač vaikų, psichosocialinius ypatumus, netinkamo elgesio formavimąsi. Anot Fedulovos (2004, p. 128–129), „šiuolaikinėje visuomenėje pastebimas šeimos kaip socialinio instituto nuosmukio procesas, jos socialinių funkcijų, šeimyninių santykių, šeimos struktūros, įtakos visuomenei ir kitiems socialiniams institutams pokyčiai.(...) Šeimos nestabilumas ir ištuokų skaičiaus didėjimas, tėvų ir vaikų santykių konfliktiškumas, nepriežiūros bei paauglių kriminogeninio elgesio atvejų gausėjimas, kartų tautos šeimoje sutrikimai – visus šiuos veiksmus pagal „krizių paradigmą“ galima laikyti šeimyninio gyvenimo būdo ir šeimos vertybių krizės apraiška“.

Šeima, kaip socialinis institutas, atlieka daug funkcijų. Pagal šių funkcijų sėkmingą / nesėkmingą atlikimą, Leliūgienė (2003) išskiria šiuos šeimos tipus (autorės įvardinti tipai sukelti į 1 lentelę):

1 lentelė

Šeimos tipų ir jų atliekamų funkcijų sėkmingumo / nesėkmingumo ypatybės

Šeimos tipas	Šeimos ypatybės
Sėkmingos šeimos	gerai atlieka savo funkcijas, sugeba greitai adaptuotis prie vaiko poreikių ir tinkamai juos auklėja.
Nenusisėkusios šeimos	nesugebančios atlikti šeimai būtinų funkcijų, sunkiai pritampančios prie naujų sąlygų, yra žemo socialinio statuso.
Rizikos grupės šeimos	nepilna šeima, kurioje per mažos pajamos, yra nedirbančių suaugusių šeimos narių;
Asocialios šeimos	Tarp šeimos narių dažni amoralaus elgesio atvejai, teisės bei etikos normoms prieštaraujantis gyvenimo būdas. Gyvenamoji aplinka neatitinka net minimalių higieninių sąlygų. Vaikų auklėjimu, netgi priežiūra, čia nesirūpinama, dėl to jie ne tik badauja, bet ir tampa fizinio ar seksualinio smurto, prievartos aukomis.

Taigi, net trys šeimos tipai gali lemti vaiko socializacijos problemas. Anot Guščinskienės ir Kondrotaitės (2006), socialinės rizikos šeimos atstovas gali visomis išgalėmis siekti išbristi iš susidariusios situacijos, bet jis taip pat gali tenkintis tuo, ką turi, ką skiria valstybė ir toliau grimzti į skurdo ir vargo liūną, svaigintis alkoholiniais gėrimais, neprižiūrėti vaikų ir pan. Tokioms šeimoms yra būtina nuolatinė ir aktyvi socialinio pedagogo ar socialinio darbuotojo pagalba. Dėl to būtinas bendradarbiavimas su specializuotomis institucijomis, t.y. socialinės globos ir rūpybos skyriaus, Vaikų teisių apsaugos darbuotojais ir pan. Anot Valicko (1997), asocialiose šeimose nėra deramo ryšio tiek tarp pačių šeimos narių, tiek tarp šeimos ir aplinkos. Suaugę nėra pajėgūs aprūpinti šeimą, į pavojų stato savo ir kitų žmonių gerovę ar patys tampa negerų draugų aukomis. Tokių šeimų vaikams būdingi pabėgimai iš mokyklos ar net namų, emocijų ir elgesio sutrikimai,

nusikaltimai, išmaldos prašymas, elgetavimas. Tokių šeimų vaikai gali būti eksploatuojami, nuvertinami arba patys tapti agresyviais, konfliktiškais ir žiauriais eksploatoriais.

Mokslinėje literatūroje buvo atlikta nemažai tyrimų, siekiančių nustatyti, kokie yra šeimų, kurių vaikai nusikalto, tipai. Sociologė Sniečkutė (2004) siūlo tokią tipologiją:

- *Tipinė tradicinė šeima*: joje augęs vaikas nusikalsta atsitiktinai, ne tiek dėl šeimos, kiek dėl draugų, kitų suaugusiųjų įtakos (10-15 %);
- *Šeima su struktūrine ar kitokio pobūdžio deformacija*. Joje vaikų delinkventiško elgesio formavimosi tikimybė 1,5 karto didesnė, nei tipinėje šeimoje (60 %). Tai – nepilnos šeimos, kur vaikus auklėja tik vienas iš tėvų (dėl skyrybų ar mirties). Akivaizdu, kad šiose šeimose dažnai trūksta dėmesio vaikams, jos sunkiau verčiasi materialiai. Tačiau tai nėra pats svarbiausias delinkvencijos veiksnys, nes svarbiau nei šeimos struktūra yra jos vidinė atmosfera, tėvų ir vaikų santykiai.
- *Šeima, kuriai būdinga visiška struktūrinė ir moralinė deformacija*, t.y., asociali šeima. Jose yra didelė vaikų delinkventinio elgesio formavimosi tikimybė. Deja, šio tipo šeimų Lietuvoje daugėja.

Anot Sniečkutės, nėra vienintelio veiksnio, kuris padėtų nuspėti, kokios šeimos susidurs su nepilnamečių nusikalstamumo problema. Greičiau kelių veiksnių kombinacija padeda įvertinti polinkį į nusikalstamumą.

Kučinsko ir Kučinskienės(2000) nuomone, nagrinėjant vaikų socialines problemas, iškyla pats aktualiausias klausimas – koks smurtas, prievarta, skriauda, piktnaudžiavimas, išnaudojimas ir pan. yra pavojingi vaikams. Tai gerai atlikta Jenkins (cit. Kučinskas, Kučinskienė, 2000, p. 151–152):

Nepriežiūra – dažnas sistemingas arba visiškas nesirūpinimas vaiku, kuris ne tik smarkiai žaloja vaiko sveikatą, stabdo jo augimą, padaro jį pedagogiškai apleistą. Skaudžiausia vaiko nepriežiūra šeimoje, niekuo nepateisinama vaiko nepriežiūra mokykloje ir visuomenėje.

Psichinė prievarta – vaiko psichikos žalojimas: bauginimas, gąsdinimas, laikymas nuolatinėje baimėje, vaiko protinių gebėjimų neigimas ir kitoks psichinis smurtas, ypač tada, kai jis atsilieka mokymesi, žaidimuose ar nepritaria suaugusiųjų diktatui ir pan.

Emocinė prievarta – dažnas arba nuolatinis vaiko žeminimas, jo ignoravimas, kuris gali sutrikdyti vaiko elgesį ir jo psichikos raidą. Bet koks vaiko skriaudimas yra ir emocinis traumavimas. Tėvai, ugdytojai, suaugusieji dažnai pamiršta, kad vaikas, įveikdamas atkaklų vidinį priešinimąsi vykdyti reikalavimus, keisti režimą ir pan., susietas su emocine prievarta.

Fizinė prievarta – fizinis vaiko žalojimas: mušimas, traumavimas, vertimas dirbti sunkius darbus ne pagal jėgas, nenormuotas fizinis darbas, darbas nepatenkinamose sąlygose ir su nepritaikytomis priemonėmis ir pan., kai smurtininkas (tėvai, giminės, darbdavys, ugdytojas) gerai supranta ką daro arba žino apie vaiko žalojimą, bet neužkerta tam kelio.

Seksualinė prievarta – priklausomų, vystymosi požiūriu nesubrendusių vaikų (ir paauglių) išnaudojimas suaugusiųjų seksualiniams poreikiams tenkinti bei jų tvirkinimas verčiant žiūrėti pornografinius filmus, stebėti lytinį aktą, įvairiai gundant, glamonėjant ir pan. Dažnai vaikai nukenčia ir nuo nepažįstamų prievartautojų, bet vaikai prievartaujami ir šeimose, ir vyresniųjų vaikų (paauglių), ir bendraamžių.

Tuo tarpu Žukauskienė ir Ignatovičienė (1999), Leliugienė ir Klemkaitė (2004) nurodo tokius šeimoms būdingus bruožus, nepalankiai veikiančius vaiko raidą (autorių įvardintos šeimos ypatybės surašytos į 2 lentelę):

2 lentelė

Šeimų, kuriose vaikai turi socializacijos problemų, ypatybės

Autorius metai	Šeimų ypatybės	Šeimų ypatybės	Autorius, metai
R. Žukauskienė ir S. Ignatavičienė (1999)	<i>Girtaujantys tėvai</i> , kurie nesugeba pasirūpinti savo vaikais, dažnai juos terorizuoja, muša (ypač tėvas, terorizuojantis ir motina), namuose nuolat renkasi kompanijos, nuolat girtaujama	Vienas arba abu tėvai turi <i>žalingų įpročių</i> ar kompulsijų – vartoja kvaišalus, demonstruoja palaidą seksualinį elgesį, lošia azartinius žaidimus, per daug laiko praleidžia darbe;	M. Leliugienė, J. Klemkaitė (2004)
	<i>Šeimos, kurios neturi pastovaus pragyvenimo šaltinio</i> (abu tėvai niekur nedirba), neturi kur gyventi, nuolat keliai iš vienos vietos į kitą, gyvena netinkamuose gyventi būstuose, namuose trūksta maisto ir kitų būtinausių dalykų	Šeima fanatiškai seka tam tikrais <i>tikėjimais ar stereotipais</i> .	
	<i>Vienišos motinos šeima</i> , kurioje motina dažnai kaltina vaikus dėl nenusisekusio gyvenimo, įkyriai pamokslauja ir priekaištauja. Padėtis dar pablogėja, jei vieniša motina verčiasi prostitucija, girtauja, valkatauja. Šeimoje nuolat trūksta pinigų, vaikas jaučiasi nemylimas, nuolat kuo nors kaltinamas, ypač tomis ydomis, kurias turėjo tėvas;	Vienas ar abu tėvai naudoja vaikus kaip savo nuosavybę, kurios pagrindinis tikslas tenkinti <i>tėvų fizinius ir emocinius poreikius</i> ;	
	<i>Vienišo tėvo šeima</i> (motina mirusi arba palikusi šeimą, patekusi į įkalinimo įstaigą ar pan.), kurioje tėvas nesugeba suteikti vaikams reikalingos priežiūros, garantuoti saugumo bei emocinio palaikymo, mažai dėmesio skiria bendravimui su vaikais;	Vienas ar abu tėvai grasina ir naudoja <i>fizines bausmes, kaip pagrindinę disciplinos priemonę</i> . Vaikai gali būti fizinio smurto liudininkai arba priversti dalyvauti baudžiant brolius ir seseris, arba gyvena baimėje dėl galimų agresijos protrūkių;	

	<p><i>Netikęs tėvų pavyzdys vaikams.</i> Šeimose, kuriose tėvai užsiima nusikalstama veikla arba yra nesąžiningi su kitais žmonėmis, vaikai mato nederamo elgesio pavyzdžius, dažnai yra tėvų paliekami likimo valiai. Tokių šeimų vaikai pradeda vagiliauti, norėdami atkeršyti savo tėvams (dažnai vagia iš namų), arba tiesiog pateisina savo elgesį tuo, kad ir jų tėvai elgiasi panašiai. Šiuo atveju šeimos narių elgesys nulemia vaiko polinkį nusikalstamai veiklai.</p>	<p>Vienas ar abu tėvai naudoja <i>stiprią autoritarinę kontrolę</i>, kaip auklėjimo priemonę;</p>	
	<p><i>Nepakankamas dėmesys vaikui</i> (tėvai vaikais nesidomi, neskiria jiems laiko, nesidomi jų interesais, veikla).</p>	<p>Vienas ar abu tėvai netenkina ar grąsina <i>netenkinti vaiko bazinių poreikių</i>;</p>	

Palyginus autorių išvardintas šeimos, kuriose vaikas turi socializacijos problemų, ypatybes, jos iš esmės panašios. Tiek Ignatovičienė ir Žukauskienė, tiek Leliugienė ir Klemkaitė svarbiausiomis ypatybėmis įvardija tėvų girtavimą, grąsinimus, fizinės bausmės, prievartą šeimoje, nesirūpinimą vaiku, nesidomėjimą jo veikla, vaikų bazinių poreikių netenkinimą. Anot autorių, žema materialinė šeimos padėtis, taip pat nepalankiai veikia vaiko raidą ir yra priskiriama prie socialinių problemų. Ignatavičienės ir Žukauskienės teigimu vienišos motinos ar tėvo šeimos taip pat negarantuoja vaikui saugumo bei emocinio palaikymo. Tuo tarpu Leliugienė ir Klemkaitė kaip nepalankią ypatybę išskiria šeimos fanatišką tikėjimą ar sekimą stereotipais.

Valicko (1997) teigimu asmenybė gali perimti (išmokti) pačias įvairiausias elgesio formas – tiek prosocialias, tiek asocialias. „Esant desocializacijai, asmenybė laipsniškai perima asocialias elgesio normas bei vertybes, ima tenkinti savo poreikius socialiai nepriimtinais būdais, ignoruoja prosocialios aplinkos poveikius ir t.t.”(Valickas,1997, p. 14). Valickas (1995) išskiria šias asocialaus elgesio prielaidas:

- Kai šeimoje nėra šiltų emocinių santykių;
- Kai vaikas auga nepilnoje šeimoje, kurioje nėra atitinkamos identifikacijos modelio;
- Kai patys tėvai darosi netinkami identifikacijos modeliai;
- Kada vaikas patenka į asocialios grupės poveikio zoną ir ima imituoti jos narių elgesį
- Kai vaikas dažnai susiduria su asocialaus elgesio modeliais.

Kaip teigia Fedulova (2004 p. 127), mūsų dienomis socialinio darbo teorijoje ir praktikoje labai paplito „socialinės rizikos grupių“ šeimų tipologijos. Autorė išskiria šiuos socialinės rizikos veiksnius:

- *socialiniai ekonominiai veiksniai* (žemas materialinis šeimos lygis, prastos būsto sąlygos, tėvų nedarbas);
- *socialiniai demografiniai veiksniai* (vieno ar abiejų tėvų nebuvimas, pakartotinė santuoka, svetimas vaikas šeimoje);

- *medicininiai sanitariniai veiksniai* (nepalankios gyvenimo sąlygos, lėtinės tėvų ligos, neįgalieji šeimoje, apsunskintas paveldimumas);
- *psichologiniai pedagoginiai veiksniai* (vidinių tarpasmeninių santykių šeimoje sutrikimai, vertybinių šeimos narių orientacijų deformacija; šeimos situacija iki arba po ištuokos, pedagoginės tėvų nesėkmės, tėvų ir vaikų susvetimėjimas, nepakankamai emocionalūs ir nepasitikėjimu grįsti tėvų ir vaikų santykiai, auklėjimo trūkumai ir t.t.);
- *kriminaliniai veiksniai* (žiaurumas šeimoje, parazituojantis tėvų gyvenimo būdas, tėvų girtavimas ir t.t.).

Apibendrinant galima teigti, jog visos šios išvardintos vaiko neadekvataus elgesio formavimosi prielaidos tarpusavyje tarsi susipina: žema materialinė šeimos padėtis dažniausiai veda šeimą prie alkoholizmo ir narkotikų vartojimo, netenkama gyvenamosios vietos ir, kas svarbiausia, nebesugebama tinkamai pasirūpinti savo vaikais.

Norint vaikams sudaryti tokią aplinką, kuri padėtų atsiskleisti jų prigimčiai, individualumui, skatintų kūrybiškumą ir atvirumą, būtina visapusiškai pažinti vaiką.

Kaip teigia Černius (2006), šešerių - dvylikos metų vaikai lavėja trimis kryptimis:

- 1) vaiko išėjimas iš namų į išorinę savo draugų grupę;
- 2) bręstančios nervų bei raumenų galių panaudojimas žaidžiant;
- 3) vaiko įėjimas į suaugusiųjų savokų, logikos, simbolikos ir emocijų pasaulį.

Vaikas, anot autoriaus, lavėjant jo kūnui ir protui, gali išmokti visa, ko jį mokys visuomenė. Vidurinėsios vaikystės pabaigoje kiekvienas vaikas anksčiau minėtose trijose srityse jau yra pasiekęs tam tikrą lygį ir susiformavęs savo veiksmų stilių. Visa tai, anot Černiaus (2006), yra darbštumo ir greitai besiplečiančio pažinimo laikotarpis.

Walsh (2001) teigia, jog šio amžiaus vaikų mąstymą veikia ne vien jutimai. Jų mąstymas darosi sistemingesnis, logiškesnis. Gebėjimas derinti du požiūrius yra socialinio ir pažintinio mąstymo pagrindas. Socialinis psichologas E. Eriksonas, anot Walsh (2001), įsitikinęs, jog būtent šio amžiaus vaikai paūgėja psichologiškai. Jie įvaldo svarbius pažintinius ir socialinius įgūdžius. Jie mokosi dirbti ir žaisti su bendraamžiais. 8-10 metų vaikai orientuoti į išorės pasaulį ir daug nuveikia. Bitino (1995, p. 18) teigimu „nuo septynerių metų, prasideda *konkrečių operacijų* etapas. Vaikui būdingas operacinis mąstymas, jis pajėgia suprasti, kad esama skirtumo tarp realios situacijos ir to, kaip jis šią situaciją suvokia, kad partneris gali jam nepritari ir klaidingai suvokti šią išsakytą mintį. Kitaip sakant, vaikas tam tikru laipsniu pajėgia perimti kitų asmenų vaidmenį“.

Anot Radzevičienės (1997), šiame amžiuje vaikų elgsena labai susijusi su emocijų raida. Kalbant apie ikimokyklinio ir mokyklinio amžiaus vaikus, jų elgsenos ir emocijų sutrikimus yra tikslinga apjungti, nes kiekvieną poelgį lemia atitinkama emocinė būseną. Emocinės reakcijos reikšmingos bet kokios veiklos motyvacijai atsirasti, nes emocijos yra ontogeneziškai ankstyviausia žmogaus psichikos funkcija (Radzevičienė, 1997). Zambacevičienės (2006) teigimu, pradinukai taip pat yra labai emocingi. Jie labai nuoširdžiai ir atvirai reiškia džiaugsmą, skausmą, pyktį, baimę. Dar šiame amžiuje intensyviai formuojasi doros jausmai. Vaikas įgyja dorinių tarpusavio santykių, dorinio elgesio praktinės patirties. Tos patirties pagrindu formuojasi pareigos ir atsakingumo jausmas, draugiškumas, atjautimas. Antra vertus, anot Titarenkos (1980), žemas socialinio subrendimo lygis, nesugebėjimas bendrauti su savo vienmečiais, nekolektyviškumas, psichologinis nestabilumas (pasireiškias nesugebėjimu ginti savo ir draugų interesus) tai vis bruožai, būdingi vaikams tų šeimų, kuriose vyrauja maža tėvų ir vaikų emocinio bendravimo kultūra. Vaitkevičiaus (1995, p. 272) nuomone, „ankstyvojoje vaikystėje patirti kitų žmonių, juo labiau jo paties išgyventi bendravimo su suaugusiais, bendraamžiais formuoja šio amžiaus vaikų bendravimo stilių, kuris ontogeniškai kinta, bet neišnyksta“.

Anot C. Jungo (cit. Butkienė, Kepalaitė, 1996 p. 38–39), į mokyklą atėjęs 6-7 metų vaikas dar yra savo šeimos santykių, tėvų produktas. Jis jau turi sąmonės užuomazgas, tačiau dar nepajėgus įtvirtinti savo individualumo. Šiuo laikotarpiu susidaro tvirti ryšiai tarp Ego ir psichikos procesų, kurie iki šiol buvo pasąmonėje. Slogi atmosfera šeimoje, neišsakomos paslaptys, neaptartos skausmingos emocijos veikia vaiką. Jis instiktyviai užima tam tikrą poziciją tėvų būsenos atžvilgiu: tyliai arba garsiai protestuoja arba nesąmoningai mėgdžioja tėvus. Abiem atvejais vaikas išreiškia nepriklausomybę nuo tėvų ir nėra savarankiškas. Štai iš tokio tapatumo su tėvų psichika vaikas pamažu išsilaisvina brėsdamas ir augdamas. Juk žmogus auga tam, kad savarankiškai prisitaikytų prie pasaulio ir būtų pats atsakingas už savo veiksmus. Jungo nuomone, šiam išsilaisvinimui labai svarbi mokykla. Mokytojui tenka ne tik „neprislėgti“ mokinių savo autoritetu, bet ir pateikti tokį autoritetą, kuris ugdytų vaikų individualybę (Butkienė, Kepalaitė, 1996).

Vidurinioji vaikystė yra ypač svarbus periodas „siekiančio savęs“ sutvirtinimui. Panašiai šią psichosocialinės raidos stadiją apibūdino ir Eriksonas (cit. Žukauskienė, 1996), kuris teigė, kad šiuo laikotarpiu vaikui labai svarbu įgyti meistriškumo, kompetentiškumo jausmą. Dabar raidos psichologai pagrindine priežastimi to, kad kai kurie vaikai yra kompetentingi, siekia įgyti meistriškumą, neatsižvelgdami į kliūtis ir sunkumus, o kiti į nesėkmę žiūri kaip į nenugalimą, neįveikiamą ir atsitraukia, jeigu iškart nepavyksta pasiekti norimo tikslo, laiko vaiko atribucijas –

įsitikinimus apie sėkmių ir nesėkmių priežastis. Dėka jų pradeda formuotis savigarba. Tyrinėtojai Eshelis, Kleinas (cit. Žukauskienė, 1996) domisi, kaip savigarba priklauso nuo namų aplinkos, koks auklėjimas suformuoja tvirtą bei argumentuotą elgesį. Manoma, kad šiltas, pozityvus tėvų elgesys padeda vaikui pajusti, būti tikram, kad jis priimamas kaip nusimananti ir vertinga žmogiškoji būtybė. Tvirtas tikėjimas, pagrįstas racionaliais paaiškinimais, suteikia vaikui drąsos rinktis, vertinti savo elgesį lyginant su standartais ir pasitikėti savo priimtais sprendimais. Ir priešingai, tėvams kartotinai naudojant prievartą, vaikui formuojasi menkavertiškumo jausmas. (Žukauskienė, 1996, p. 267). Anot Titarenkos (1980), vengdami suaugusiųjų bausmės, pykčio, patyčių, stengdamiesi kaip nors prisitaikyti prie nepalankios jiems situacijos, vaikai būna priversti meluoti, išsisukinėti, veidmainiauti ir pan. Anot Miškinio (2003), vaikų melas yra aplinkos ir auklėjimo padarinys, o ne įgimta savybė. Taip elgesio stereotipai įsitvirtina, tampa vienintelėmis priemonėmis tikslui pasiekti. Nepatenkintas vaiko meilės, globos, šilumos, nuoširdaus bendravimo troškimas virsta vienišumo, uždarumo jausmu., šiuo atveju taip pat formuojasi nepasitikėjimo savimi, nepilnavertiškumo kompleksas. Bet koks dorovinis nukrypimas tėvų ir vaikų santykiuose yra didžiausias pavojus vaiko normaliam vystymuisi tiek psichologine, tiek fizine prasme.

Anot Jonson (2003), vaikai dažniausiai turi labai žemą savo vertės jausmą arba su kitais elgiasi lyg su daiktais, kaip buvo elgiamasi su jais pačiais, kai vaikai patiria smurtą ar yra tiesiog atstumti. Tik tada vaikas jaučiasi gerokai saugesnis, kai yra mylimas ir priimamas. Ir tai yra savo įvaizdžio, savigarbos, savo vertės esmė.

Tačiau vertinti ryšį tarp tėvų elgesio ir vaiko savęs vertinimo reikia labai atsargiai, nes kartais sunku atskirti, ar auklėjimo stilius yra vaiko būdingų bruožų ir elgesio priežastis ar padarinys (Žukauskienė, 1996).

Maslow nuomone (cit. Butkienė ir Kepalaitė, 1996, p. 26) „Tėvai ir mokytojai vaidina svarbų vaidmenį, patenkindami vaiko fiziologinius, saugumo, meilės, priklausomumo ir pagarbos poreikius, tačiau jie turėtų tik sudaryti palankias sąlygas, kad vaikas pats tobulintų savo asmenybę“.

Taigi, anot Aramavičiūtės (1985), ne visa, kas būdinga tėvams, vaikas priima ir įsisavina. Šeimos vertybių perėmimas priklauso ir nuo vaiko psichikos išsivystymo, ypač nuo jo sąmoningumo ir valios tvirtumo, mokėjimo vertinti konkrečias gyvenimiškas situacijas. Pagaliau šeimos poveikį gali neutralizuoti kita, doroviniu atžvilgiu normali aplinka.

1.2. Jaunesniojo mokyklinio amžiaus vaikų socializacijos problemos pedagoginiu aspektu

Vaikų auklėjimas daugiau ar mažiau reikalauja pedagogiškos vaikų priežiūros. Tačiau, anot Titarenkos (1980) – visos pastangos ir net labai tobuli pedagoginiai metodai paprastai būna neefektyvūs, jeigu emociniai tėvų ir vaikų santykiai yra blogi, jei šeimoje vyrauja tarpusavio nepasitikėjimas, šaltumas, šiurkštumas, fizinės bausmės.

Pradėjus kalbėti apie aplinką, anot Aramavičiūtės (2005), pirmenybę reikia atiduoti namams kaip pirmutinei, artimiausiai ir betarpiškiausiai auklėjimo institucijai, t.y. motinos ir tėvo, arba sutuoktinių, bendravimui, tėvų ir vaikų santykiams, tėvų asmenybės brandai bei vertybėms, auklėjimo metodams, požiūriui į šeimos išsaugojimą, šeimos struktūrai ir pan. taigi tam, kas sudaro šeimos gyvenimo auklėjamąjį potencialą. Kalbant apie tėvų ir vaikų šiltus tarpusavio santykius, iškeliami tikros meilės svarba ir konstatuojamas didėjantis jos stygius šiuolaikinėse šeimose.

Baumrind (cit. A. Petrulytė(2003)) tyrinėjo, kaip vaiko socialinės kompetencijos raidą veikia auklėjimo stilius, nurodydamas tris tėvų elgesio stilius – *autokratinį, autoritetinį ir liberalųjį*.

Autokratinis (arba autoritarinis) stilius – vaikas priklausomas nuo tėvų, bijo jų ar kitų jam valdžių turinčių žmonių, elgiasi užūliai, jaudinasi dėl menkiausios priežasties.

Autoritetinis stilius – tai normalus ir protingas tėvų elgesys su vaiku, skatinantis atsakomybės jausmą, savarankiškumą, teigiamą savęs vertinimą, savikontrolę.

Liberalusis stilius – vaikai auklėjami laisvai, būdingi viską leidžiantys santykiai, ignoruojamos normos ir taisyklės, paaugliai nepasižymi savikontrolė, gali įgyti nepilnavertiškumo jausmą.

Petrulytės (2003) teigimu, geriausi tėvų ir vaikų santykiai susiklosto tik tada, kai bendraujama demokratiškai, partneriškai. Anot Rupšienės (2000), vaikams palankiausias toks ugdymo stilius, kai šeimoje pripažįstamas tėvų autoritetas, tačiau jais šiltai ir dėmesingai rūpinamasi, nustatant aiškias taisykles ir leistinas ribas. Taigi, reiklumo ir pagarbos atmosfera vieni kitiems šeimoje yra geriausias mikroklimatas, kur ugdoma vaiko asmenybė, formuojamas charakteris. Anot Robichaud (2007), autoritetinis, arba demokratinis, auklėjimo stilius skatina socialinius įgūdžius, kurių reikia norint susirasti draugų, bendradarbiauti su kitais ir turėti gerą savivertę. Tuo tarpu griežtas, atlaidus arba aplaidus tėvų stilius skatina mažesnius vaiko socialinius įgūdžius. Berns (2009) teigimu, auklėjimo stilių veikia ir šeimos socioekonominė padėtis. Tyrimai rodo, kad tėvai užimantys žemesnę socioekonominę padėtį yra labiau linkę bausti, akcentuoja

paklusnumą, o aukštesnę padėtį užimantys tėvai daugiau argumentuoja, pabrėžia vaiko savarankiškumą ir kūrybiškumą.

Kokios yra tėvų pedagoginės pareigos, Vabalas – Gudaitis (cit. Rupšienė, 2000) nurodo tris pagrindines:

Pirmoji pareiga – saugoti vaikus nuo blogų gyvenimo pavyzdžių. Tai ypač svarbu vaikystėje. Tėvai turi duoti ir teikti vaikams gerus pavyzdžius. Tai akcentuoja ir Bitinas (1995), kad tėvai vaikus auklėja visų pirma savo pavyzdžiu, papildydami jį žodiniais bei vaizdiniais deramos elgsenos apibūdinimais. Taigi, vaikai mokosi ne iš kalbų, o iš pavyzdžių.

Antroji pareiga – savo vaikų mokymas. Neatlikdami šios pareigos, tėvai rodo vaikams blogą pavyzdį, vaikai paliekami saviugdai.

Trečioji pareiga – tėvų pagalba vaikams mokytis. Tėvai turi sudaryti tinkamas sąlygas vaikui mokytis.

Anot Rupšienės (2000), šių pareigų vengimą ar netikusį jų vykdymą būtų galima įvardyti kaip žemą tėvų pedagoginę kultūrą.

Anot Bajoriūno (1997), dažniausiai vaikų auklėjimo šeimoje trūkumai bei klaidos atsiranda, kai:

1. Tėvų nenuoseklūs ir nesuderinami veiksniai auklėjant vaikus. Vieni iš jų skiriasi nepaprastu griežtumu, kiti – švelnumu, nuolaidžiuviu.
2. Daugeliu atveju tėvai nesuvokia, kad auklėti vaikus reikia nuo pat mažens, skirti jiems daugiau dėmesio.
3. Dažnai nuo pat vaikystės sąmoningai vaikams suteikiama visiška laisvė, kuriai jie neparengti. Toks tėvų ir vaikų bendravimo intensyvumo sumažėjimas skatina vaikus kurti savo elgesio formas ir modelius.
4. Per didelis tėvų griežtumas, kol vaikai maži, ir nesugebėjimas formuoti jų moralės, remiantis jėga, kai jie tampa paaugliai.

Tuo tarpu mokslinėje literatūroje aprašyti keli destruktiviems ugdymo šeimoje modeliai (cit. Rupšienė, 2000):

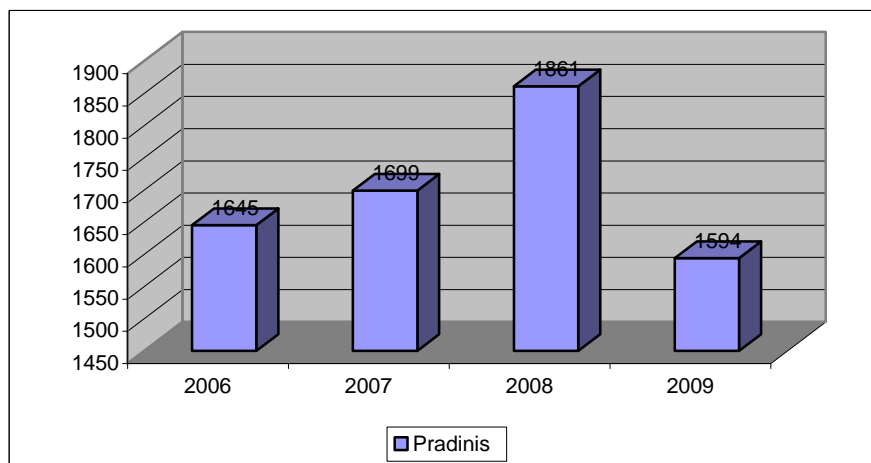
Hipoprotekcija – nepakankama vaiko kontrolė ir globa; jam skiriama per mažai dėmesio, menkai domimasi jo interesais ir pomėgiais. Vaiko socializacija paliekama savieigai. Vaikai formuojasi savitą pasaulėžiūrą, pasirenka savitas vertybes ir savitus elgsenos modelius.

Hiperprotekcija – smulkmeniška kontrolė, per didelė globa, nuolatiniai draudimai, akylus kiekvieno vaiko žingsnio stebėjimas. Tai riboja vaiko savarankiškumą ir atsakomybę. Padariniai: neryžtingumas, nepasitikėjimas savo jėgomis, žemas savęs vertinimas, savotiškas bejėgiškumas.

Emocinė vaiko deprivacija – kai vaikas nuolat jaučia, kad jis tėvams lyg ir nereikalingas, kad be jo jiems būtų geriau, kad visa tėvų meilė atitenka kitam vaikui. Jausdamasis nemylimas ir tėvų atstumtas, vaikas patiria daug skausmingų išgyvenimų.

Valicko (1995) teigimu, jei tėvai netinkamai elgiasi, jie tampa netinkami identifikacijos modeliai, tuomet ir jų vaikų elgesys dažniausiai yra deviantinis (vartoja alkoholį, konfliktuoja su šeima, bėga iš pamokų ir pan.), jų socialinė kompetencija neugdoma. Kaip teigia Leliūgienė (2003), deviantinis elgesys iš dalies yra vaikų pedagoginio apleistumo rezultatas. Pedagogiškai apleistiems vaikams būdingos tokios asmeninės savybės kaip melavimas, egoizmas, bevališkumas, savikritiškumo susilpnėjimas, individualizmas, t.y. siekimas patenkinti savo poreikius, norus, neatsižvelgiant į kolektyvo, jo narių interesus, moralės normas. Pedagoginis apleistumas elgesyje pasireiškia drausmės pažeidimais, rūkymu, girtavimu, vagystėmis ir kitomis deviantinio elgesio formomis. Pedagoginis apleistumas labai lengvai gali išsivystyti į socialinį apleistumą, kuris pasireiškia daug sunkesnėmis deviantinio elgesio formomis, tokiomis kaip teisėtvarkos pažeidimai, kriminalinis elgesys, tapimas nusikaltėliu. Visa tai dar kartą įrodo, kad deviacija yra tiek pedagoginė, tiek socialinė problema (Leliūgienė, 2003).

Taigi, dėl destruktivaus tėvų elgesio vaikai labai dažnai tampa nusikaltėliais (Titarenka, 1980). Pastaraisiais metais Lietuvoje nepilnamečių padarytų nusikaltimų rodikliai yra nemaži. Vis dažniau įstatymus pažeidžia jaunesni nei 14 metų vaikai. Pastarajame dešimtmetyje nepilnamečių įvykdomų nusikaltimų padidėjo 2,1 karto. 1997 m. sudarė 16,3 % visų išaiškintų nusikaltimų. Sunkių kriminalinių, padarytų nepilnamečių, skaičius aštuonerių metų laikotarpyje išaugo 3 kartus. Statistinių duomenų dinamika atskleidžiama 1 paveiksle

Šaltinis: www.stat.gov.lt [žiūrėta: 2010.03.08]

I pav. Nepilnamečių padarytų nusikaltimų rodikliai

1 paveiksle matyti, kad nusikalstamų veikų padarymu įtariamų (kaltinamų) nepilnamečių, turinčių pradinį išsilavinimą labiausiai išsiskiria 2008 metai. Sakalauskas (2007) įvardija, kad vienas iš faktorių, hipotetiškai galinčių turėti įtakos nepilnamečių nusikalstamumo mažėjimui: subalansuotas bausmių ir auklėjamųjų priemonių nusikaltusiems nepilnamečiams taikymas.

Šeima yra svarbi, bet ne vienintelė socialinė grupė, ugdanti asmenybę. Dar yra mokykla, draugai, visuomenės informavimo priemonės, bažnyčia ir kt. (Bajoriūnas, 1997). Mokykla – antroji vaiko bendruomenė po šeimos, kurioje jis socializuojasi, įgyja tam tikrus elgesio, bendravimo su bendraamžiais ir vyresniais žmonėmis įgūdžius. Sociologo R. Grigo (1995) nuomone „Mokykla įveda individą į supersudėtingą šiandien greit kintančios informacijos sistemą, į socialinių, ypač dvasinių, vertybių pasaulį, padeda įgyti vertybinius – orientacinius pagrindus (...). Mokykla moko ir susiorientuoti kintančioje realybėje, socialiniuose ryšiuose, ir išsaugoti bei pagrausinti savo kūrybinį potencialą, išmintingiau elgiantis ir sumaniau sąveikaujant su kitais.”(Grigas, 1995, p. 159). Taigi, mokykla po šeimos yra antra svarbiausia socializacijos institucija.

Švietimo įstatymo 47 str. punkte 2.3 (2003) teigiama, kad „tėvai (globėjai, rūpintojai) privalo bendradarbiauti su mokyklos vadovu, kitu švietimo teikėju, mokytojais, kitais specialistais, teikiančiais specialiąją, psichologinę, socialinę pedagoginę, specialiąją pedagoginę pagalbą, sveikatos priežiūrą, sprendžiant vaiko ugdymosi klausimus“. Taipogi, Lietuvos pradinio ir pagrindinio ugdymo bendrosiose programose (2008, p. 19) akcentuojama, kad „svarbi sėkmingo pradinio ugdymo(si) sąlyga – mokyklos ir šeimos bendradarbiavimas. Šeima įvairiais būdais skatinama padėti vaikui augti, bręsti, lavintis. Pradinis ugdymas, orientuotas į aktualių šiuolaikiniam žmogui kompetencijų ugdymą, skatina aktyviai bendradarbiauti visus ugdymo

dalyvius: mokytojus ir tėvus drauge aptarti darbo tikslus ir uždavinius, metodus ir ugdymo priemones, suderinti šeimos ir pedagogų lūkesčius.“

Tačiau ne visada mokytojų ir tėvų bendradarbiavimas yra geras. Labai dažnai tarp jų pasitaiko nesutarimų, išsiskiria nuomonės. Kaip teigia D.Hopkins, M.Ainscow, M.West (1998, p. 192) mokytojai tėvus gali suvokti kaip:

- *kliūtį*. Pavyzdžiui, mokytojas gali manyti, kad tėvai, kurių vedybinis gyvenimas nėra normalus arba jie abejingi vaikų auklėjimui, galbūt trukdo vaiko pažangai ir blogina jo padėtį;
- *Išteklius / priemonę*. Mokytojas gali manyti, kad tėvai yra potencialūs pagalbininkai; pavyzdžiui, padeda namuose mokytis skaityti; mokytojas gali pajusti, kad nebūtina elgtis su tėvais kaip profesionalui su klientu, galima dirbti kaip lygūs;
- *Vartotoją*. Kai kurie tėvai įsivaizduoja, jog mokykla teikia paslaugas, o jie turi teisę reikšti nepasitenkinimą, jei ši neduoda to, ką sako turinti duoti. Jei tėvai laikosi tokio požiūrio, iškart atsiduria vartotojo vaidmenyje.

Svarbiausia, kad mokytojai stengtųsi pripažinti tėvus kaip lygiaverčius mokymo ir auklėjimo proceso partnerius.

Tėvų požiūriai į mokyklas ir mokytojus, autorių nuomone, taip esti įvairūs. „Dažnai tėvų požiūris į mokytojus grindžiamas jų pačių patirtimi mokykloje. Jei ta patirtis buvo neigiama, tėvai gali mokyklą laikyti institucija, kuri žmones blogai veikia. Dėl to svarbu, kad bendravimas tarp mokyklos ir tėvų būtų efektyvus“ (Hopkins, Ainscow, West 1998, p. 193).

Svarbiausia, anot Senge (2008), kad nuo visų mokymo sistemoje dalyvaujančių suaugusiųjų tobulėjimo priklauso vaiko tobulėjimas. Vaikui pradėjus lankyti mokyklą, mokykla įsitraukia į jo socializacijos procesą. Tačiau, anot Aramavičiūtės (2005, p. 259), „mokyklos gyvenimo kaitos tendencijos irgi ne visada pasiekia tokį veiksmingumo lygį, kuris padėtų mokiniams pasirinkti ir realizuoti aukščiausias vertybes“.

Vis dažniau mokslinėje literatūroje rašoma, kad mokykla nesusitvarko su socializacijos funkcija. Dažnai vaikai į mokyklą ateina iš skirtingos aplinkos. Todėl yra susiduriama ir su socialinėmis problemomis, kylančiomis šeimoje. Rupšienė (2000), teigia, jog agresyviai, asocialiai mokykloje besielgiantys moksleiviai erzina mokytojus, trukdo jiems vesti pamokas, savo elgsena nuteikia pedagogus prieš save. Gučo (1990) nuomone, dėl netinkamo elgesio (blogo mokymosi, nepaklusimo drausmei, išdykavimo, mušimosi) vaikai nesugyvena ne tik su klase, bet nutrūksta ir geri vaiko santykiai su mokytojais. Mokytojams pasiskundus dėl vaiko elgesio tėvams, iškyla ir

bendravimo sunkumų, nes tėvai ne visada tinkamomis priemonėmis tuos konfliktus sprendžia. Vaikas lieka atskirtas, izoliuotas nuo artimiausių žmonių, o atstumtas vaikas dažniausiai patiria neigiamas emocijas, nepasitiki savimi, pradeda žemai save vertinti.

Mokykloje, pasak Ignatovičienės ir Žukauskienės (1999), vyrauja stipriai išreikšta vertinamoji aplinka: vaikai vertinami už pasiekimus, poelgius, mokinių savybes. Juodaitytė (2003) tvirtina, kad suaugusieji vertindami vaikų elgesį ir jų problemas, nepageidaujamą elgesį dažniausiai sieja su neigiamomis vaikų asmeninėmis ypatybėmis ir trūkumais, kuriuos priskiria nepakankamai vaikų brandai. Juodaitytės teigimu, taip suaugusieji netenka vaiko socialinės patirties apibendrinimo suvokimo bei nepriskiria jo visuomenės kognityvinės kultūros elementams. Lietuvoje toks vaikų elgesio vertinimas yra labai paplitęs ir taip izoliuojamos ištisos vaikų grupės: silpnai besimokantys, nedrausmingi vaikai, vaikai iš ekonomiškai silpnų šeimų ir t.t.

„Vaikai – tai grupė, kuri yra tiesiogiai priklausoma nuo visuomeninio gyvenimo sanklodos, nuo visuomenės struktūrų ir funkcijų, sąveikauja su visais joje esančiais institutais ir institucijomis. Tačiau šią sanklodą paveikti ji gali kur kas mažiau nei kitos socialinės grupės. Todėl visuomenėje gana dažnos yra tokios situacijos, kai vaikams skirtos institucijos praranda sąveiką su jais ir funkcionuoja tik dėl suaugusiųjų interesų (...). Visa tai nesudaro reikiamų sąlygų vaikų ankstyvajai socialinei brandai, o tokia visuomenė ateityje gali turėti reikalų su nesubrendusių žmonių karta“ (Juodaitytė, 2003, p. 96).

1.3. Jaunesniojo mokyklinio amžiaus vaikų socialinių problemų sprendimo būdai

Vaikų auklėjimas- tolesnio gyvenimo pagrindas. „Problemų sprendimo būdas, pirmiausia, priklauso nuo problemos esmės, taip pat nuo to, kaip problema įtakoja kitus asmenis. Itin svarbu objektyviai išsiaiškinti esančias problemas ir po to taikyti tinkamą sprendimą. Tam reikalingi analizavimo ir interpretavimo įgūdžiai“ (Thornes, 2008, p. 210). Kaip teigia Jakavičius ir Juška (1996), visą auklėjamąją veiklą reikia orientuoti į galutinį tikslą – humaniškos, dorovingos asmenybės pozicijos formavimą. Asmenybė bręsta kryptingo auklėjamojo poveikio skatinama, nukreipiama. Todėl didesnę gyvenimo patirtį turintys suaugę žmonės privalo padėti jaunajai kartai išvengti klydinėjimų, apsaugoti nuo galimų skaudžių klaidų. Jovaiša (1993) auklėjimą nusako kaip individo santykių su mikro ir makroaplinkos bei transcendentine būtimi reguliavimą, grindžiamą tiesos, gėrio ir grožio vertybėmis.

Vaikų auklėjimas reikalauja didžiulio atsidavimo, kurio tikrai yra verti. Anot Valicko (1995), tėvai vaikus auklėja ne tik jiems ką nors aiškindami, nurodinėdami ar reikalaudami, bet ir

kiekvieną akimirką. Vadinasi, buvimas šalia taip pat ugdo vaikus. Tuomet, anot K.Miškinio (2003), mąstydami apie savo vaiko ateitį, tėvai turėtų vadovautis tokiomis nuostatomis, kurios padėtų įgyvendinti tokius ugdymo tikslus:

- padėti savo vaikui suvokti bendrąsias žmogaus vertybes ir jomis grįsti savo gyvenimą;
- ugdyti kritiškai mąstantį žmogų, gebantį svarstyti svarbiausius žmogaus egzistencijos klausimus;
- mokyti daryti sprendimus, jausti atsakomybę už juos ir savarankiškai veikti;
- ugdyti žmogų, galintį prisitaikyti prie besikeičiančio gyvenimo;
- ugdyti pagarbą kultūrai, tautos istorijai, darbui, kūrybai; ugdyti demokratišką žmogų – Lietuvos valstybės pilietį.

Šeimos norėdamos sustiprinti tarpusavio santykius “turėtų išmokti branginti ir bendrą laisvalaikį, ypač savaitgalius, šventes, atostogas, gimimo dienas. Tokie ryšiai stiprina priklausomybės šeimai jausmą, gerina bendravimą, kuria pasitikėjimo ir intymumo atmosferą, kuriai esant šeimos nariai gali suvienyti jėgas ir padėti vienas kitam išspręsti problemas“ (Lamontagne, 1999, p. 109). Nes neracionaliai organizuojant laisvalaikį, anot Paulavičiūtės (2002), asmenybė gali pasiduoti įvairioms asocialioms tendencijoms, nutolti nuo kultūros arba pasiduoti į gerą nevedančioms pagundoms. Kuo atsakingiau panaudojamas laisvalaikis, tuo kryptingiau žmogus bręsta kaip asmenybė (Paulavičiūtė, 2002). O svarbiausia, kad “kiekvienai žmogiškai būtybei reikia meilės ir šilumos, ir visai nesunku įsivaizduoti, kad vaikams jų reikia dar labiau negu suaugusiems. Todėl labai svarbu dažnai sakyti, kad juos mylime, apkabinti, leisti jiems įsitaisyti mūsų glėbyje, kai tik to nori“ (Lamontagne, 1999, p. 35). „Bendravimo šeimoje stokos negali pakeisti jokios dirbtinės pedagogikos priemonės. Tik tėvų bendravimo praturtintas vaikas iš šeimos židinio pasisemia dvasinės stiprybės visam gyvenimui“ (Miškinis, 2003 p. 164-165).

Anot Jovaišos (2003), auklėjimui veiksminga jėga yra ir šeimos gyvenamoji vieta. Vietos bendruomenės turėtų plačiau rūpintis jaunimo sauga, samdyti socialinius pedagogus ir padėti klystantiems. Jos aktyvumas įtrauktų šeimą į aplinkos socialinę, kultūrinę, valstybinę, ekonominę veiklą. Tokiu būdu plėstųsi vaikų visuomeninis akiratis, aktyvumas, nes tėvai veikdami kartu su vaikais bendruomenės veikloje moko juos gyventi. Anot Štuopytės (1999), kiekviena mokykla, siekdama tampsresnių ryšių su šeima, turi remtis savo socialinės aplinkos ypatumais, mokyklos bendruomenės narių pastangomis, kad vaiko socializacijos procesą padarytų sėkmingesnį.

Kaip teigia Gailienė, Bulotaitė, Sturlienė (1996), mokykla yra ne tik bendrųjų žinių perteikėja, bet ir individo vertybių formuotoja. vaikui pradėjus lankyti mokyklą, jo aplinka nebėra

vien tėvai, šeima. Tie santykiai ir ta aplinka, kuriuos vaikas randa mokykloje, daro didžiulę įtaką jo psichikos pusiausvyrai. Todėl, anot autorių, mokykloje labai svarbu, kad būtų sudarytos sąlygos kiekvienam vaikui patirti sėkmę, kiekvienam atskleisti savo stipriausias puses. Taip užkertamas kelias nevykėlio jausmui atsirasti. Mokykla gali net pastiprinti asmenybę tokio vaiko, kuris neturėjo gerų psichologinių sąlygų namuose. Mokykloje gali atsiskleisti vaiko iniciatyvumas, sugebėjimai ir kt.

Sprendami apie kitus žmones, dažniausiai svarbesne laikome ne teigiamą, bet neigiamą informaciją apie juos. Želvio nuomone (1995), tai nesunku pastebėti pamokos metu: gerą moksleivių elgesį mokytojas dažniausiai priima kaip savaimę suprantamą dalyką ir nemato reikalo į jį kaip nors ypatingai reaguoti. Aramavičiūtė (1985) akcentuoja, kad vertinant vaikus, linkusius nepakankamai save vertinti, pedagogas turi dažniau išryškinti vaiko teigiamas savybes, gerus poelgius, geranoriškai ir dėmesingai elgtis su vaiku, net kurį laiką nepastebėti jo neigiamų veiksmų ir pan. Taip pat teigia ir Jakavičius, Juška (1996), kad norėdamas paveikti kitą žmogų, privalai rasti atsparos tašką, t. y. – asmenybės pozityviausias savybes. „Pedagogas turėtų ne tik nuolat pagirti savo auklėtinius; jis turi išmokyti vaikus mylėti ir girti pačius save. Vaikai, teigiamai vertinantys save, palankiau žiūri į kitus žmones ir sėkmingiau su jais bendrauja“ (Giedraitienė – Lileikienė, 2002, p. 39). „Vaikas labai jautrus tam, kaip į jį žiūri mokytojai. Geras jų požiūris į vaiką pakelia jį savo paties akyse. Palankūs mokytojo vertinimai paveikia gerą, bet dar labiau blogą mokinį, nes pereina į jo savęs vaizdą, formuoja jo savimonę“ (Gučas, 1990, p. 210). Senge (2008) pabrėžia teigiamų emocijų dominavimo neigiamų emocijų atžvilgiu būtinumą.

Suaugusiojo ir vaiko santykiai yra specifiški, bet visada jie gali būti nuoširdūs ir natūralūs, pagrįsti pasitikėjimu, visišku atvirumu, pagarba, besąlygišku priėmimu, meile ir atsakomybe. Tik tada galima tikėtis darnios ir išmintingos visuomenės (Butkienė, Kepalaitė, 1996). Anot Aramavičiūtės (2005), labai svarbu, kad mokykla gebėtų atsižvelgti ir į besikeičiančios visuomenės, tautos bei valstybės reikalavimus, susijusius su nauju mokyklos ir mokytojo vaidmeniu joje. Pagal humanisto Maslow (1993) idealios mokyklos viziją, mokykla turėtų būti ta vieta, kuri padėtų vaikui atrasti identišumą ir atskleisti pašaukimą, mokytis branginti gyvenimą, patenkinti jo saugumo, prierašumo, meilės, dėmesio ir pagarbos poreikius, išmokyti pasirinkti ir realizuoti aukščiausias vertybes. „Jei pripažintume, kad pagrindinis pedagogikos tikslas – būties vertybių atgaivinimas ir įgyvendinimas, suklestėtų nauja civilizacija“ (cit. Aramavičiūtė, 2005, p.23).

Šeimos ir mokyklos bendradarbiavimas. Kai vaikas pasiekia mokyklinį amžių, šeima pradeda bendradarbiauti su mokykla. Ne tik šeima, bet ir mokykla yra svarbiausia auklėjimo institucija. Kviesskienės (2003) nuomone, kiekvienam moksleiviui mokyklos bendruomenė dažniausiai yra artimiausia socialinė aplinka (po šeimos), kurioje pasireiškia jo gebėjimai, vyksta aktyvus socializacijos procesas. Jei mokykla kartu su šeima skiepija vaikui teisingumą, padorumą, moralumą ir pilietines vertybes, tai vaikai, kurie ugdomi susitapatindami su suaugusiais, elgsis taip pat. Todėl vaiko socializacijai labai svarbus šeimos ir mokyklos bendradarbiavimas (Kviesskienė, 2003). Anot Butkienės ir Kepalaitės (1996, p. 14) „mokykla – tai vieningų tikslų siekianti mokytojų, mokinių ir tėvų bendruomenė, per kurią žengiama į visuomenę ir žmoniją. (...) Mokyklinis gyvenimas turėtų būti turiningas ir džiaugsmingas. Todėl labai svarbi gera bendradarbiavimo atmosfera“. Mokyklos, kuriose savo vaikų ugdymo sėkmingai dalyvauja tėvai ir kiti šeimos nariai pereinama nuo tradicinės tėvų dalyvavimo sąvokos iki platesnės – tėvų, kaip lygiaverčių partnerių koncepcijos (Funkhouser, Gonzales, 1997). Dapkienė irgi akcentuoja, kad ugdymo procesas reikalauja tėvus vertinti kaip labai svarbius ir lygiateisius partnerius.

Jovaišos (2003), Dapkienės (2003) teigimu, norint pasiekti efektyvius bendradarbiavimo santykius, mokytojai privalo pažinti šeimą. Nes, anot Berns (2009) mokyklos kaip socializacijos dalyvės reikšmė priklauso nuo šeimos. Todėl mokytojai privalo suprasti šeimas ir kaip pagrindą mokytojo pastangoms plėtojant bendradarbiavimą su mokinių šeimomis. Johnson, Pugach, Hawkins (2004) teigimu, šeimos yra skirtingos ir mokytojai privalo žinoti tuos skirtingumus. Taip pat svarbu yra šeimos vertybės, auklėjimo stiliai, kalba, žinios ir kiek svarbi kitų įtaka. Svarbiausias bendravimo su šeima pagrindas yra kurti santykius su ja iš karto, kai tik vaikas pradeda eiti į mokyklą. Laukti pirmojo kontakto su šeima, kol iškils kokia problema, pradeda kurti neigiamus jausmus. (Johnson, Pugach, Hawkins, 2004).

Tuo tarpu Epštein (1996, 2004) siūlo 6 tipus kaip pagrindus, kurie padėtų stiprinti mokyklos ir šeimos bendradarbiavimą:

1. Vaikų auklėjimas (šeimoje). Padėti šeimoms ugdyti vaikų auklėjimo įgūdžius, suprasti vaikų ir paauglių vystymąsi. Padėti mokykloms suprasti šeimas.
2. Bendravimas: Tartis su šeimomis apie mokyklos programas, jos veiklą, mokinių pažangą, naudojantis mokykla- namai, namai- mokykla principu.
3. Savanorystė. Planuojant darbus, mokymus, tvarkaraščius įtraukti ir šeimas kaip savanorius ar klausytojus mokykloje.

4. Mokymasis namuose. Patarti tėvams mokymosi namuose klausimais, įskaitant namų darbus ir kitas mokymo programos veiklas.
5. Sprendimų priėmimas: Įtraukti šeimas kaip mokyklos dalyvius jos valdyme, priimant sprendimus per mokyklų tarybas, komitetus ar kitas tėvų organizacijas.
6. Bendradarbiavimas su bendruomene: pasinaudoti bendruomenės ištekliais ir paslaugomis, norint padėti šeimai ir mokyklos bendruomenei.

Taigi, mokytojas turėtų paaiškinti tėvams ir pats gerai įsisąmoninti šiuos bendruosius tikslus. Dapkienė (2003) akcentuoja, kad dabartinis laikotarpis kelia mokyklai ir šeimai labai daug uždavinių, problemų ir jas išspręsti bus galima tik bendromis jėgomis. Nei mokykla, nei šeima negali: kaltinti viena kitos dėl iškylančių problemų; perkelti atsakomybės viena kitai; delsti jas spręsti; knaisiotis viena kitos klaidose. Ir tik nuo to, kiek vaikai šeimoje ir mokykloje bus vertinami ir mylimi, kiek jie jaus suaugusiųjų rūpinimąsi, kiek jie bus išmokinti ir išauklėti, priklausys ne tik jų, bet ir visuomenės ateitis.

Anot Černiaus (1992, p. 84) „mokykla veiksmingiausia, kai bendruomenės ir mokyklos patirtis sutampa“. Jensen (1999, p. 263) nuomone, yra naudinga įtraukti tėvus į mokyklos darbą, nes:

- tėvų įtaka vaiko gyvenime yra didžiausia;
- tėvai gali skirti vaikui daug daugiau dėmesio, negu pajėgia mokytojas;
- tėvai gali namuose paremti jūsų klasėje įdėtas pastangas;

Anot Berns (2009), tyrimai atskleidžia, kad nuo tėvų dalyvavimo mokyklos veikloje priklauso vaiko sėkmė mokykloje, o nuo tėvų išsilavinimo priklauso, ar jie dalyvaus noriai.

Mokslininkai Hopkins, Ainscow, West (1998) siūlo keletą patarimų, kaip geriausiai bendrauti su tėvais:

1. Būti nuoširdiems ir atviriems. Pasiteisinimus ir miglotus aiškinimus tėvai dažnai interpretuoja kaip pernelyg gynybišką nuostatą arba paprasčiausią išsisukinėjimą.
2. Klausytis/išklausti. Mokytojai turi pripažinti, kad visi tėvai apie savo vaikus žino tokių dalykų, kurių jie galbūt nežino. Tos jų žinios gali labai praversti padedant vaikui įveikti sunkumus.
3. Nebijoti sakyti „Aš nežinau“. Tėvai paprastai vertina sąžinigumą, o tai gali padėti sustiprinti partnerystės tarp šeimos ir mokyklos jausmą.
4. Skatinti. Tėvai jaučia, kad jiems reikia mokytojų padrąsinimo ir patikinimo, o ne kaltinimų.

Bendradarbiavimo su tėvais veismingumas priklauso nuo to, ar bus siekiama bendro tikslo. Todėl mokytojas turėtų išaiškinti tėvams ir pats gerai įsisąmoninti šiuos bendruosius tikslus. Be to, klasės auklėtojas laikytinas bendradarbiavimo sistemos mokykloje iniciatoriumi ir organizatoriumi. Tikslų numatymas, tinkamas strategijos ir metodų pasirinkimas, gerai organizuota veikla jam padeda spręsti iškilusias problemas, kontroliuoti padėtį (Skeirienė, 2005). Kontautienė (2006) pateikė mokytojo vadybines funkcijas (sukeltos į 3 lentelę), užtikrinančias mokyklos bendruomenės grupių sėkmingo valdymo prielaidas pedagoginio bendradarbiavimo sistemos (mokytojas – mokiniai – tėvai) plėtotei.

3 lentelė

Mokytojo vadybinės funkcijos pedagoginio bendradarbiavimo sistemos plėtoteje

Vadybinės funkcijos pavadinimas	Ypatybės
1. Bendradarbiavimo atmosfera	Išsaugoti teigiamą tėvų nuostatą į bendradarbiavimą, atsiradusį tik vaikui pradėjus lankyti mokyklą.
2. Konstrukcinės sąveikos su mokiniais ir jų tėvais kūrimas ir palaikymas	Su jais kartu kuriama konstruktyvi ugdomoji sąveika.
3. Bendradarbiavimo partnerių pažinimas ir jų patirties įvertinimas	Mokinių, tėvų kaip ugdymo dalyvių pažinimas ir jų patirties įvertinimas
4. Iniciatyvų bendradarbiauti palaikymas	Mokinių ir tėvų
5. Mokinių ir tėvų inkluzija	Mokinių ir tėvų įtraukimas į visapusišką pedagoginės veiklos analizę
6. Sąlygų įtakai sukūrimas	Sąlygų daryti įtaką pamokos turiniui, formoms, struktūrai sukūrimas
7. Sąlygų dalyvauti popamokinėje veikloje sudarymas	Įtraukti tėvus į užklausinės veiklos organizavimą.
8. Mokinių ir tėvų įgalinimas grįžtamajam ryšiui ir refleksijai inicijavimas teikti patarimus	Mokinių ir tėvų inicijavimas teikti patarimus

Kontautienės (2006) teigimu, pedagoginio bendradarbiavimo sistemos plėtotės valdymo modelio pagrindą sudaro mokytojo kaip pagrindinio bendradarbiavimo plėtotės šiose grupėse iniciatoriaus ir organizatoriaus asmenybinė charakteristika ir vadybinės funkcijos.

Mokykla bendradarbiaudama su šeima naudoja įvairias bendradarbiavimo formas. 4 lentelėje pateikiamos Dapkienės (2003), Kontautienės (2006) ir Jensen (1999) įvardytos formos.

4 lentelė

Tėvų bendradarbiavimo su tėvais formos

Bendradarbiavimo formos		Dapkienė, 2002	Kontautienė, 2006	Jensen, 1999
Individualios	Individualūs pokalbiai	Tėvų pakvietimas į mokyklą; lankymasis mokinio namuose; pokalbiai telefonu.	Pokalbis mokinio namuose; kasdieninis pašnekesys; pokalbis telefonu; tėvų dienos; pokalbis per pietų pertrauką.	Asmeninis kontaktas.
	Susirašinėjimas	Susirašinėjimas laiškais; įrašai pasiekimų knygelėse.	Laiškai tėvams; skelbimų lentos; užrašų knygelės, žinutės, dienoraščiai; mokinių darbų segtuvai.	Mokytojų parašytos žinutės; mokinių pažangumo pažymėjimai ir ataskaitos apie jų pažangą; apdovanojimai; informaciniai leidiniai;

				apklausos.
Kolektyvinės	Klasės mokinių, tėvų susirinkimai; bendri tėvų ir vaikų renginiai;	Susirinkimai; bendri tėvų ir vaikų renginiai; bendros tėvų ir vaikų išvykos; atvirų durų dienos.		Dalyvavimas klasėje; konferencijos.
Grupinės	klasės auklėtojo bendradarbiavimas su klasės tėvų aktyvu (komitetu, taryba ar parlamentu).	bendradarbiavimas su tėvų aktyvu; bendradarbiavimas su tėvais per pamokas.		specialūs projektai.;

Taigi, mokytojas bendraudamas su tėvais naudoja individualias, grupines bei kolektyvines bendradarbiavimo formas, taip stengdamasis užmegzti su tėvais gerus pedagoginius santykius. Anot Kontautienės (2006), individualias bendradarbiavimo formas dar galima skirstyti į individualius pokalbius ir susirašinėjimą, kurias naudodami mokytojai turėtų laikytis tam tikrų reikalavimų:

- pokalbiams ruoštis iš anksto, numatant pokalbio tikslus, turinį bei turint konkrečių pasiūlymų dėl svarstomos problemos
- pokalbį visada reikėtų pradėti nuo teigiamų dalykų;
- siūlant įvairius pedagoginio poveikio būdus, teikiant patarimus ar rekomendacijas, remtis mokslininkų tyrimais, jų rekomendacijomis (ypač tais atvejais, kai tėvai mokytojų atžvilgiu priešiška nusiteikę arba nepasitiki mokytoju);
- pokalbius visada užbaigti išreiškiant viltį, tikėjimą šeimos pastangomis kartu su mokykla siekti bendrų auklėjimo rezultatų.
- viso pokalbio metu mokytojas turėtų būti pakantus, kantrus ir geranoriškas, mokantis pagarba atsakyti į nepagarbą (Kontautienė, 2006, p.105)

Vardinant kolektyvines bendradarbiavimo formas, mokytojai su savo mokinių tėvais susitinka ir bendrauja tėvų susirinkimuose, bendruose tėvų ir vaikų renginiuose, išvykose ar net atvirų durų dienose. Ne mažiau svarbios ir grupinės darbo su tėvais formos – mokytojo bendradarbiavimas su klasės tėvų aktyvu (komitetu, taryba ar parlamentu ir pan.). Svarbu, kad mokytojas tikėtų šiuo aktyvu kaip auklėjamojo darbo tikslų ir vieningų mokyklos reikalavimų įgyvendintoju.

Pedagogai savo rūpestį pirmiausiai turėtų nukreipti į tas šeimas, kurių vaikai gali turėti socialinių problemų. Bendradarbiavimas su šeima ne tik padeda numatyti kylančias socialines problemas, bet ir jų išvengti (Kvieskienė, 2005). „Neturėdami pedagoginės patirties ir žinių, tėvai kartais nesugeba efektyviai perteikti tuos puikius charakterio bruožus, kurie jiems, kaip asmenybėms, būdingi. Vadinasi, nepakankama pedagoginė kultūra neleidžia tėvams optimaliai

išnaudoti šeimos auklėjimąjį potencialą“ (Dapkienė, 1997, p. 21). Todėl būtini sistemingi tėvų pedagoginio švietimo kursai, seminarai, bendros konferencijos ir pan.

Itin svarbus bendradarbiavimo pagrindas – bendravimas. Kalbant apie bendravimo kultūrą, anot Želvio (1995), bendravimas – tai viena pagrindinių žmogaus vertybių, t.y. tai, ką žmonės laiko svarbiausiu ir labiausiai vertina. Bendravimas tai – prasminga tarpusavio sąveika tarp dviejų ar daugiau žmonių.

Kontautienė (2006), Rogers (cit. Lepeškievė, 2001), Štuopytė, (1999) išskiria asmenybės ypatumus, kuriais turi pasižymėti mokytojas. Kontautienė įvardija komunikabilumą, aktyvumą, kūrybingumą, taktiškumą, tolerantiškumą, empatiškumą, ekspresyvumą ir kt., iniciatyvumo, užimamų dalyvių atžvilgiu pozicijų, teigiamų nuostatų į pedagoginio bendradarbiavimo sistemos plėtotę. Štuopytė išskiria dėmesingumą, empatiją, konkretumą, atsakomybę, nuoširdumą, pagalbą vienas kitam. Tuo tarpu Rogers sugrupavo asmenybės ypatumus į tris grupes:

Tikrumas ir nuoširdumas, kai mokytojas išsąmonina savo išgyvenamus jausmus, gali juos patirti ir tinkamai reikšti.

Įvertinimas, priėmimas, pasitikėjimas. Mokytojas rūpinasi mokiniu, priima jį tokį, koks yra, tiki, kad jis iš esmės vertas pasitikėjimo.

Empatiškas supratimas, kai mokytojas gali suprasti mokinių reakcijas iš vidaus.

Taigi, “mokytojui tenka daug vaidmenų- mylinčio ir rūpestingo pagalbininko, patarėjo ir retsykiais vadovo; visada - pavyzdžio ir dažnai - žmogaus, padedančio suprasti mokslo ir gyvenimo tiesas, plėsti žinias, kurti ir gyventi” (Butkienė, Kepalaitė, 1996, p. 13).

Bendravimo optimalumą sąlygoja ir pedagogo vadovavimo stilius (autokratinis, autoritarinis, demokratinis, ignoruojantis, nenuoseklus ir pan.). Nuo to priklauso ir mokinių su mokytojais santykiai ir bendravimo intensyvumas (Aramavičiūtė, 1985). Butkienės ir Kepalaitės (1996) teigimu, vaikas, nuolat patyręs autokratiško mokymo ir auklėjimo situacijas, neturėdamas kitokios bendravimo patirties, užaugęs su kitais jis elgiasi taip, kaip buvo elgiamasi su juo. Tačiau visai kitokius pėdsakus augančiame žmoguje palieka konstruktyvus lygiateisiškas bendravimas. Tai situacijos, kai kiekvienas pirmiausia mato, ką jaučia kitas, girdi ir išklauso, ką jis sako, ir priima jį tokį, koks jis yra, su visais jo jausmais ir visomis mintimis. “Tokiomis situacijomis vaikui nėra kitos išeities, kaip mąstyti pačiam ir jaustis atsakingam už savo poelgius” (Butkienė, Kepalaitė, 1996, p. 66). Floyd Matson ir Ashley Montagu savo veikalo *Žmogiškasis dialogas* įvade taip apibūdina bendravimą: “ne “komanduoti”, o “bendrauti”, žinias reikia gauti ir rasti ne per atotrūkį,

bet per ryšį, ne objektyvumu, bet intersubjektyvumu, per kažką, kas primena mums meilę” (cit. Jonson, 2003, p. 158).

Pastarajame dešimtmetyje tyrimų objektu tapo mokytojų darbo etiniai, moraliniai, vertybių aspektai, kada poveikis mokinio asmenybei tampa aiškiai išreikštu mokytojo darbo uždaviniu (Lepeškienė, 2001). Kaip teigia autoriai Day, Hall, Gammage, Coles (1998) Britanijos pradiniam ir jaunesniam amžiuje labai svarbią vietą bendraujant užima pagarba kiekvienam individui mokykloje bei pagarba visiems kitiems, kur abipusiškumas ir pagarba žmonėms pasidaro svarbiausias mokyklos tikslas. Autoriai cituoja pradinio ugdymo specialisto Kirby (1981) keturias pagrindines idėjas, kurios vyrauja visame jaunesniojo amžiaus vaikų ugdyme:

1. *Pagarba* vaikams ir tam, ką jie daro, ypač kiekvieno vaiko ypatingo nepakartojamo tapatumo pripažinimas.
2. *Įsitikinimas*, kad žmonės yra skirtingi ir, kad svarbu pripažinti kiekvieno asmens individualų charakterį, jo savybes arba skirtingumą.
3. *Pripažinimas*, kad patirtis (ypač socialinė patirtis) yra svarbiausia mokymosi ypatybė, Padedanti apskritai aiškintis pasaulį.
4. *Žinojimas*, kad aplinka labai daug ką lemia ir ne tik reikšminga asmenybės tapatumui, bet ir gali būti panaudota kaip svarbi ugdymo priemonė (Day, Hall, Gammage, Coles, 1998, p. 130).

Pagarbos svarbą akcentuoja ir Maslow (2006 p. 235) teigdamas, jog „pagarba kitam asmeniui pripažįsta jį kaip nepriklausomą esybę, kaip atskirą ir autonomišką individą. Save aktualizuojantis asmuo šaltakraujiškai nepasinaudos kitu žmogumi, jo nekontroliuos, neignoruos jo troškimų. Jis leis gerbiamam žmogui išlaikyti pamatinį, nemenkintą jo orumą, be reikalo jo nežemins. Tai pasakytina ne tik apie suaugusiųjų santykius, bet ir apie save aktualizuojančio asmens santykius su vaikais”.

Viena iš svarbiausių mokinių neigiamo elgesio neutralizavimo formų- *prasminga, patraukli nepamokinė veikla*. Anot Barkauskaitės (2004, p. 20), „psichologinės, pedagoginės literatūros analizė, atliktas mokslinis tyrimas ir vykdomi praktiniai popamokinės veiklos stebėjimai leidžia prognozuoti, kad ši veikla turi sudaryti palankias sąlygas moksleivių dorinei saviraiškai atsiskleisti, pozityviai dorinei, kultūrinei ir socialinei patirčiai kaupti, tobulinant etinį ir estetinį santykį su aplinka, gamta, kultūrinėmis ir dvasinėmis vertybėmis, tampant sąmoningu tautos kultūros, jos papročių ir tradicijų perėmėju ir kūrybingu tęsėju“. Pilnaverčiam asmenybės ugdymui užtikrinti, būtina sudaryti sąlygas kiekvienam vaikui patenkinti interesus, saviraiškos poreikius, plėtoti

gabumus, gilinti dalykinius gebėjimus, kurių dėl vienokių ar kitokių priežasčių negalėjo įsisavinti nuoseklioje švietimo sistemoje. Tokio tikslo įgyvendinimo siekiama per papildomą ugdymą (Kvieskienė, 2000).

Papildomojo ugdymo metu yra gana palankios sąlygos, kad ir tėvai galėtų prisidėti prie vaikų visapusiško ugdymo. Tačiau, dažniausiai, tėvai yra daugiau kviečiami kaip renginių svečiai, bet retai kaip dalyviai ar organizatoriai.

Anot Jensen (1999, p. 266), tėveliai galėtų:

- organizuoti mokyklos renginius ir lėšų rinkimą (įvairūs vaidinimai, susitikimai, mugės, kepinų prekyba);
- surasti kviestinių pranešėjų;
- pateikti pasiūlymų dėl finansavimo;
- būti mokyklos tarybos ar Tėvų ir mokytojų asociacijos nariais;
- papasakoti klasei apie save kaip: stomatologą, gydytoją, psichologą, farmacininką, rašytoją, garsenybę, aktorį, policininką, gaisrininką ir t.t.
- organizuoti vaidinimą, laikraščio leidybą, profesijų dieną, darbų mugę vaikams ir t.t.

Taigi, tėvų dalyvavimas bendroje veikloje su vaikais suteikia tiek emocinio jaukumo, tiek pasitikėjimo savimi ir pasididžiavimo savo šeima, kartu ugdomas atsakomybės jausmas.

Kaip teigia Aramavičiūtė (1985 p. 116), „psichologų L.Vygotskio, V.Davydovo, D.Elkonino ir kt. tyrinėjimai išryškino svarbiausius veiklos tipus, apibūdinančius atskirus vaiko amžiaus tarpsnius. Jaunesniame mokykliniame amžiuje pagrindinė vaiko veikla yra mokymasis. Nepaisant to, pirmųjų ir trečiųjų klasių mokiniai vis dar nori žaisti, bet ir su malonumu ištraukia į pažintinę, estetinę, sportinę veiklą. Todėl, organizuojant papildomą ugdymą su pradinių klasių mokiniais, reikia juos įtraukti į įvairias veiklos sritis. Įsitraukimas į įvairesnę veiklą sudaro galimybes jos auklėjamosioms funkcijoms sustiprinti“. Aramavičiūtė (1985) teigia, kad mokslininkai A.Liublinskaja, B.Bitinas, N.Boldyrevas, I.Marjenka prieina išvada, kad ugdomąją veiklos įtaką vaiko asmenybei sąlygoja: veiklos tikslas, motyvai, veiklos turinys ir organizacinės galimybės, tinkamas pedagoginis vadovavimas.

Anot Senge (2008), viena iš prasmingiausių vaiko veiklų – darbai, talkos, kurias mokiniai atlieka bendruomenės aplinkoje. Tai, anot autoriaus, gali būti tiek vienkartiniai projektai, tiek ilgalaikis įsipareigojimas įstaigai, organizacijai ar pasiryžimas išspręsti aktualią socialinę problemą. Ir visa tai turi būti atliekama bendruomenės bei bendradarbiavimo dvasia ir noriai.

Anot Gailienės, Bulotaitės, Sturlienės (1996) teigimu, siekiant užkirsti kelią įvairioms socialinėms negerovėms – nusikalstamumui, alkoholizmui ir kt., neužtenka vaikus bei visuomenę informuoti apie tai. Todėl labai svarbu formuoti vaikų gebėjimą ir pasirengimą atsispirti socialiniam spaudimui, suvokti ir įveikti savo psichologines problemas, kurios ateityje gali sukelti tokių socialinių problemų, kaip alkoholio ar narkotikų vartojimas, įvairūs elgesio nukrypimai ir kt. Anot Kvieskienės (2000), valstybė skatina ir pagal galimybes remia vaikų ir jaunuolių socializacijos programas, užtikrina lygias galimybes vaikams dalyvauti papildomojo ugdymo veikloje Vyriausybės programose numatomi ir reguliariai tikslinami prioritetai vaikų ir jaunuolių socializacijos srityje, ypatingą dėmesį skiriant programoms orientuotoms į ankstyvąją prevenciją ir atvirumo, prieinamumo bei labilumo principų užtikrinimui. Valstybė, skatindama ir pagal galimybes remdama vaikų ir jaunuolių socializacijos programas, siekia išnaudoti visą krašto ugdomąjį potencialą, sudaryti optimaliausias sąlygas vaiko augimui ir tobulėjimui.

Kvieskienė (2005) teigia, jog būtina, kad kiekviena mokykla parengtų socialinės pagalbos, socializacijos programas, akcentuotų pagalbos ir ankstyvos prevencijos priemones, skirtas pozityviajai socializacijai ir ankstyvajai prevencijai. Todėl ypač svarbu žinoti pagrindines deviantinės asmenybės formavimosi priežastis, auklėjimo klaidas šeimoje ir tinkamai pritaikyti prevencinę veiklą mokykloje.

Taikant ankstyvąją prevenciją yra itin svarbus socialinių įgūdžių ugdymas. Gailienė ir kt. (1996) išskiria tokius socialinius įgūdžius:

Sprendimų priėmimas – šis įgūdis padeda priimti konstruktyvius sprendimus. Vaikas turi mokėti pats pasirinkti, nuspręsti ir „savo kailiu“ pajusti tokio sprendimo ir pasirinkimo padarinius.

- *Problemų sprendimas* – įgalina konstruktyviai spręsti problemas.
- *Kūrybiškas mąstymas* – susijęs su sprendimų priėmimu ir problemų sprendimu; jis įgalina įvertinti visas galimas alternatyvas, mūsų veiklos ar neveiklumo padarinius.
- *Kritinis mąstymas* – tai gebėjimas analizuoti informaciją ir patyrimą.
- *Efektyvus bendravimas* – tai gebėjimas save išreikšti verbaliniais ir neverbaliniais būdais, priimtinais mūsų kultūrai ir situacijai.
- *Asmeninis bendravimas* – šis įgūdis reiškia gebėjimą užmegzti ir išlaikyti draugiškus ryšius su aplinkiniais. Tai turi didelę įtaką mūsų psichinei ir socialinei gerovei.
- *Savęs pažinimas* – tai gebėjimas pažinti ir įvertinti savo charakterį, stipriąsias bei silpnąsias puses. Tai padeda bendraujant, leidžia prognozuoti savo elgesį stresinėse situacijose.

- *Emocijų valdymas* – pirmiausia tai savo ir kitų žmonių emocijų supratimas bei žinojimas, kaip jos veikia mūsų elgesį, sveikatą.
- *Empatija* – tai gebėjimas įsijausti į kito žmogaus gyvenimą. Ji padeda suprasti ir priimti kitus žmones, kurie yra ne tokie, kaip mes. Empatija ugdo pasitikėjimą ir artumą tarp žmonių.
- *Streso įveikimas* – tai streso priežasčių numatymas ir žinojimas, kaip jis mus veikia.

Taigi, šių socialinių įgūdžių formavimas padeda vaikams tapti psichologiškai atspariems ir ir ateityje išvengti daugelio problemų (Gailienė ir kt., 1996). Anot Kvieskienės (2005), vykdant ankstyvąją prevenciją rekomenduojama įtraukti atstovus iš socialinių institucijų, vaiko teisių apsaugos tarnybų, policijos, bažnyčios, tėvus ir kitus atsakingus bendruomenės atstovus. Kas sieja visus šiuos partnerystės modelius? Anot Senge (2008), partneriai reikalingi ne tam, kad kad vieni kitiems padėtų geriau jaustis, bet tam, kad kartu būtų lengviau sukurti kažką naujo. Taigi, visos suinteresuotos šalys turi aktyviai plėtoti pozityvų tarpinstitucinį bendradarbiavimą, ir laikui bėgant tik dar labiau jį plėtoti ir stiprinti.

2 skyrius. JAUNESNIOJO MOKYKLINIO AMŽIAUS VAIKŲ SOCIALINIŲ PROBLEMŲ SPRENDIMO GALIMYBĖS RYŠKĖNŲ PAGRINDINĖJE MOKYKLOJE

2.1. Jaunesniojo mokyklinio amžiaus vaikų socialinių problemų tyrimo ir socialinių problemų sprendimo metodologija

Tyrimas vyko pagal iš anksto parengtą planą:

- socialinių problemų analizė, naudojant mokslinę literatūrą ir straipsnius;
- tiriamo konstrukto struktūrinė analizė;
- tyrimo instrumento rengimas:
 - anketos klausimų sudarymas,
 - struktūrinio interviu klausimų parengimas;
- anketavimas:
 - Ryškėnų pagrindinės mokyklos mokytojų, mokinių ir jų tėvų anketinė apklausa;
- struktūrinis interviu:
 - interviu su Ryškėnų pagrindinės mokyklos mokytojais;
 - interviu su Ryškėnų pagrindinės mokyklos socialiniais partneriais;
- tyrimo rezultatų apibendrinimas.

Formuojant Ryškėnų pagrindinės mokyklos socialinių problemų sprendimo planą buvo naudojami kiekybiniai ir kokybiniai tyrimų metodai. Anot Kardelio (2005), kelių tyrimo metodų taikymas padeda nuodugniau ir išsamiau suvokti tiriamąjį reiškinį. Tai vadinama trianguliacijos principu.

Kad apklausa geriau atspindėtų socialines problemas, jų kilmę, tyrimo pradžioje pasirinktas kiekybinis metodas (anketinė apklausa), o norint surinkti informaciją apie galimybes, kaip jas spręsti, taikytas kokybinis metodas (interviu).

Kiekybiniam tyrimui atlikti buvo sudarytos anketos, kuriose naudojami pusiau uždaro tipo klausimai, skirtos Ryškėnų pagrindinės mokyklos mokytojams, 1–4 klasės mokiniams ir jų tėvams.

Anketos parengimas ir struktūros ypatybės. Kiekybinis tyrimas vyko naudojant anketinės apklausos metodą. Kardelio (2002) teigimu, anketai sudaryti keliami daug įvairių reikalavimų bei rekomendacijų, į kurias tyrėjui privalu atsižvelgti:

- pirmiausia turi būti motyvuotai, logiškai paaiškinta, dėl ko atliekamas tyrimas, po to pateikiama trumpa anketos užpildymo instrukcija;

- apklausiamojo pastangos atsakyti turi būti minimalios, todėl klausimai turi būti konkretūs, o atsakymų variantai suprantami;
- kuo mažiau respondentui tenka rašyti, tuo daugiau jis tiki, kad bus išlaikytas anonimiškumas;
- svarbi anketos apimtis: ilga anketa tiriamąjį atbaido, nėra noro atidžiai ją skaityti, todėl galimi paviršutiniški atsakymai.

Socialinių problemų tyrimo klausimynui sudaryti konstruotas tyrimo instrumentas – trejos anketos (mokiniam, mokytojams, tėvams), kurias sudaro trys dalys: įvadinė, demografinė, pagrindinė. Įvadinė dalis – tai kreipimasis į respondentus; trumpas tyrimo tikslo, anketos pildymo paaiškinimas.

Tyrimo norėta išsiaiškinti ir kai kuriuos demografinius (lyties, amžiaus, socialinės padėties, pedagoginės kvalifikacijos, specialybės) aspektus, kurie gali turėti reikšmės socialinėms problemoms atsirasti.

Pagrindinę dalį sudaro klausimai, atsakymai į kuriuos padės išsiaiškinti socialinių problemų kilmę, kurios yra Ryškėnų pagrindinėje mokykloje. Anketoje panaudotos dviejų tipų skalės – nominalinės ir ranginės.

Visoms trimis respondentų grupėms buvo pateikti pusiau uždari klausimai. Respondentams buvo siūloma keletą atsakymų variantų, iš kurių tiriamasis galėjo pasirinkti vieną, o kai kuriais atvejais kelis, labiausiai susijusius su užduodamo klausimo turiniu. Pabaigoje paliekant teisę pareikšti savo nuomonę grafoje „kita“.

Klausimynai sudaryti remiantis Fedulovos (2004), Ignatavičienės ir Žukauskienės (1999), Leliugienės ir Klemkaitės (2004), Valicko (1995, 1997), Kučinsko ir Kučinskienės (2000) mokslinė literatūra. Anketos mokytojams penktas ir vienuoliktas klausimai sudaryti remiantis Dranginytės ir Ivanauskienės (2002) anketos klausimais.

Kiekybinės apklausos realizavimo sąlygos. Tyrimas buvo pradėtas vykdyti 2009 metų kovo mėnesį. Tuo metu buvo vykdoma anketinė apklausa:

1. Mokyklos 1-4 klasių mokinių apklausa raštu;
2. Mokyklos pedagogų apklausa raštu;
3. Mokyklos mokinių tėvų apklausa raštu..

Mokinių apklausos vyko pamokų metu, todėl apklausti visi mokiniai, dalyvavę pamokoje, per kurią vyko apklausa. Moksleivių apklausos laiko trukmė 20–25 minutės. Tyrėjas pats dalyvavo apklausoje, siekiant, kad būtų gražintos visos anketos, o kilus neaiškumams, būtų suteikta pagalba.

Moksleivių anketų grįžtamumas 100 % , t.y. gražintos visos 45 anketos. Taip pat buvo apklausiami tos pačios mokyklos mokytojai. Apklausa vyko pedagogų tarybos posėdžio pabaigoje. Išdalinta 14 anketų, pas tyrėją grįžo 14. Mokytojų anketų grįžtamumas taip pat 100 %. Dalis tėvų buvo apklausti klasės tėvų susirinkimo metu, kitiems vaikai parnešė namo, kad užpildytų. Išdalintos 52 anketos, pas tyrėją grįžo 47. Tėvų anketų grįžtamumas 90,38%. Kai kurias anketas tėvams pildė ir abu tėvai iš tos pačios šeimos.

Iš išdalintų 112 klausimynų, pas tyrėją grįžo 106, kas sudaro 94%.

Gauti anketos duomenys apdoroti ir grafiškai pavaizduoti naudojantis *Windows Microsoft Office Excel 200*, *Windows Microsoft Office Word 2003*, *SPSS 11* programomis.

Struktūruoto interviu pravedimo sąlygos. Kokybiniam tyrimui atlikti buvo pasirinktas struktūruotas interviu su Ryškėnų pagrindinės mokyklos mokytojais ir mokyklos socialiniais partneriais. Kokybinio tyrimu buvo siekiama identifikuoti socialinių problemų požymius, tarpinstitucinio bendradarbiavimo galimybes, specialistų, atsakingų už socialinių problemų sprendimą lūkesčius.

Anot Kardelio (2005), struktūruotas interviu – tai toks interviu tipas, kai klausimai ir visa procedūra numatomi iš anksto, ir interviu eigoje mažai kas keičiama; šiuo atveju situacija esti apibrėžta. Interviu metu pateikiami atviri klausimai, respondento atsakymai nestruktūrizuoti. Interviu, kaip apklausos metodas, yra gana sudėtingas, reikalaujantis tam tikro pasirengimo. Anot Tidikio (2003), standartizuoto interviu metu visi respondentai gauna tuos pačius klausimus, pateikiamus ta pačia seka, standartizuota forma. Laisvumas ir kintamumas yra minimalūs. Šio interviu stimulo – atsakymo pobūdis sąlygoja greičiau racionalius nei emocionalių atsakymus.

Visa informacija gaunama žodžiu. Interviu vyko 2 etapais, kur:

- pirmame etape apklausiami Ryškėnų pagrindinės mokyklos mokytojai;
- antrame etape – Ryškėnų pagrindinės mokyklos socialiniai partneriai.

Prieš Ryškėnų pagrindinės mokyklos mokytojų kokybinę apklausą, buvo vedamas seminaras „Bendradarbiavimo plėtojimas Ryškėnų pagrindinėje mokykloje tarp tėvų, pedagogų ir vaikų“. Jis vyko 2010 m. Sausio 8 d. Ryškėnų pagrindinėje mokykloje. Seminare dalyvavo 6 Ryškėnų pagrindinės mokyklos pedagogai. Pradžioje buvo pristatoma magistro darbo teorinė dalis, supažindinama su vaikystės amžiaus tarpsnio socialinėmis problemomis, jų kilmės priežastimis ir galimais sprendimo būdais. Po to buvo apžvelgiami tyrimo, atlikto 2009 m. Kovo mėn., vaikų, mokytojų ir tėvų pildytų anketų rezultatai, aptartos Ryškėnų pagrindinės mokyklos vaikystės

amžiaus tarpsnio socialinės problemos tėvų ir mokytojų požiūriu. Seminaro pabaigoje mokytojai individualiai atsakė į struktūruoto interviu klausimus. Atsakymai buvo fiksuojami audio įrašu.

Antrame etape – individualūs interviu su socialiniais partneriais: su Telšių VTAS vyr. specialiste, Telšių aps. VPK Prevencijos poskyrio nepilnamečių reikalų pareigūnų veiklos grupės specialiste, Ryškėnų seniūnijos socialine darbuotoja ir šios seniūnijos seniūnaite vyko atskirai su kiekvienu iš jų.

Struktūruoto interviu duomenys apdorojami *content analizės* metodu. Magistro darbe pateikiami analizės rezultatai iliustruojami tik nurodant prasmės sferą, semantinę kategoriją, reitingą ir vieną tipišką semantinės kategorijos pavyzdį. Išsamūs tiriamųjų atsakymai, suskirstyti pagal prasmų sferą, semantines kategorijas, kategorijų reitingus ir juos liudijančius teiginius pateikiami magistro darbo prieduose (žr. 4 priedą).

Tyrimo etika. Tyrimo vykdymui buvo gautas leidimas iš mokyklos administracijos. Atliekant tyrimą buvo vadovaujama si Kardelio (2002, p. 87) cituojamu etiniu kodekso pavyzdžiu, paimto iš Reynolds (1979) šaltinio:

- Tyrėjui svarbu išsamiai papasakoti apie save.
- Tyrimo pradžioje jo dalyviams paaiškinamas tyrimo tikslas ir procedūros.
- Į tyrimą ir jo etines pasekmes žiūrima dalyvių ir tiriamosios institucijos akimis.
- Garantuojama, kad tyrimas niekaip nežalos jame dalyvaujančių asmenų.
- Orumas, privatumas ir kiti dalyvių interesai yra gerbiami. Taip pat turi būti garantuotas jų neliečiamumas ir neatpažįstamumas pasibaigus tyrimui.

Taigi, visi respondentai dalyvavę tyrime buvo supažindinti su atliekamos apklausos turiniu bei tikslais. Respondentams buvo užtikrinta, kad jų dalyvavimas bei jų pateikiama informacija nebus ateityje panaudota prieš juos pačius. Užtikrintas moksleivių, pedagogų ir tėvų konfidencialumas dėl apklausos metu pateiktos informacijos. Atliekant tyrimą, atsižvelgta į esminius etinius, teisinius principus, tokiu būdu užtikrinant, jog tyrime dalyvavusių asmenų teisės nebus pažeistos.

Tyrimas yra lokalus, atliktas vienoje mokykloje, todėl neleidžia daryti plataus masto apibendrinančių išvadų.

2.2. Mokytojų ir tėvų požiūrio į mokyklos ir šeimos bendradarbiavimą tyrimo analizė

2.2.1. Tyrimo imties ypatybės

Atliekant kiekybinį tyrimą apklausti 45 (N=45) mokiniai, kurie mokosi 1- 4 klasėse, 14 mokytojų (N=14), dirbančių toje mokykloje, 47 tėvai (N=47), kurių vaikai mokosi tose klasėse. Į tyrimo imtį pateko visi Ryškėnų pagrindinės mokyklos pedagogai, I–IV klasių mokiniai bei jų tėveliai. Kokybinio tyrimo (interviu) metu su Ryškėnų pagrindinės mokyklos mokytojais dalyvavo 6 mokytojai. Interviu su socialiniais partneriais vyko atskirai su kiekvienu.

Anketinėje apklausoje mokytojams dalyvavo 14 respondentų. Mokytojams buvo pateiktos pusiau uždaro tipo anketos, sudarytos iš 18 klausimų (žr. priedą). Atsakymai į anketos klausimus padėjo išsiaiškinti mokytojų požiūrį į mokyklos ir šeimos bendradarbiavimą.

Lytis: didžioji dauguma respondentų moterys (11), vyrų tik 3.

Amžius: 3 pedagogų amžius nuo 25 iki 35 metų, 6 pedagogai nuo 36 iki 45 metų, 2 pedagogų amžius nuo 46 iki 55 metų ir 3 pedagogai turi daugiau kaip 56 metus. Dauguma mokykloje dirbančių mokytojų yra vyresnio amžiaus.

Mokykloje dirbančių mokytojų stažas: 1 mokytojas turi iki 5 metų darbo stažą, 4 mokytojai – nuo 6 iki 10 metų, 3 mokytojai turi nuo 11 iki 15 metų darbo stažą, 1 mokytojas apie 20 metų darbo stažą ir 5 mokytojai pedagoginį darbą dirba daugiau nei 30 metų. Daugiausia dirba pedagogai, turintys daugiau nei 30 metų stažą.

Išsilavinimas: 11 mokytojų turi aukštąjį išsilavinimą, 1 turi aukštesnįjį išsilavinimą ir 1 nebaigtą aukštąjį išsilavinimą.

Anketas tėvams užpildė 47 respondentai (N=47).

Lytis: didžioji dauguma moterų (35), vyrų – 12.

Amžius: 24 respondentai nuo 25 iki 35 metų, 16 respondentų priklauso 36- 45 metų amžiaus grupei ir 7 tėveliai 46- 55 metų.

Tėvų išsilavinimas pasiskirstė taip: 11 - pagrindinis; 10 - vidurinis; 12- profesinis; 11 - aukštesnysis ir 3 - aukštasis. Iš to galima daryti prielaidą, kad didžioji dauguma mokinių tėvų turi tik vidurinį, pagrindinį arba profesinį išsilavinimą.

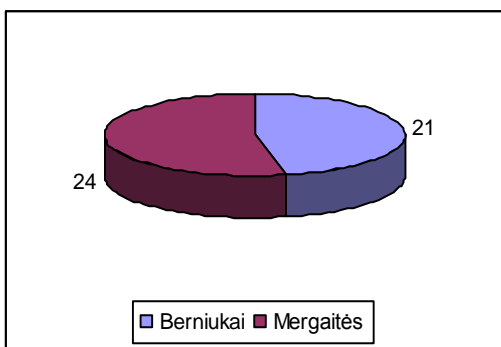
Šeimyninė padėtis: 28 tėvai yra vedę/ištekęjusios, 10 tėvų išsiskyre/išsituokusios, 7 mamos netekėjusios ir 2 našlės. Iš pateiktų duomenų matyti, kad beveik pusė mokykloje besimokančių pradinukų auga pilnose šeimose.

Socialinė padėtis: 25 tėvai dirbantys ir 22 nedirbantys. Iš to galima daryti išvadą, kad beveik pusė vaikų tėvų yra bedarbiai, o tai reiškia, kad šeimose yra finansinis nepriteklus.

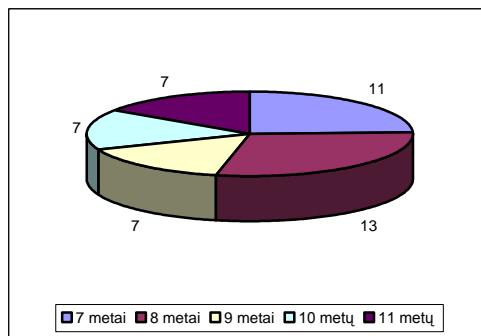
Šeimos pajamos per mėnesį. Net 20 šeimų pajamos per mėnesį mažiau nei 400 Lt. 17 šeimų pajamos 401 Lt- 1000 Lt, 10 šeimų pajamos 1001 Lt- 2000 Lt. Didesnių pajamų nei 2000Lt nei viena šeima neįvardijo. Iš atsakymų matome, kad didžioji dauguma apklaustų šeimų atsakė, kad jų šeimų pajamos nesiekia 400 Lt. Iš gautų atsakymų galima daryti išvadą, kad mokykloje mokosi vaikai, kurių šeimose pajamos vos siekia valstybės garantuojamą šeimos pragyvenimo minimumą, o kai kuriuose šeimose net to nėra.

Vaikų skaičius: 25 šeimos įvardijo auginančios 1- 2 vaikus. Tuo tarpu 22 šeimos yra daugiavaikės: iš jų 13 šeimų augs po 3 vaikus, 4 šeimose po 4 vaikus, 3 šeimose – po 5 vaikus ir dar 2 šeimos, kurių viena augina 6, kita 7 vaikus. Galime daryti išvadą, kad mokykloje daugiausia mokosi vaikai augantys šeimose, kuriose vidutiniškai yra 2-3 vaikai.

Anketas moksleiviams užpildė 45 respondentai.

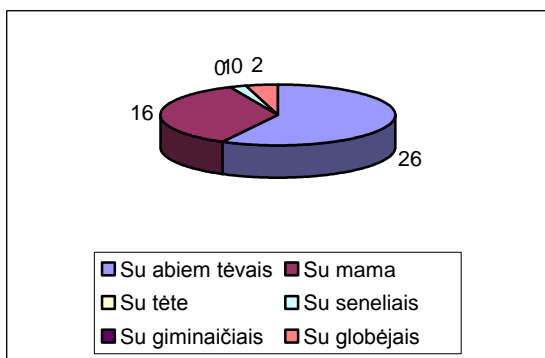

2 pav. Moksleivių pasiskirstymas pagal lytį (N=45)

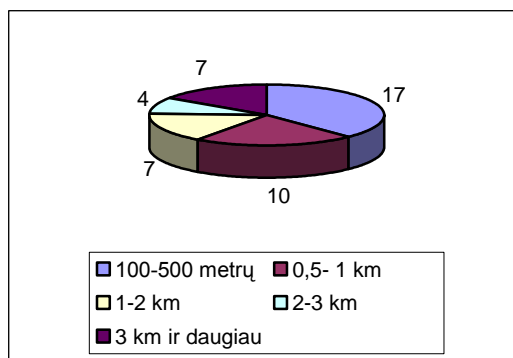

3 pav. Vaikų pasiskirstymas pagal amžių (N=45)

Anketas pildė 21 berniukas ir 24 mergaitės. Vaikų pasiskirstymas pagal lytį beveik tolygus. Vaikų pasiskirstymas pagal amžių rodo, kad tai yra 1-4 klasių mokiniai, kurie priklauso vaikystės amžiaus grupei.

4 pav. Respondentų šeimyninė padėtis (N=45)

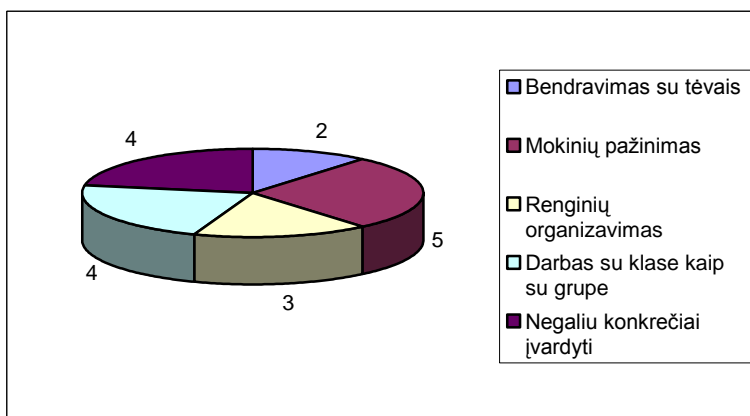

5 pav. Atstumas nuo mokyklos iki namų (N=45)

Iš pateiktų duomenų matyti, kad didžioji dauguma vaikų gyvena su abiem tėvais. Tačiau nemažai vaikų, t.y. 16, gyvena nepilnoje šeimoje, tik su mama. 2 vaikai gyvena su globėjais ir 1 gyvena su seneliais. Daugumai vaikų mokykla yra arti jo namų. Tačiau yra keli vaikai, kurie turi įveikti 3 ar daugiau km.

2.2.2. Tėvų ir mokytojų požiūrio į socialines problemas ir jų sprendimo būdus analizė

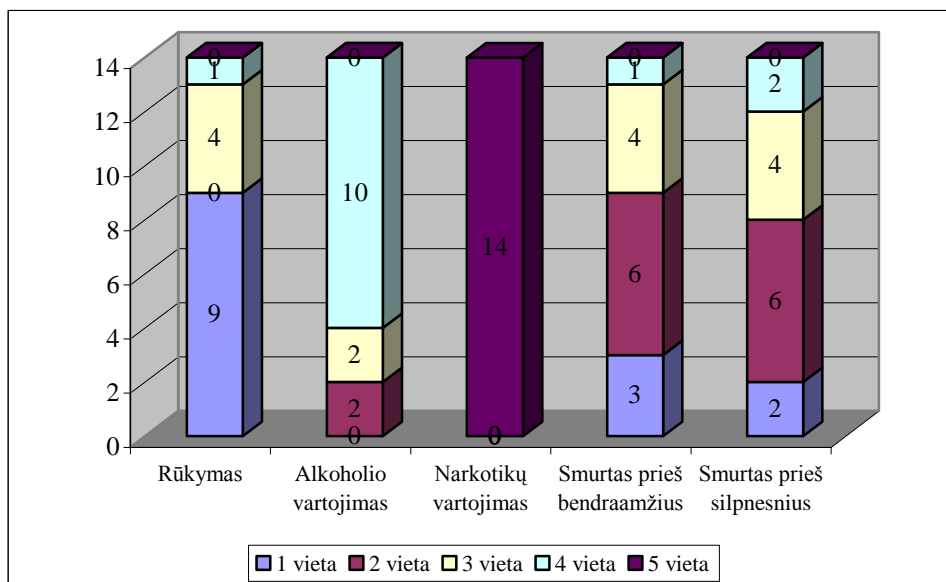
Pedagogo darbas apima daug veiklos krypčių, todėl respondentams buvo pateiktas klausimas, kokias jie laiko sėkmingiausiomis savo pedagoginės veiklos kryptimis, žr. 6 pav.

6 pav. Sėkmingiausios pedagoginės veiklos kryptys (N=14)

Iš pateiktų atsakymų matyti, kad dauguma pedagogų sėkmingiausia pedagoginės veiklos kryptimi laiko mokinių pažinimą. Nemažas dėmesys skiriamas ir darbui su klase kaip su grupe. Tik 2 pedagogai įvardijo bendravimą su tėvais. Bet yra ir tokių, kurie negali įvardinti konkrečių krypčių. Taigi, pedagogams labiau reikėtų atkreipti dėmesį į bendravimo su tėvais kaip pedagoginės veiklos kryptį.

7 pav. pateikti mokytojų atsakymai į klausimą, kokias socialines problemas dažniausiai teko stebėti Jūsų mokykloje. Respondentai jas surangavo nuo pirmos iki penktos vietos.

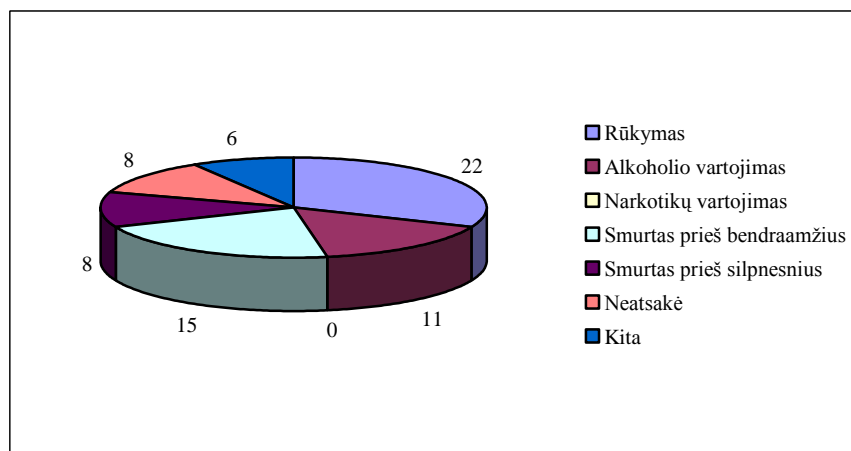

7 pav. Dažniausiai pastebimos mokinių socialinės problemos (N=14)

Mokykloje mokytojai visai nepastebi narkotikų vartojimo problemos, dauguma mokytojų jos net neįvardijo, tik 2 mokytojai ją priskyrė paskutinei vietai. Iš pateiktų atsakymų matyti, jog mokykloje pedagogai daugiausiai pastebi rūkančių mokinių. Taip pat dažnai pedagogų pastebimos smurto prieš silpnesnius ir bendraamžius socialinės problemos.

Į klausimą mokytojams “Ar esate pastebėję požymių, liudijančių, kad vaikas patyrė seksualinę prievartą” nė vienas iš respondentų nepastebėjo, kad kuris nors iš jų mokinių būtų ją patyręs.

Tėvų irgi buvo paprašyta įvardinti, su kokiomis socialinėmis problemomis susiduria jų vaikai (8 pav.), tik tėvai jų nesurangavo.

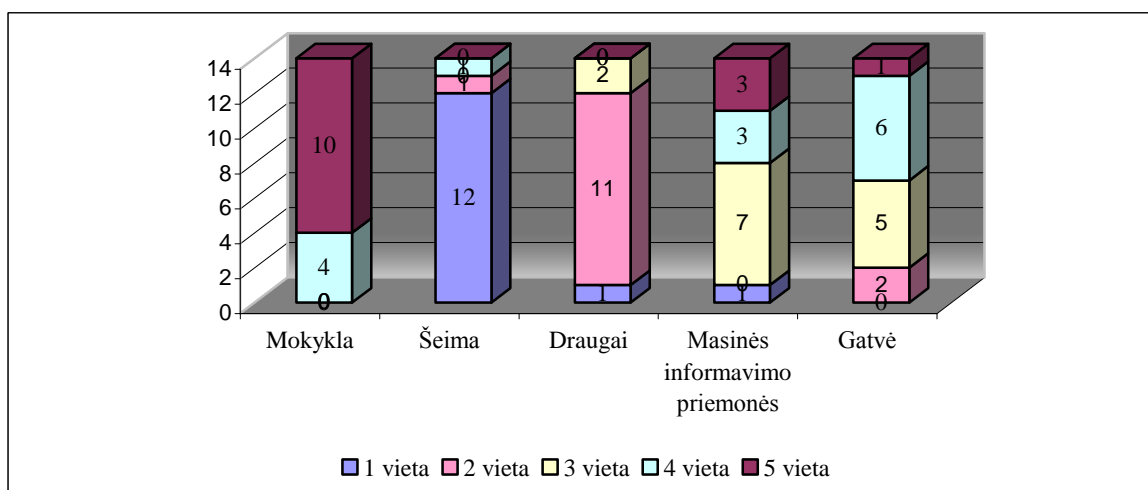

8 pav. Socialinės problemos tarp vaiko draugų (N=47)

Kaip ir mokytojai, didžioji dauguma tėvų mano, kad daugiausia vaikai rūko. Tėvai pastebi ir smurto prieš silpnesnius ar bendraamžius problemas. 8 tėvų manymu, jau pradinėse klasėse vaikai

vartoja alkoholį. 8 respondentai visiškai neatsakė į šį klausimą. Mano manymu, todėl, kad šių problemų tarp savo vaiko draugų nepastebėjo. Kiti į grafą „kita“ parašė, kad vaikai nebemoka bendrauti, keikiasi, įvardijo patyčias. Apibendrinus abiejų respondentų grupių atsakymus, galima daryti išvadą, kad tėvai supranta, kokiomis blogomis savybėmis pasižymi jų vaiko bendraamžiai, su tokiomis socialinėmis problemomis, gali susidurti ir jų šeima. Jeigu jie laiku vaikui nepaaiškina, kad tai, ką daro kiti vaikai, yra blogai ir negalima sekti jų pavyzdžiu. Todėl jau pradinėse klasėse būtina skirti daug dėmesio rūkymo, alkoholio vartojimo ir smurto prevencijai.

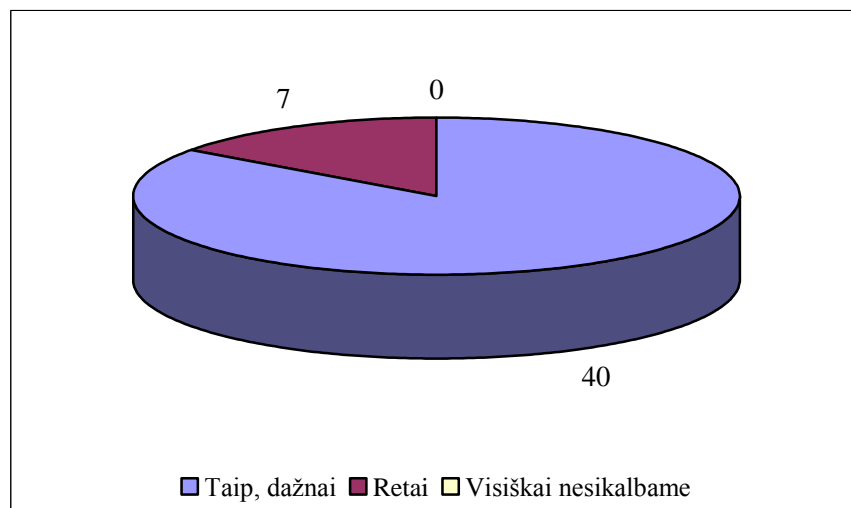
Mokytojams buvo pateiktas klausimas, kokios, jų nuomone, yra šių socialinių problemų priežastys. Atsakymai suranguoti nuo pirmos iki penktos vietos.

9 pav. Socialinių problemų priežastys (N=14)

Daugumos respondentų nuomone, socialinių problemų priežastys glūdi šeimoje. Antroje vietoje įvardijama draugų įtaka. Trečioje vietoje – masinės informavimo priemonės. Socialinėms problemoms atsirasti įtakos turi ir gatvė, t. y. aplinka, kurioje vaikas gyvena, kiemo, gatvės draugai, kompanijos. Respondentų nuomone, mokykloje mažiausia tikimybė socialinėms problemoms atsirasti. Galima daryti išvadą, kad didžiausią pavojų kelia socialiai neteisingai besielgiantys tėvai, blogi draugai, o taip pat masinės informavimo priemonės, rodančios brutalumą ir smurtą.

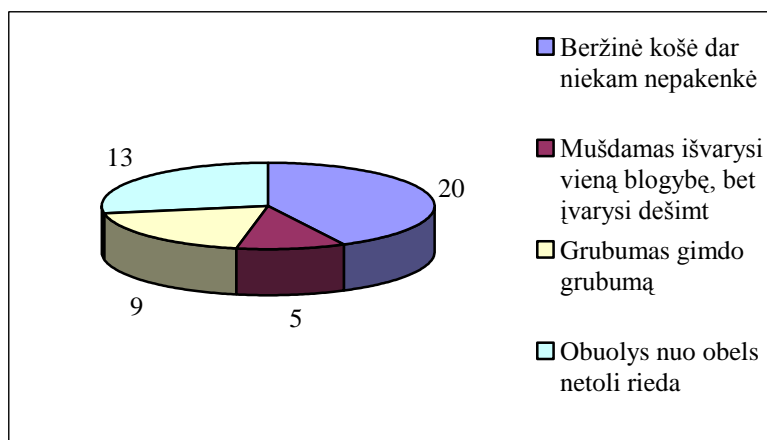
Norint išsiaiškinti socialinių problemų priežastis, svarbu žinoti, ir kiek tėvai skiria laiko savo vaikams, ar dažnai kalbasi su jais, kaip jiems sekasi (10 pav.).

10 pav. Ar dažnai tėvai kalbasi su vaikais, kaip jiems sekasi (N=47)

Atsakymuose matyti, kad didžioji dauguma tėvų dažnai kalbasi su vaikais apie tai, kaip jiems sekasi mokykloje. Bet yra ir tėvelių, kurie retai kalbasi su savo vaikais, o tai reiškia mažai bendrauja su vaiku.

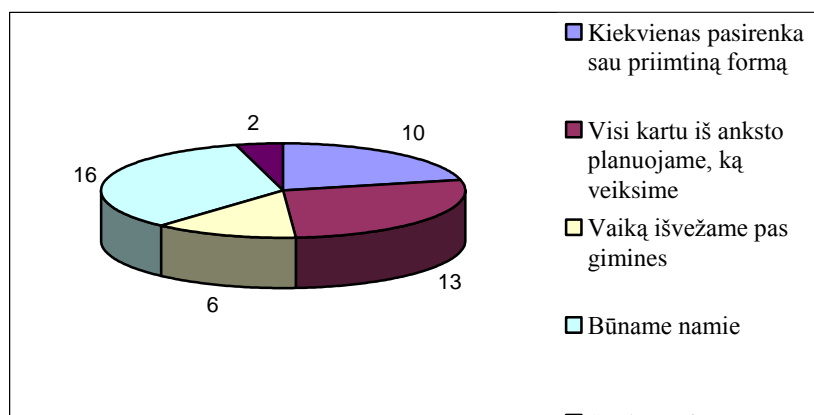
Norint išsiaiškinti tėvų požiūrį į fizines bausmes, jiems buvo pateiktos patarlės ir paprašyta atsakyti, kuriai iš jų pritaria.

11 pav. Tėvų nuomonė apie patarles (N=47)

Dauguma tėvų mano, kad vaikams vis dėlto reikia beržinės košės, ji dar niekam nepakenkė. 9 respondentai mano, kad grubumas gimdo grubumą ir, 5 respondentų manymu, mušdamas vaiką problemų neišspręsi, nes fizinėmis bausmėmis ne visada galima pasiekti norimą rezultatą, kai kada jis gali atsigręžti bumerangu. Kai kurie tėvai mano, kad vaikai nedaug kuo skiriasi nuo savo tėvų, tai parodo abejingą požiūrį į vaikų auklėjimą.

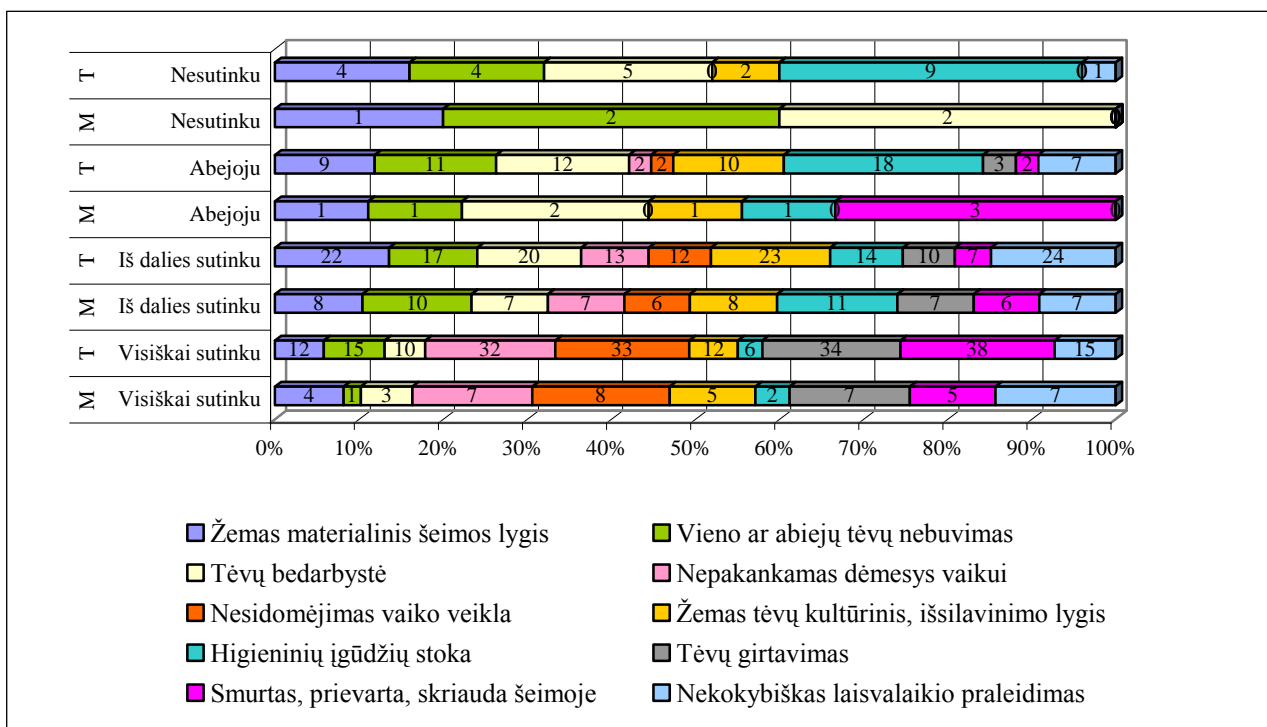
Socialinės problemos atsiranda ir dėl neracionaliai organizuojamo vaiko laisvalaikio, todėl tėvų buvo paklausta, kaip jų šeima leidžia laisvalaikį, atostogas

12 pav. Šeimos laisvalaikio/atostogų planavimas (N=47)

Dauguma t.y. 16 respondentų pažymėjo, kad būna namuose. Ir tik 13 tėvų kartu su visa šeima planuoja, kaip praleis laisvalaikį. 10 atsakiusiųjų pažymėjo, kad kiekvienas pasirenka sau priimtina formą. 6 tėveliai atsakė, kad vaikus išveža pas gimines. 2 vaikų šeimos laisvą laiką dažniausiai leidžia su draugais. Iš to galima daryti išvadą, kad šeimos, kurios turi mažas pajamas ar augina 3 ir daugiau vaikų tikrai negali sau leisti planuoti išvykti kur nors per atostogas visi kartu pailsėti, todėl laisvalaikį ar atostogas daugiausia leidžia namie.

13 paveiksle pateikiami tėvų ir mokytojų atsakymai į klausimą, kokias problemas tėvai pastebi šeimoje ir mokytojai – mokykloje.

13 pav. Socialinių problemų priežastys tėvų ir mokytojų požiūriu (N=14, N=47)

Iš pateiktų atsakymų matyti, kad pedagogai mokykloje labiausiai pastebi tėvų nesidomėjimą vaiko veikla, taip atsakė 8 mokytojai. Skirtingai nei mokytojai, nesidomėjimą vaiko veikla, tėvai išskyrė ne į pačią svarbiausią vietą, su tuo visiškai sutinka 33 tėvai. Panašiai tėvai įvardijo ir nepakankamą dėmesį vaikui (32 atsakymai). Dauguma tėvų, t.y. 38, visiškai sutinka su tuo, kad šeimose, turinčių socialinių problemų, dažniausiai pastebimas smurtas, prievarta, skriauda. Mokytojai šią socialinę problemą įvardija įvairiai: visiškai sutinka 5 mokytojai, 6 tik iš dalies sutinka, o 3 mokytojai abejoja. Galima daryti prielaidą, kad vaikai mokytojams apie smurtą, prievartą ar skriaudą šeimoje nelinkę atvirauti. Dar viena tėvų labiausiai pastebima socialinė problema – girtavimas, t.y. 34 respondentai visiškai sutinka, kad girtavimas šeimoje yra aktuali socialinė problema, 10 tėvų tik iš dalies sutinka, o 3- tuo abejoja. Mokytojai taip pat tėvų girtavimą išskyrė kaip vieną iš labiausiai pastebimų socialinių problemų šeimoje, 7 mokytojai įvardijo, kad visiškai sutinka, ir tiek pat mokytojų sutinka tik iš dalies. Galima daryti prielaidą, kad girtavimą šeimoje sunku nuslėpti, ypač kaime. Tai pastebi mokytojai, įvardija ir tėvai. Mokytojai po 7 atsakymus įvardijo, kad visiškai sutinka ir tiek pat iš dalies sutinka, kad pastebimas nekokybiškas laisvalaikio praleidimas. Tėvai daugiau linkę tik iš dalies sutikti (24 atsakymai), kad šeimos nekokybiškai praleidžia laisvalaikį, kad tai turi neigiamos įtakos šeimai, 7 tėvai abejoja, vienas iš tėvų visiškai nesutinka. Tačiau vis dėlto reikėtų stengtis kuo atsakingiau panaudoti laisvalaikį, tada ir žmogus kryptingiau bręsta kaip asmenybė (Paulavičiūtė, 2002). Kita socialinė problema – žemas tėvų kultūrinis, išsilavinimo lygis. Mokytojai labiau pastebi žemą tėvų kultūrinį, išsilavinimo lygį nei tėvai. Tačiau tam abi respondentų grupės daugiau pritaria tik iš dalies, 10 tėvų ir 1 mokytojas tuo abejoja ir 2 tėvai nesutinka. Apibendrinus gautus rezultatus, galima daryti prielaidą, kad mokytojai privalo atkreipti dėmesį, jog būtina tėvus konsultuoti, teikti jiems pedagogines konsultacijas.

Mokytojai ir tėvai taip pat tik iš dalies sutinka, kad materialinis šeimos lygis ir bedarbiystė pasireiškia kaip socialinė problema. Tačiau ypatingai kaime tai yra aktuali socialinė problema.

Respondentų nuomonės išsiskyrė dėl vieno ar abiejų tėvų nebuvimo kaip socialinės problemos. Mokytojai daugiausiai sutinka tik iš dalies, kad tai socialinė problema šeimoje, tačiau tėvų atsakymai rodo, kad vienos šeimose tai – socialinė problema, kitose šeimose tai jaučiasi tik iš dalies, tačiau yra ir šeimų, kurios abejoja ar nesutinka. Svarbiausia, kad vienas iš tėvų auginantis vaiką kurtų pozityvią atmosferą šeimoje.

Mažiausiai šeimose pastebima socialinė problema – lėtinės tėvų ligos, neįgalieji šeimoje (daugiau nei pusė tėvų, t.y. 27 tuo abejoja ar nesutinka).

Apibendrinus visus gautus teiginius, galima daryti išvadą, kad išvardintos socialinės problemos, kurios egzistuoja šeimoje įtakoja vaikų elgesį, o labiausiai – smurtas šeimoje, girtavimas, neturėjimas ką veikti laisvalaikiu.

Neparametriniu Mano–Vitnio–Vilkinsono kriterijumi buvo tikrintas tėvų ir mokytojų požiūrio skirtumų į socialinių problemų kilmės priežastis statistinis reikšmingumas. SPSS programa apskaičiuoti duomenys pateikiami 5 lentelėje:

5 lentelė

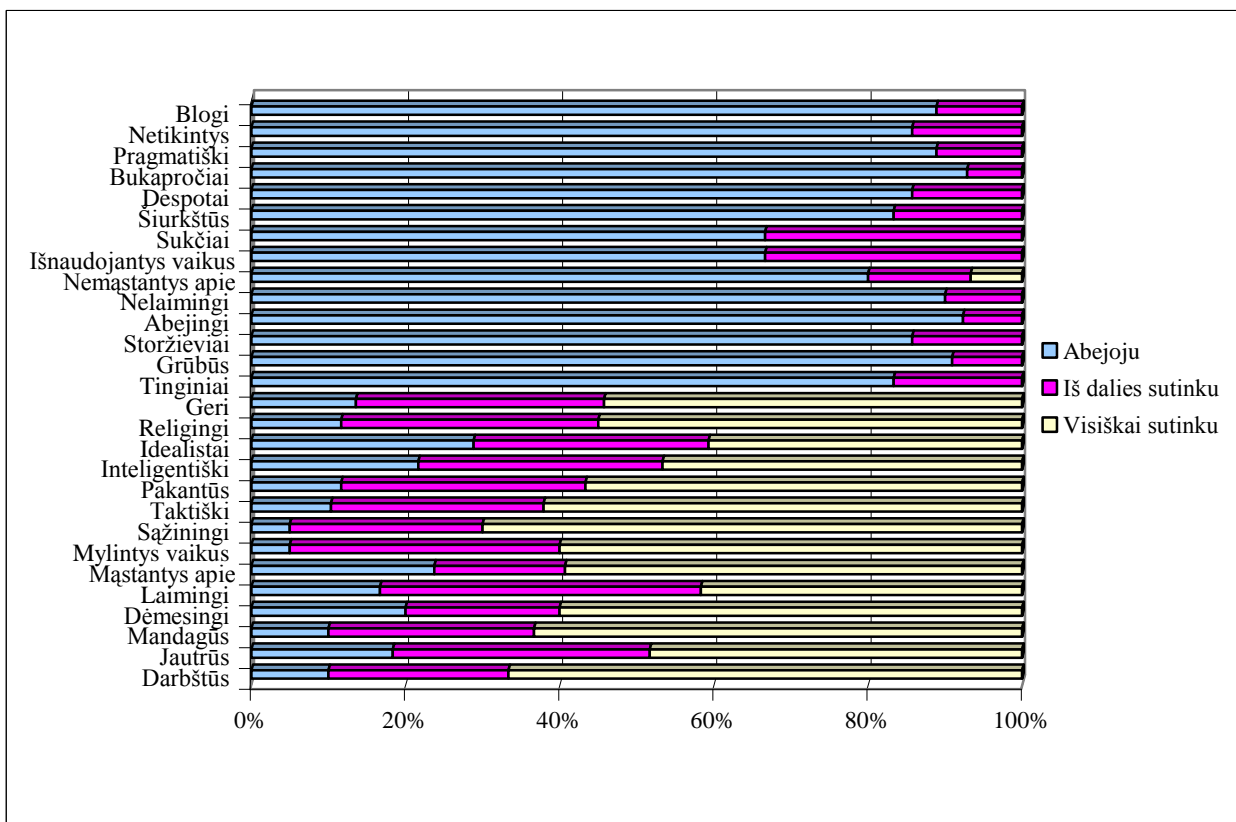
Tėvų ir mokytojų požiūrio skirtumų į socialinių problemų kilmės priežastis statistinis reikšmingumas

Teiginys	Mokytojų atsakymų vidurkis, M	Standartinis nuokrypis	Tėvų atsakymų vidurkis, M	Standartinis nuokrypis	p
Žemas materialinis šeimos lygis	3,07	0,82	2,89	0,89	,488
Vieno ar abiejų tėvų nebuvimas	2,71	0,82	2,91	0,95	,455
Tėvų bedarbystė	2,78	0,97	2,74	0,92	,813
Nepakankamas dėmesys vaikui	3,50	0,52	3,64	0,57	,283
Nesidomėjimas vaiko veikla	3,57	0,51	3,66	0,56	,438
Žemas tėvų išsilavinimo, kultūros lygis	3,28	0,61	2,96	0,80	,184
Tėvų girtavimas	3,50	0,51	3,66	0,60	,188
Smurtas, prievarta, skriauda šeimoje	3,14	0,77	3,77	0,52	,001
Nekokybiškas laisvalaikio praleidimas	3,50	0,52	3,13	0,74	,098

Statistinis reikšmingumas yra tada, kai $p < 0.05$

5 lentelėje pateikti statistinio reikšmingumo rezultatai liudija, kad tėvų ir mokytojų nuomonė apie daugumos socialinių problemų kilmės priežastis statistiškai reikšmingai nesiskiria, išskyrus vieną priežastį – smurtas, prievarta, skriauda šeimoje. Didelė dalis tėvų mano, kad smurtas ir prievarta šeimoje yra labai rimta socialinė problema, tuo tarpu penktadalis mokytojų nėra tuo įsitikinę. Šis požiūrių išsiskyrimas gali liudyti, kad mokytojai nepastebi, jog vaikas namuose yra patyręs smurtą ar prievartą.

Norint sužinoti, ką tėvai ir pedagogai galvoja apie vienas kitą, abiem respondentų grupėms buvo pateiktas klausimas, kaip mokytojai/tėvai vertina pateiktas kitos respondentų grupės savybes.

14 pav. Tėvų ir mokytojų požiūris į vienas kito asmenines ypatybes

Iš pateiktų atsakymų matyti, kad neigiamos asmenybės savybės surinko daugiausia abejonės įverčių. Tiek tėvai, tiek mokytojai stengiasi nepriskirti vienas kitam blogų asmenybės savybių. Iš dalies tik keli respondentai visiškai pritarė, jog priešingos grupės respondentai yra nemaštantys apie vaikų ateitį.

Teigiamos asmenybės savybės susilaukė daugiausia pritarimo tiek iš tėvų, tiek iš mokytojų. Daugiau, kaip 60% respondentų vieni kitiems priskiria sąžiningumą, darbštumą, mandagumą ir taktiškumą. Daugiau, kaip 50% respondentų priskiria vieni kitiems dėmesingumą, gerumą, religingumą, pakantumą, meilę vaikams, rūpinimąsi vaikų ateitimi.

Iš dalies abejojama, ar galima priskirti tokias savybes, kaip jautrumas, laimingumas, idealizmas. Trečdalis respondentų abejojo, ar gali vieni kitiems priskirti idealizmą. Apie 20% abejojo vieni kitų dėmesingumu, jautrumu, rūpesčiu vaikų ateitimi, inteligentiškumu. Išsamūs 14 paveikslo duomenys pateikti 5 priede.

Buvo tikrintas mokytojų ir tėvų požiūris į asmenines savybes patikimumas nparametriniu Mano–Vitnio–Wilkinsono kriterijumi:

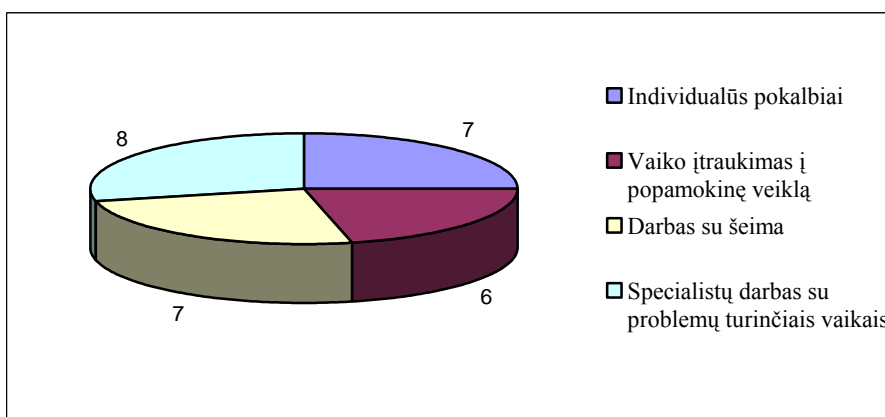
Tėvų ir mokytojų požiūris į vienas kito asmenines ypatybes

Savybės	Mokytojų atsakymų vidurkis, M	Standartinis nuokrypis	Tėvų atsakymų vidurkis, M	Standartinis nuokrypis	p
Darbštūs	2,15	,800	2,68	,594	,012
Jaurūs	1,77	,832	2,47	,687	,006
Mandagūs	1,77	,832	2,72	,498	,000
Dėmesingi	1,23	,438	2,72	,540	,000
Laimingi	1,54	,519	2,45	,653	,000
Mąstantys apie vaikų ateitį	1,17	,389	2,62	,677	,000
Mylintys vaikus	2,00	,577	2,70	,507	,000
Sąžiningi	2,30	,630	2,77	,476	,005
Taktiški	2,00	,816	2,68	,556	,002
Pakantūs	1,85	,689	2,62	,610	,000
Inteligentiški	1,23	,438	2,53	,620	,000
Idealistai	1,42	,668	2,30	,778	,001
Religingi	1,92	,759	2,57	,617	,004
Gerai	1,77	,725	2,59	,614	,000

Statistinis reikšmingumas yra tada, kai $p < 0,05$

Lentelės duomenys liudija, kad statistiškai patikimo skirtumo tarp mokytojų ir tėvų asmeninių savybių nėra tik vienos savybės – darbštumo atvilgiu. Kitų savybių atžvilgiu tėvų ir mokytojų požiūris statistiškai reikšmingai skiriasi. 6 lentelės duomenimis mokytojai ne taip pozityviai vertina tėvų asmenines savybes kaip tėvai mokytojų. Vadinasi, mokytojai yra žymiai negatyviau nusiteikę tėvų atžvilgiu, nei tėvai mokytojų. Tuo tarpu dauguma tėvų mokytojus vertina tik iš gerosios pusės, daugiausiai visiškai pritardami teigiamoms savybėms. Iš to galima daryti išvadą, kad dauguma tėvelių apie mokytojus yra geros nuomonės, pozityviai juos vertina.

Toliau seka mokytojų atsakymai į klausimą, kaip, jų nuomone, būtų galima spręsti socialines problemas.

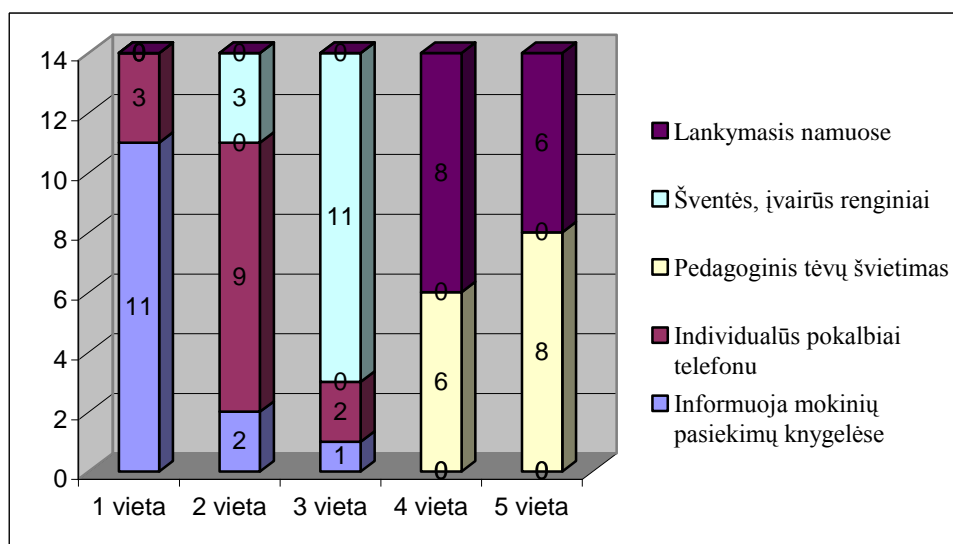

15 pav. Galimi problemų sprendimo būdai (N=14)

Dauguma pedagogų mano, kad šitą darbą turi dirbti ne paprastas mokytojas, o specialistas. Taip pat, respondentų manymu, yra būtini individualūs pokalbiai su problemineis vaikais ir būtina

dirbti ne tik su vaiku, bet ir su jo šeima. 6 mokytojai mano, kad vaiką reikia įtraukti į popamokinę veiklą. Apibendrinus šiuos respondentų atsakymus, išaiškėjo, kad mokykloje turi būti socialinis pedagogas, kuris dirbtų tiek su problemų turinčiu vaiku, tiek su jo šeima. Mokytojas taip pat daug galėtų prisidėti sprendžiant socialines problemas. Vaiko įtraukimas į popamokinę veiklą, individualūs pokalbiai suteikia ir tėvams palankias sąlygas prisidėti prie vaikų visapusiško ugdymo.

Toliau mokytojams buvo pateiktas klausimas, kokias jie renkasi bendradarbiavimo su tėvais formas. Atsakymai suranguoti nuo pirmos iki penktos vietos.

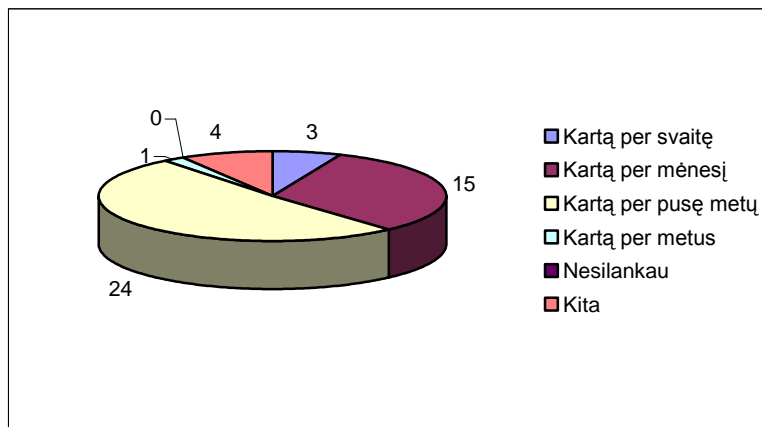
16 pav. Bendradarbiavimo su tėvais formas (N=14)

Iš pateiktų atsakymų matome, kad daugiausia mokytojai renkasi individualias bendradarbiavimo formas t.y. išskiria informaciją mokinių pasiekimų knygelėse. Antra forma respondentai išskiria individualius pokalbius telefonu. Trečia, tai susitikimai švenčių, įvairių renginių metu. Lankymasis namuose užima ketvirtą vietą ir mažiausias dėmesys skiriamas pedagoginiam tėvų švietimui. Iš to galima daryti išvadą, kad mokytojai naudoja įvairias bendravimo formas su tėvais, bet vis tik jie patys pirmiausia išskiria formalias arba privalomas bendravimo formas – informacijos pateikimą pažymių knygelėse, arba paskambinus telefonu.

Į klausimą, ar tėvai yra įtraukiami į mokykloje organizuojamus projektus, 13 respondentų pažymėjo, kad taip, 1 respondentas pažymėjo, kad ne, nes to nenori patys tėvai. Atsakymai byloja, kad mokytojai stengiasi įtraukti tėvus į mokykloje vykdomus projektus. Iš to galima daryti išvadą, kad mokytojai bendradarbiauja su tėvais, jeigu patys tėvai to nori.

Tėvams buvo pateiktas klausimas, ar juos tenkina bendravimo su jais formas, kurias naudoja mokykla. 46 respondentai atsakė, kad juos tenkina bendravimo formas, o 1 respondentas atsakė,

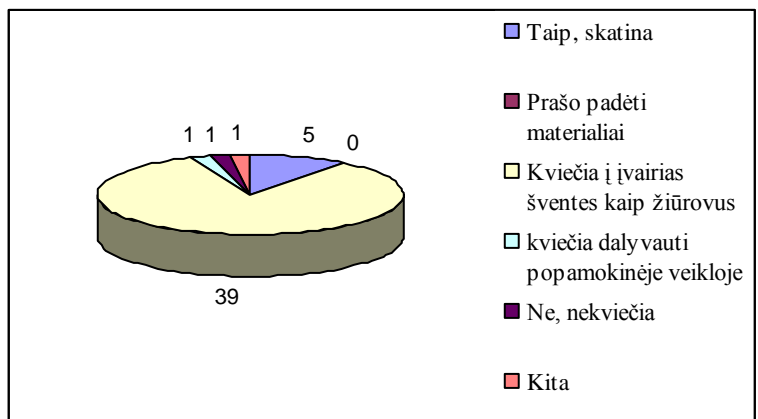
kad ne. Pažymėjus šį atsakymo variantą, respondentas turėjo įvardinti priežastis, kurios tai lemia, tačiau neįvardijo. Apibendrinus gautus rezultatus, galima daryti išvadą, kad tėvai sutinka su viskuo, ką pasiūlo mokykla. Tačiau tėvai irgi galėtų aktyviau reikšti savo nuomonę, teikti pasiūlymus, o ne likti pasyviais stebėtojais. Tėvų atsakymai, kaip dažnai jie lankosi mokykloje, pavaizduoti 17 pav.

17 pav. Tėvų lankymosi mokykloje dažnis (N=47)

Jų lankymasis mokykloje – vienas iš rodiklių, kiek tėvai bendrauja su mokytoja, domisi vaiko ugdymu mokykloje. Iš pateiktų atsakymų matyti, kad daugiau kaip pusė tėvų mokykloje lankosi kartą per pusę metų, taip atsakė 24 respondentai. 15 tėvelių mokykloje apsilanko 1 kartą per mėnesį. 3 respondentai į mokyklą ateina kartą per savaitę. 1 mamytė atsakė, kad lankosi tik kartą per metus. 4 tėvai eilutėje „kita“ pažymėjo: „dažnai“, „lankosi tada kai vyksta susirinkimai“, „kai pakviečia“, „kai kviečia“. Iš to galima daryti išvadą, kad tėvai nėra labai dažni svečiai mokykloje, o tai mažina efektyvias tėvų ir mokyklos bendradarbiavimo galimybes.

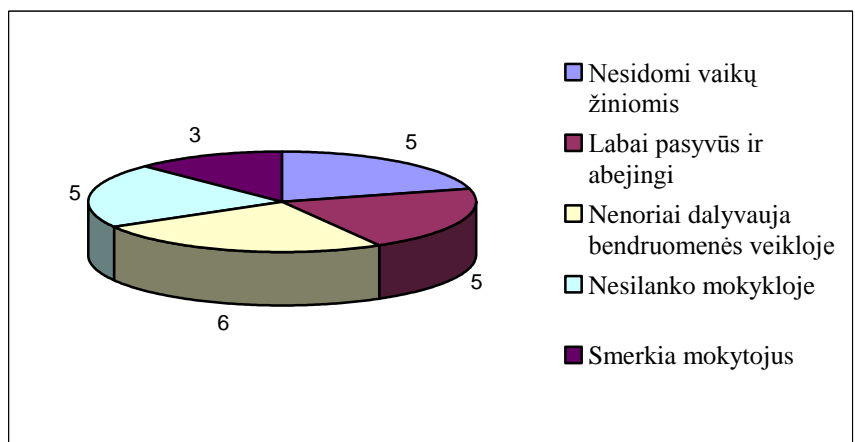
Kitas klausimas pedagogams – ar skatinami tėvai dalyvauti popamokinėje veikloje. Visi respondentai atsakė teigiamai, jog skatina tėvus dalyvauti, ugdant jų vaikus popamokinėje veikloje. Galima daryti prielaidą, kad mokytojai nori ir siekia įtraukti tėvus į vaikų popamokinę veiklą. Taip pat buvo įdomu sužinoti tėvelių nuomonę, ar mokyklos administracija ir mokytojai skatina tėvus įsitraukti į popamokinę veiklą.

18 pav. Ar yra tėvai kviečiami dalyvauti popamokinėje veikloje (N=47)

Beveik visi tėvai atsakė, kad yra kviečiami į šventes kaip žiūrovai, taip atsakė 39 respondentai. 5 tėveliai atsakė, kad mokykla skatina tėvus dalyvauti popamokinėje veikloje ir 1 respondentas įvardijo, kad kviečia dalyvauti popamokinėje veikloje. 1 respondentas įvardijo, kad pedagogai nekviečia dalyvauti ir 1 respondentas eilutėje „kita“ įvardijo, „visada, kai iškyla klausimas“. Gauti atsakymai rodo, kad mokyklos administracija ir pedagogai skatina, tačiau tėvai daugiausiai dalyvauja kaip žiūrovai švenčių metu.

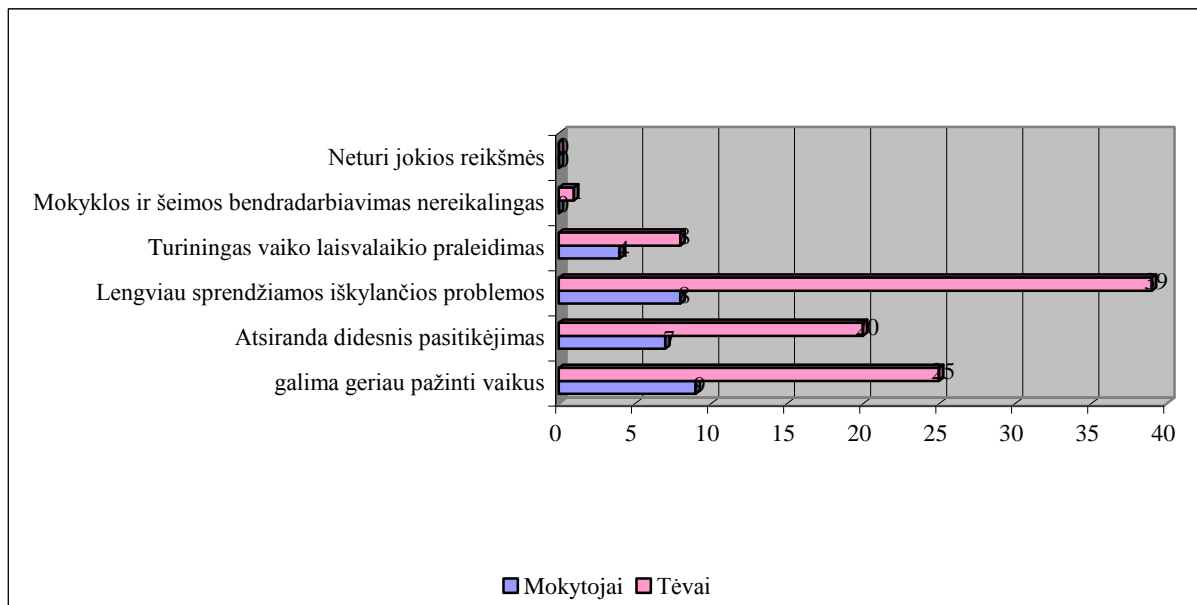
Mokytojų buvo paklausta, su kokiomis problemomis jie susiduria bendraudami su tėvais (19 pav).

19 pav. Problemos bendravime su tėvais (N=14)

Mokytojai išskiria tėvų nenorą dalyvauti mokyklos bendruomenės veikloje. Mokytojai taip pat mano, kad daugelis tėvų yra pasyvūs ir abejingi, nes nesilanko mokykloje, nesidomi vaikų žiniomis. 3 respondentai mano, kad tėvai net smerkia mokytojus. Iš to galima daryti išvadą, kad, mokytojų nuomone, tėvai nesiekia bendradarbiavimo su mokykla, o tai gali reikšti, kad daugumai tėvų neįdomu, kaip ir kuo gyvena jų vaikai toje aplinkoje, kurioje praleidžia didžiąją dienos dalį.

Abiems respondentų grupėms buvo pateiktas klausimas, kokia jų nuomonė apie mokyklos ir šeimos bendradarbiavimą. (žr.20 pav.):

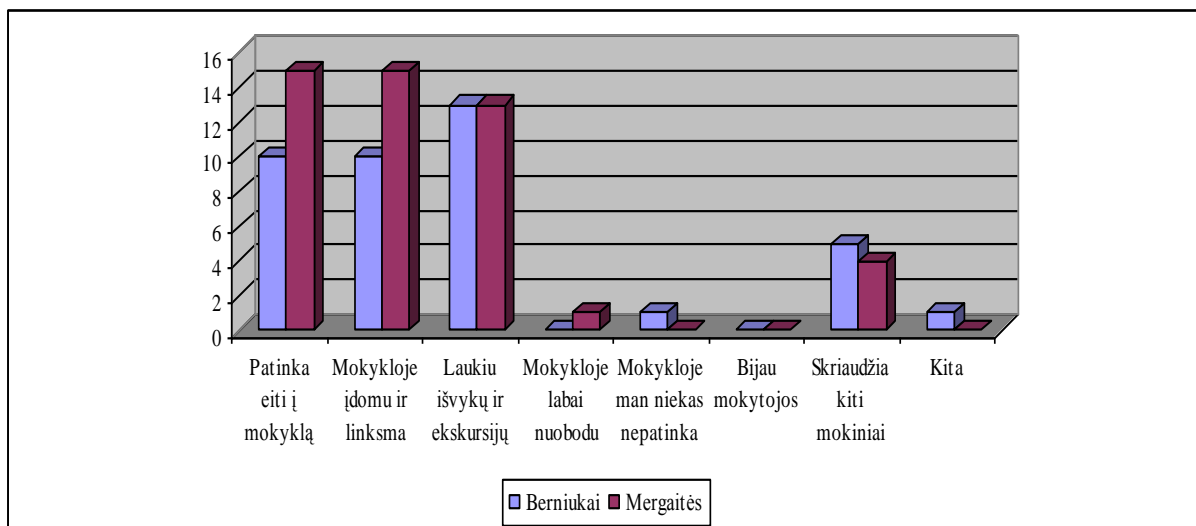

20 pav. Mokytojų ir tėvų nuomonė apie mokyklos ir šeimos bendradarbiavimą neformaliajame ugdyme (N=14, N=47)

Iš pateiktų diagramos duomenų matyti, kad mokyklai bendradarbiaujant su šeima yra lengviau sprendžiamos išskylančios problemos. Taip galima geriau pažinti vaikus. Respondentų nuomonės išsiskiria dėl laisvalaikio. Mokytojai mano, kad tėvams nėra svarbu, kaip vaikai leidžia laisvalaikį. Apibendrinus gautus rezultatus, paaiškėja, kad mokyklos ir šeimos bendradarbiavimas turi didelę reikšmę ir yra ypatingai svarbus ugdant vaikus. Tai pripažįsta abi respondentų grupės.

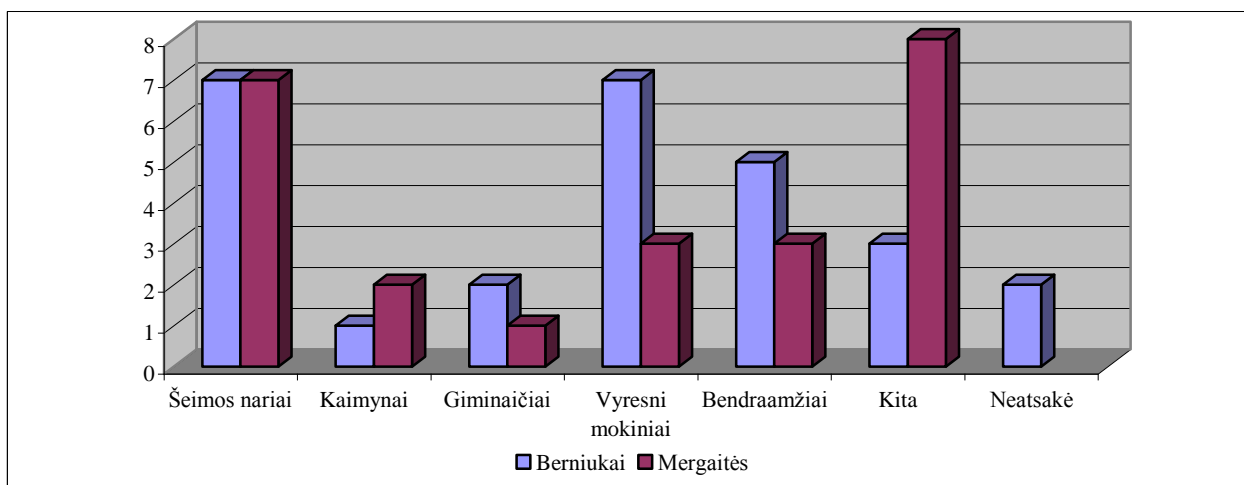
2.2.3. Mokinių požiūrio į socialines problemas ir jų sprendimo būdus analizė

Norint išsiaiškinti mokinių požiūrį į socialines problemas, svarbu žinoti, kaip vaikai jaučiasi mokykloje. Kai kurie mokiniai pažymėjo po kelis atsakymo variantus. Tai iliustruoja 21 pav.

21 pav. Mokinių savijauta mokykloje (N=45)

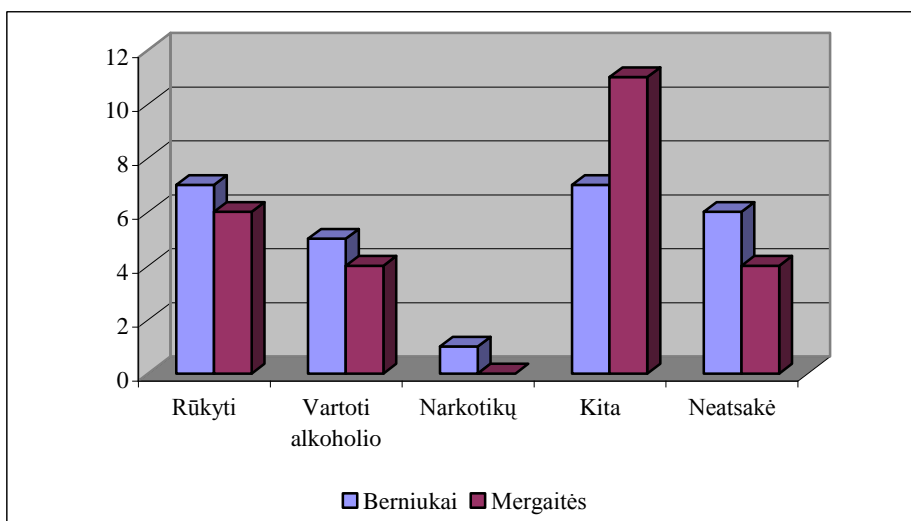
Iš pateiktų duomenų matyti, kad beveik visiems šio amžiaus vaikams patinka eiti į mokyklą: tiek mergaitėms, tiek berniukams. Dauguma respondentų atsakydami į šį klausimą, įvardijo po 2 ar net 3 teiginius. Matyti, kad vaikai laukia išvykų ar ekskursijų, tai jiems suteikia teigiamų, džiugių emocijų. 5 berniukai ir 4 mergaitės įvardijo, kad juos skriaudžia kiti mokiniai, tačiau jie pažymėjo, kad vis tiek jiems į mokyklą patinka eiti, pasirinkdami dar kurį tai iš pirmųjų dviejų teiginių. 1 vaikas jaučiasi nuobodžiai mokykloje. 1 berniukas grafoje “kita” užrašė, “einu į mokyklą, nes reikia, o namuose nuobodu”. Apžvelgus vaikų atsakymus, galima daryti išvadą, kad pradinukai noriai eina į mokyklą, jų santykiai su mokytoja yra geri, tačiau pradėjus lankyti mokyklą, kai kurie vaikai jau patiria skriaudą. Todėl sekančiu klausimu, ar yra Tave kas nors skriaudę, siekiama išsiaiškinti, kas vaiką skriaudžia.

22 pav. Vaikų patiriama skriauda (N=45)

Atsakydami į šį klausimą kai kurie respondentai pažymėjo kelis atsakymo variantus. Iš pateiktų atsakymų matyti, kad tiek 7 berniukai, tiek pat ir mergaičių yra skriaudžiami savo šeimoje. Dauguma vaikų jaučiasi skriaudžiami ne tik namie, bet ir mokykloje ar pakeliui į ją. 7 berniukai ir 3 mergaitės yra skriaudžiami vyrenių mokinių, 5 berniukai ir 3 mergaitės skriaudą patiria iš savo bendraamžių. Keletas vaikų paminėjo, kad juos skriaudžia giminaičiai, kaimynai. Mano manymu, atsakiusieji omeny turėjo ne suaugusiuosius, bet savo amžiaus ar kiek vyresnius kaimynų vaikus ar artimus giminaičius. Džiugu, kad grafoje “kitas” vaikai žymėjo, kad jų niekas neskriaudžia, tačiau matyti, kad mergaitės yra mažiau skriaudžiamos negu berniukai. 2 berniukai nieko neatsakė.

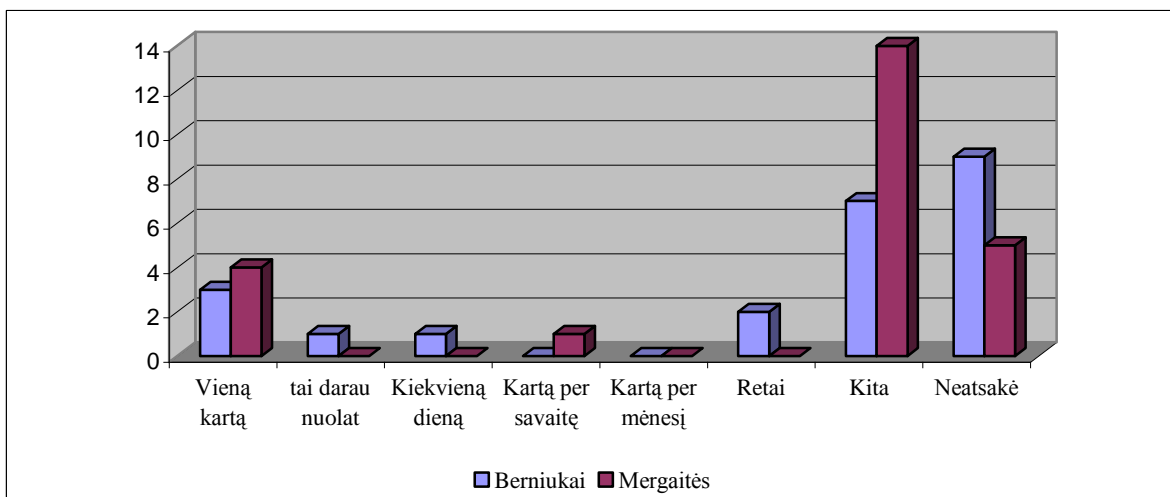
Sekančiu klausimu siekta išsiaiškinti, ar pradinukams yra siūlomi svaigieji gėrimai, narkotinės medžiagos.

23 pav. Siūlė rūkyti ir svaigintis respondentams (N=45)

Iš apklausos duomenų matyti, kad daugeliui vaikų buvo siūlyta rūkyti ir vartoti alkoholį, o 1 berniukui buvo pasiūlyti net narkotikai. Iš to galima daryti išvadą, kad jau vaikystėje vaikus bandoma įtraukti į rizikos grupę. O juk ne kiekvienas vaikas atsispiria tokioms pagundoms. Jeigu tai buvo suaugę žmonės, kaip vaikai prirašė savo komentaruose, tai jie turėtų suprasti, kokią žalą jie daro jaunam organizmui. Galima pasidžiaugti, kad 18 vaikų niekas nesiūlė nei rūkyti, nei vartoti alkoholį. Tai jie įvardijo grafoje “kitas”. Svaigieji gėrimai ir narkotinės medžiagos visgi dažniau buvo siūlomos berniukams.

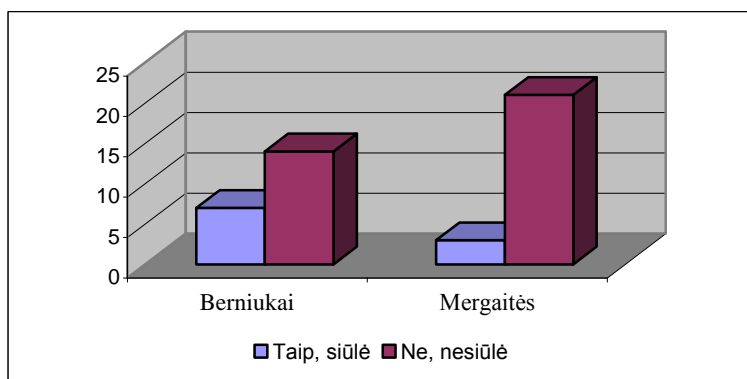
Į klausimą “Kaip dažnai tai darai? vaikai atsakė taip (žr. 24 pav.):

24 pav. Kaip dažnai vaikai rūko ar vartoja alkoholi (N=45)

Daugiausia mokiniai atsakė grafoje “kitas”, kad jiems “niekas nesiūlė”, “niekada nedariau”, “aš išvis nerūkau ir nerūkysiu” ir pan. 9 berniukai ir 5 mergaitės į šį klausimą neatsakė. Deja, yra vaikų ir rūkusių ar vartojusių alkoholi. 3 mergaitės ir 4 berniukai tai išbandė tik vieną kartą. 1 berniukas tai daro nuolat ir 1 berniukas- kiekvieną dieną. Viena mergaitė rūko ar vartoja alkoholi kartą per savaitę. Iš to galima daryti prielaidą, kad yra ir mergaičių, ir berniukų, kurie nuo mažų dienų jau pradeda rūkyti ar vartoti alkoholi.

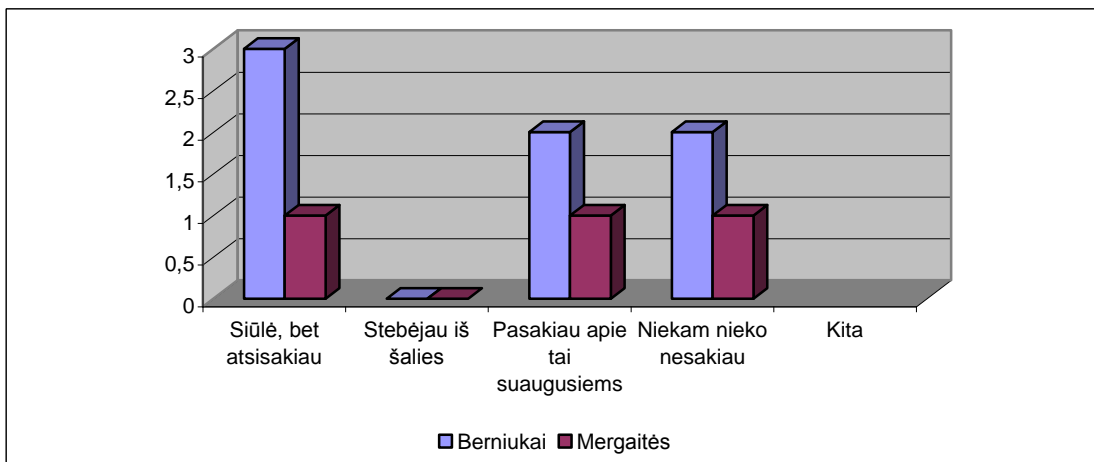
Sekantis klausimas buvo pateiktas, ar siūlė respondentams kas nors padaryti negerą darbą, žr. 25 pav.

25 pav. Vaikų atsakymai, ar siūlė jiems daryti negerą darbą (N=45)

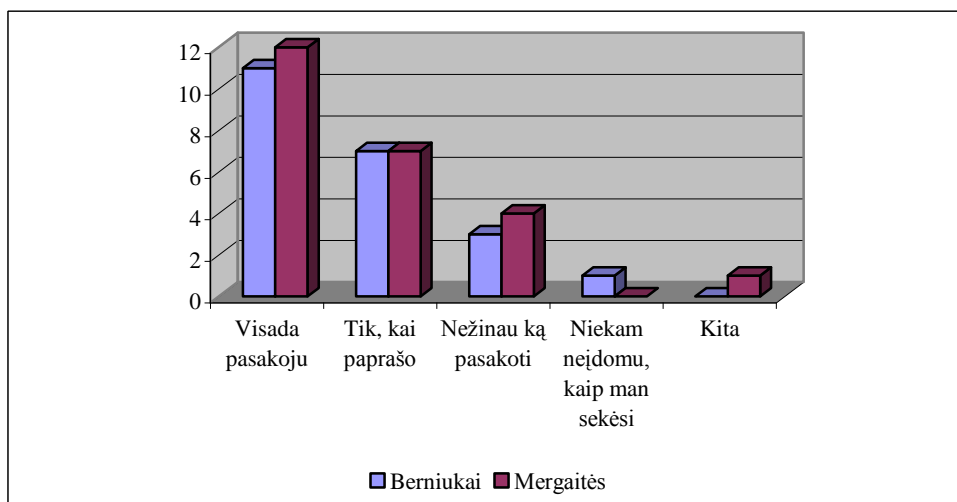
Iš atsakymų matome, kad 7. berniukams ir 3 mergaitėms buvo pasiūlyta padaryti negerą darbą. 14 berniukų ir 21 mergaitei nesiūlė atlikti negero darbo. Kai kurie vaikai net parašė, koks tai buvo darbas: “išmušti mašinos langą”, “gerti alkoholi”, “rūkyti”. Iš to galima daryti išvadą, kad kai kurie vaikai jau nuo vaikystės yra įtraukiami į nusikalstamą veiklą ir tie, kurie neturi valios tam atsispirti ar neturi kas jiems pataria ar padeda, taip ir tampa nusikaltimų bendrininkais, o kai kada

ir vykdytojais. Įdomu, ar vaikas moka atsispirti neigiamai aplinkinių įtakai, kaip jis reagavo į gautą pasiūlymą (žr. 26 pav.).

26 pav. Kaip vaikai reagavo į pasiūlymą atlikti negerą darbą (N=45)

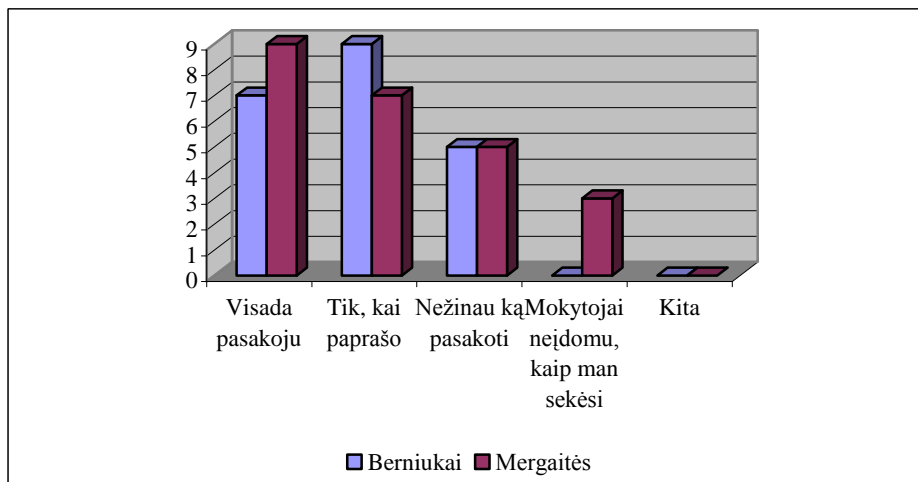
Į šį klausimą atsakė tik tie vaikai, kuriems buvo siūlyta atlikti negerą darbą, t.y. 7 berniukai ir 3 mergaitės. Atsakymai rodo, kad 3 berniukai ir 1 mergaitė suprato, kad tai – blogas darbas ir jie atsisakė tai daryti. 3 vaikai apie tai pasakė suaugusiems. 3 vaikai apie tai niekam nieko nesakė, o tai reiškia, kad jie galbūt nerado žmogaus, kuriuo jie galėtų pasitikėti. Svarbiausia, kad vaikai suprastų, kad sužinojus ar gavus pasiūlymą daryti negerą darbą reikėtų apie tai pranešti suaugusiems, pirmiausia, savo šeimai. Vaikams buvo pateiktas klausimas, ar jie pasakoja namiškiams kaip sekėsi mokykloje (žr. 27 pav.).

27 pav. Pokalbiai su šeima (N=45)

Dauguma vaikų pasipasakoja, kaip jiems sekasi. 7 mergaitės ir tiek pat berniukų pasakoja tik tada, kai jų paprašo. Vienas berniukas atsakė, kad pasakoja, jei jo paprašo. Vaikas taip pat pastebi, kad šeimai neįdomu, kaip jam sekėsi. Galima apibendrinti, kad tokio amžiaus vaikai grįžę iš

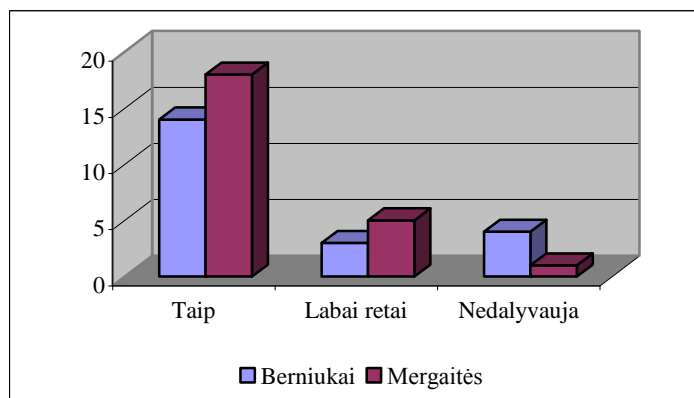
mokyklos patys pasakoja apie tai, kas jiems nutiko mokykloje. Dalis vaikų nekalba su tėvais apie mokyklą, net, jei yra prašomi. Pastebėta, kad vaikai dažnai noriai dalijasi savo išpūdžiais su mokytoja, todėl buvo paklausta, ar vaikai mokytojai pasakoja, kaip jiems sekasi namuose (žr. 28 pav.).

28 pav. Pokalbiai su mokytoja (N=45)

Gauti atsakymai rodo, kad mergaitės labiau linkusios pasipasakoti mokytojai, nors šio amžiaus tarpsnio berniukai irgi mielai kalbasi su mokytoja. 5 berniukai ir tiek pat mergaičių nežino, ką reikėtų papasakoti. 3 mergaitės mano, kad mokytojai neįdomu, kaip jiems sekasi namuose. Vadinasi, jau pradinėse klasėse auga kai kurių vaikų nepasitikėjimas mokytoja. Vis dėlto, mokytojai turėtų ne tik vaikams teikti žinias, bet turi mokėti išklausti ir suprasti kiekvieną vaiką.

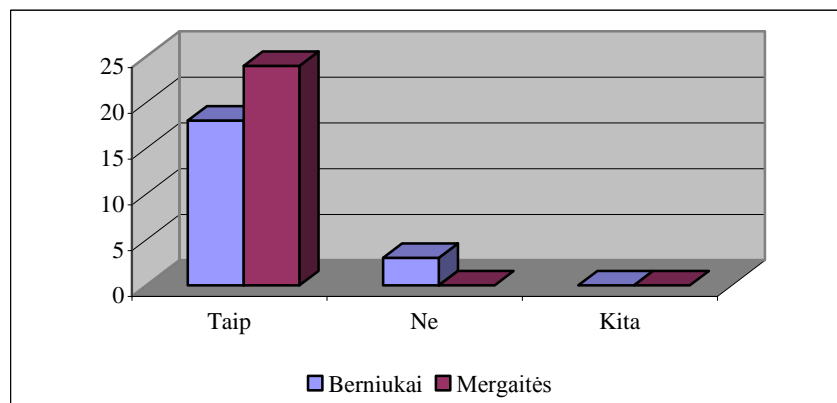
Į klausimą, ar tėveliai dalyvauja mokyklos renginiuose, atsakė taip (žr. 29 pav.):

29 pav. Tėvelių dalyvavimas mokyklos renginiuose (N=45)

Matyti, kad 18 mergaičių ir 14 berniukų tėveliai dalyvauja mokyklos renginiuose. 5 berniukų ir 3 mergaičių tėveliai labai retai ateina į mokyklos renginius. O 4 berniukų ir 1 mergaitės tėvai iš

viso nedalyvauja. Galima daryti išvadą, kad jau vaikui pasiekus mokyklinį amžių keletas tėvų retokai ar net išvis nedalyvauja mokyklos renginiuose. Todėl įdomu, ar vaikams patinka, kad jų tėveliai dalyvauja mokyklos renginiuose (žr. 30 pav.)?

30 pav. Ar vaikams patinka, kai jų tėveliai dalyvauja mokyklos renginiuose (N=45)

Iš gautų atsakymų matyti, kad vaikai nori, jog tėveliai domėtusi ir dalyvautų jų mokykliniame gyvenime. 3 berniukai nenori, kad tėveliai dalyvautų renginiuose. Tėvų dalyvavimas bendroje veikloje su vaikais suteikia emocinio jaukumo, pasitikėjimo savimi ir pasididžiavimo savo šeima, kartu ugdomas atsakomybės jausmas.

2.3. Socialinių partnerių požiūrio į socialinių problemų požymius ir tarpinstitucinio bendradarbiavimo galimybes analizė

Mokykla spręsdama socialines problemas bendradarbiauja su socialiniais partneriais. Grafiškai pavaizduotas bendradarbiavimas su socialiniais partneriais pateikiamas 6 priede. Schema sudaryta remiantis 2005 metų rugsėjo- kovo mėn. Ryškėnų pagrindinėje mokykloje atlikto vidaus audito rezultatais.

Ryškėnų pagrindinė mokykla bendradarbiauja su Telšių Pedagogine psichologine tarnyba, Vaikų teisių tarnyba. Kartu su šiomis tarnybomis prireikus teikiama pagalba vaikui, teikiamos specialistų konsultacijos tėvams, pedagogams. Švietimo skyrius teikia metodinę, informacinę pagalbą. Dalyvaujama Švietimo centro organizuojamuose kvalifikacijos kėlimo seminaruose. Ryškėnų pagrindinė mokykla bendradarbiauja su Lauko Sodos skyriumi, Telšių „Atžalyno“ vidurine mokykla. Su šiomis ugdymo įstaigomis vykdomos bendros programos. Vykdomos vaikų vasaros poilsio programos, nusikalstamumo ir žalingų įpročių prevencijos renginiai, bendradarbiaujama su Telšių rajono policijos komisariatu. Bendradarbiaujama su Ryškėnų Sporto klubu, todėl mokyklos bendruomenė yra įtraukiama į tradicines sporto žaidynes. Mokyklos bendradarbiavimas su Sporto klubu atsispindi varžybų nuostatuose ir protokoluose. Labai svarbus

mokyklos ir vietos bendruomenės seniūnijos bendradarbiavimas. Pedagogai bendradarbiauja su Ryškėnų seniūnijos seniūnu, socialiniais darbuotojais, kuria palankią edukacinę aplinką mokykloje. Kolegiški ir dalykiški santykiai mokyklą sieja ir su kitais socialiniais partneriais: Ryškėnų kaimo bendruomene, Ryškėnų kultūros centru bei biblioteka.

Norint įvertinti Ryškėnų pagrindinės mokyklos tarpinstitucinio bendradarbiavimo galimybes ir specialistų, atsakingų už socialinių problemų sprendimą lūkesčius, pasirinktas struktūruoto interviu metodas. Į tyrimo imtį pateko Ryškėnų pagrindinės mokyklos pedagogai ir mokyklos socialiniai partneriai, galintys prisidėti sprendžiant vaikų, lankančių Ryškėnų pagrindinę mokyklą, socialines problemas. Kategorijų reitingai sudaryti pagal citatų pasikartojimų dažnį.

Atsakymai į pirmąjį struktūruoto interviu klausimą pateikiami 7 lentelėje:

7 lentelė

Požymiai, liudijantys vaiko socialines problemas

Prasmių sferos	Semantinės kategorijos	Kategorijų reitingai	Tipiški pavyzdžiai
Vaiko, turinčio socialinių problemų, požymiai	Higieniniai įgūdžiai	8	„vaikas namie nemokomas higienos, tvarkymosi įgūdžių“.
	Mokymosi procesas	7	„mokyklos nelankymas“, „prasti mokymosi rezultatai“.
	Bendravimo įgūdžiai	5	„tai vaiko bendravimo problemos“.
	Destruktyvus elgesys	5	„polinkis daryti nusikaltimus“.
	Psichologinės problemos	5	„apatiškumas“.
	Elgetavimas	2	„išmaldos prašinėjimas viešose vietose“
	Žalingi įpročiai	1	„žalingi įpročiai“.
	Valkatavimas	1	„valkatavimas“.

Vaiko, turinčio socialinių problemų, praktiniai požymiai įvardyti 34 teiginiais. Labiausiai respondentų nuomone, pastebimi požymiai: vaiko higieninių įgūdžių stoka (8 teiginiai). Tai iliustruoja respondentų atsakymai: „matosi ir iš vaiko aprangos“, „ateina netvarkingi, nešvarūs (į mokyklą- aut.pastaba)“ ir pan. 7 teiginiais įvardinta ir tai, kad respondentai sprendžia apie vaiką, turintį socialinių problemų, iš mokymosi proceso eigos, pvz., „neparuošęs namų užduočių“, „mokyklos nelankymas“ ir pan. Respondentai akcentuoja ir vaikų destruktivų elgesį (5 teiginiai), pvz. „polinkis daryti nusikaltimus“, „agresyvumas“ ir pan. 5 teiginiai rodo iškylančius bendravimo sunkumus su klasės draugais, kartais ir mokytojais. Kai kurie respondentai pastebi ne tik vaiko išorę, bet įžvelgia, jaučia ir vaikų psichologinę būseną (5 teiginiai). Pvz., „vaikai jaučia savy tokią kompleksą, pvz., pavydi gerų tėvų, gražių rūbelių“, „jaučiasi nevisavertiški“, „apatiškumas“. Kai kurie respondentai išskiria ir vaikų elgetavimą (2 teiginiai). Po 1 teiginį įvardintos semantinės kategorijos „žalingi įpročiai“ ir „valkatavimas“.

Toliau įvardijami respondentų atsakymai į klausimą: „Kokie požymiai praktiškai liudija, kad šeima turi socialinių problemų? (viso:36 teiginiai)“.

8 lentelė

Požymiai, liudijantys šeimos socialines problemas

Prasmių sferos	Semantinės kategorijos	Kategorijų reitingai	Tipiški pavyzdžiai
Šeimos, turinčios socialinių problemų, praktiniai požymiai	Žalingi įpročiai	9	„Pastebimas piktnaudžiavimas alkoholiu, psichotropinėmis, narkotinėmis medžiagomis“
	Vaikų nepriežiūra	9	„aplaidžiai žiūri į vaikų auklėjimą“ „kad tėvai- sau, vaikai- sau, kiekvienas gyvena atskirus gyvenimus“
	Higieniniai įgūdžiai	7	„iš netvarkingos aprangos“.
	Materialinė padėtis	7	„dažnai trūksta pinigų“ „pastovus prašymas paramos“
	Destruktyvus elgesys	2	„smurtas“ „konfliktiniai šeimos narių santykiai“
	Sveikatos problemos	2	„sveikatos problemos (fizinės ar psichinės)“ „mano manymu, jiems kažkas negerai su psichika“

Apibendrinus gautas semantines kategorijas, galima daryti išvadą, kad dažniausiai šeimos turinčios socialinių problemų neapsieina be žalingų įpročių (9 teiginiai). Dauguma respondentų minėjo šeimos piktnaudžiavimą alkoholiu, pvz. „girtuokliavimas šeimoje“, „pastovus abiejų ar vieno sutuoktinio girtavimas“, „gauna pašalpas ir prageria“. Respondentai atkreipė dėmesį į tai, kad tėvai nesirūpina savo vaikais, aplaidžiai žiūri į vaikų auklėjimą (9 teiginiai), pvz., „kad tėvai- sau, vaikai- sau, kiekvienas gyvena atskirus gyvenimus“, „nesirūpinimas vaikais“ ir pan. Pastebimas nenoras bendrauti tiek su vaiku, tiek ir su mokykla. Tėvai neateina net į šventes pasidžiaugti savo vaiku, pvz., „tėvai nenori dalyvauti renginiuose“. Toliau akcentuojama ir higieninių įgūdžių stoka (7 teiginiai), pvz. „netvarkingumas“, „nemokėjimas tvarkytis“, „higieninių įgūdžių neturėjimas“, „nesirūpinimas buitimi“ ir pan. Atkreipiamas dėmesys ir į materialinę padėtį (7 teiginiai), pvz., „dažnai trūksta pinigų“, „nepriteklus, skurdas, maisto, kitų būtinausių priemonių trūkumas namuose“, „pastovus prašymas paramos“. Prie semantinių kategorijų išskirtos ir sveikatos problemos (2 teiginiai), pvz., „sveikatos problemos (fizinės ar psichinės)“, „(...) jiems kažkas negerai su psichika“. Taip pat kaip ir vardijant praktinius vaiko, turinčio socialinių problemų, įgūdžius pastebimas ir tėvų destruktivus elgesys (2 teiginiai), kurio metu daroma žala ne tik jiems patiems, bet svarbiausia tai mato jų vaikai, įvardijami „konfliktiniai šeimos narių santykiai“. Apibendrinus gautas semantines kategorijas, galima daryti prielaidą, kad šeimų, turinčių socialinių problemų, praktiški požymiai nesiskiria nuo teorinėje dalyje įvardintų požymių: tėvų girtavimas, vaikų nepriežiūra, žemas materialinis šeimos lygis, prastos būsto sąlygos, tėvų ligos. Nei vienas respondentas neįvardijo nepilnos šeimos kaip socialinės problemos.

Sekantis klausimas: „Kas Jūsų nuomone turėtų padėti spręsti vaiko / šeimos socialines problemas?“.

9 lentelė

Aplinka, turinti padėti spręsti vaiko/šeimos socialines problemas

Prasmių sferos	Semantinės kategorijos	Kategorijų reitingai	Tipiški pavyzdžiai
Makro aplinka	Specializuota institucija	13	„tarnyba esanti arčiausiai mokyklos“ „specialistų komanda, kurios sudėtis priklauso nuo problemų pobūdžio“
	Mokyklos bendruomenė	7	„padeda ir geranoriškai mokytojai, kiti mokyklos darbuotojai“
	Bendruomenė	4	„miestų/miestelių/kaimų bendruomenės“
	Valstybė	4	„tinginių auginimas ir tas pats bus toliau, jei tokia politika bus“.
	Savivaldybė	1	„spręsti problemas turėtų... savivaldybė“.
Mikro aplinka	Tėvai, šeima	5	„kiekviena šeima turi būti atsakinga už savo šeimą“
Mezo aplinka	Socialinio darbuotojo praktinės veiklos vertinimas	2	„ir socialinė darbuotoja galėtų labiau mums pagelbėti, užėiti į mokyklą, pasikalbėti su vaikais“

Gauti 36 kategorijų reitingai. Daugiausiai respondentai mano, kad jas turėtų spręsti atitinkamos institucijos. Įvardinta keletas specializuotų institucijų, kurios, tėvų manymu, turėtų spręsti problemas (10 teiginių), pvz., „Vaiko teisių apsaugos skyrius“, „Paslaugų centras“, „Krizių centras“, „Vaikų dienos centrai“, „Jaunimo centrai“. Socialines problemas turėtų padėti spręsti ir mokyklos bendruomenė (7 teiginiai), tai iliustruoja pavyzdžiai: „padeda ir geranoriškai mokytojai, kiti mokyklos darbuotojai“, „mokykla geriausiai žino, nes mato kasdien“, „ir mokytojai geranoriškai padėtų“. Visų pirma, šeima pati turi stengtis spręsti problemas (5 teiginiai), pvz., „turi rūpintis, dėti pastangas, kad spręstų savo problemas patys“, „kiekviena šeima turi būti atsakinga už savo šeimą“, „tėvai turi įskiepyti, kad vaikai būtų darbštūs, rūpintis kitais“ ir pan. Nuo problemų sprendimo neturėtų nusigręžti ir bendruomenė, kurioje šeima gyvena (4 teiginiai), pvz., „miestų/miestelių/kaimų bendruomenės“, „bendruomenė, kurioje gyvena“, „kas arčiausiai vaiko ir jo šeimos“, „kaimynai“. Kai kurie apklaustieji atkreipė dėmesį ir į tai, jog tai yra ir pačios valstybės, kurioje šeima gyvena, reikalas (4 teiginiai), piktinamasi šiuo metu vykdoma politika, pvz., „tinginių auginimas ir tas pats bus toliau, jei tokia politika bus“, „valstybės dėmesys šeimai sutvirtintų šeimas“, „valstybė turėtų atsižvelgti į šeimą, kai yra tvarkinga, o ne kai problematika“. Kalbant apie tai, kai kurie pedagogai pateikė ir socialinio darbuotojo praktinės veiklos vertinimą (2 teiginiai), pvz., „tačiau mūsų seniūnijos socialinė darbuotoja buvo kviečiama į Kalėdų šventę, kad ateitų pasižiūrėti, nes mokykloje daug tokių vaikų, tačiau net nepaskambino, nepaklausė, gal ko trūksta?“, „ir socialinė darbuotoja galėtų labiau mums pagelbėti, užėiti į mokyklą, pasikalbėti su

vaikais“. Gauti teiginiai rodo, kad dalis atsakomybės primetama specialistams, kiti, – kad patys pedagogai galėtų prisiimti dalį atsakomybės.

„Kas, kam ir koku būdu turėtų pranešti apie vaiko / šeimos socialines problemas?“

10 lentelė

Informacijos pateikimas apie vaiko/šeimos socialines problemas

Prasmių sferos	Semantinės kategorijos	Kategorijų reitingai	Tipiški pavyzdžiai
Socialinės tarnybos	Specializuotos institucijos	12	„žodžiu, bet kokią instituciją ir ta informacija pasieks reikalingą specialistą, kuris spręs tas problemas“ „socialinės tarnybos turėtų keistis informacija tarp savęs“
Bendruomenės nariai	Mokyklos bendruomenė	14	„mokytojas daugiausiai kontaktuoja, tai jis ir turi pranešti“ „šeimos socialines problemas turi padėti spręsti socialinis pedagogas“
	Bendruomenė	4	„bendruomenės nariai“
Artimieji	Tėvai	2	„gali ir patys tėvai, artimieji“

Apibendrinus šio klausimo atsakymus, matyti, kad pastebėjus vaiko/šeimos socialines problemas, apie jas visų pirmiausiai turėtų pranešti mokyklos, kurią lanko vaikas, darbuotojai (14 teiginių): tai mokytojai, socialiniai pedagogai, pvz., „mokytojas daugiausiai kontaktuoja, tai jis ir turi pranešti“, „turėtų pranešti mokytojai, klasių auklėtojai“, „turėtų socialinis pedagogas“. Neabejinga šeimos socialinėms problemoms turėtų būti ir miestelio bendruomenė (4 teiginiai): kaimynai, kiti bendruomenės nariai. Būtų puiku, jei ir patys tėvai, ar artimi jų giminaičiai siektų spręsti socialines problemas, nebijodami kreiptis pagalbos į mokytoją ar į socialinį darbuotoją (2 teiginiai). Taipogi, apie socialines problemas turėtų informuoti ir medicinos darbuotojai (1 teiginys). Informaciją apie vaiko/šeimos socialines problemas būtina laiku pranešti atitinkamoms institucijoms. Respondentų nuomone, apie soc. problemas reikėtų pranešti atitinkamoms specializuotoms institucijoms (12 teiginių), pvz., „Vaikų teisių apsaugos skyrių“, „seniūnijos socialiniams darbuotojams“, „žodžiu, bet kokią instituciją ir ta informacija pasieks reikalingą specialistą, kuris spręs tas problemas“, ir „socialinės tarnybos turėtų keistis informacija tarp savęs“. Apie socialines problemas mokytojai informuoja seniūnijos socialinę darbuotoją, kadangi mokykloje nėra nei socialinio pedagogo. Apibendrinus gautus teiginius, nė vienas negalime abejingai žiūrėti į šeimos, ypač vaiko socialines problemas. Būtina laiku jas atpažinti ir apie tai kalbėtis tiek su pačia šeima, tiek su ją supančiais žmonėmis, o matant problemas vystymąsi toliau, būtina informuoti atitinkamas įstaigas.

Kas iš Jūsų įstaigos turėtų / galėtų prisidėti prie vaiko / šeimos socialinių problemų sprendimo?

Istaigos darbuotojai galintys prisidėti sprendžiant vaiko/šeimoms socialines problemas

Prasmių sferos	Semantinės kategorijos	Kategorijų reitingai	Tipiški pavyzdžiai
Mokyklos darbuotojai	Mokytojas	5	„mokytojas pasikalbėti su tėveliais, o jei nepadaeda, kreiptis į aukštesnes instancijas“
	Socialinis pedagogas	2	„turėtų socialinis pedagogas“
	Mokytojo pagalbininkas	1	„mokytojo pagalbininkas“
	Administracija,	1	„administracija“
Specializuotos institucijos	Telšių aps. VPK Prevencijos poskyris	2	„nepilnamečių reikalų pareigūnų veiklos grupės specialistai“ „apylinkės inspektorius“
	Vaikų teisių apsaugos skyrius	1	„visi Vaikų teisių apsaugos skyriaus darbuotojai“
	Seniūnija	1	„kiekvienas socialinis darbuotojas“
Artimiausia aplinka	Bendruomenė	2	„Seniūnaitis“ „bendruomenės pirmininkas“

Pedagogų nuomone, mokykloje turėtų būti socialinis pedagogas (2 teiginiai), „mokytojo pagalbininkas“ (1 teiginys), o kadangi Ryškėnų pagrindinėje mokykloje jų nėra, tai padėti spręsti vaiko socialines problemas turėtų mokyklos administracija (1 teiginys), o daugiausiai tai mokytojai (9 teiginiai). Apibendrinus gautus specialistų teiginius, prie socialinių problemų sprendimo prisidėtų ar jau prisideda: „visi Vaikų teisių apsaugos skyriaus darbuotojai“, „nepilnamečių reikalų pareigūnų veiklos grupės specialistai“, „apylinkės inspektorius“, „kiekvienas socialinis darbuotojas (seniūnijos- aut.pastaba)“. Seniūnaitė ir bendruomenės pirmininkas taip pat norėtų prisidėti prie problemų sprendimo. Džiugu, kad yra tikrai suinteresuotų asmenų norinčių padėti spręsti vaiko/šeimoms socialines problemas.

Sekančiu klausimu buvo siekiama sužinoti, *kas*, respondentų manymu, *pasikeistų, jei įstaiga, kurioje jie dirba, prisidėtų prie vaiko / šeimos socialinių problemų sprendimo?*

Galimi pokyčiai sprendžiant vaiko/šeimoms socialines problemas

Prasmių sferos	Semantinės kategorijos	Kategorijų reitingai	Tipiški pavyzdžiai
Nuostata	Tėvų abejingumas	8	„jei tėvai būtų nusiteikę geranoriškai“
Pasekmės	Atsirastų tėvų savikontrolė	2	„jei mato, kad yra stebimas, žmogus stengiasi kažkiek save kontroliuoti“
	Socialinių problemų mažėjimas	3	„didesnės galimybės šeimai išspręsti savo problemas“
	Saugi aplinka	1	„vaikams turėti saugius namus“
Paslaugos	Pokalbiai	1	„Mūsų skyriaus darbuotojai (VTAS- aut.pastaba) veda pokalbius su tėvais, vaikais“
	Vaiko užimtumas	3	„mokykla gali užimti vaiko laisvalaikį“ „bendruomenės veikla didina vaikų užimtumą“

	Konsultacijos	2	„konsultuoja (VTAS- aut.pastaba)“ „suteikia informaciją apie kitas pagalbą galinčias suteikti įstaigas ar institucijas (VTAS- aut.pastaba)“
	Tarpininkavimas	1	„tarpininkauja (VTAS- aut.pastaba)“

Dauguma respondentų išgirdę šį klausimą pirmiausiai įvardijo tėvų abejingumą (8 teiginiai), pvz., „jei tėvai būtų nusiteikę geranoriškai“, „jei jie nors kiek reaguotų į pranešimus“, „tėvai turėtų rūpintis savo vaikais, dažniau bendrauti su mokykla, tada gal būtų mažiau problemų“, „norėtusi daugiau iniciatyvos ir iš tėvų, tada būtų daug lengviau“ ir pan. Galima daryti prielaidą, kad tėvų abejingumas trukdo ne tik pačiai šeimai, ir ypačiai vaikams, bet ir specialistams teikti atitinkamą pagalbą. Tačiau visų sunkumų sprendžiant socialines problemas perkėlimas tik tėvams liudija pačių mokytojų negatyvią nuostatą tėvų atžvilgiu.

Sprendžiant vaikų socialines problemas, viena iš svarbiausių veiklų turėtų būti skirta vaikų užimtumui didinti (3 teiginiai). Dažniausiai vaikų užimtumą didina mokykloje vykdoma popamokinė veikla bei vietos bendruomenės veikla, pvz., „mokykla gali užimti vaiko laisvalaikį“, „bendruomenės veikla didina vaikų užimtumą“. Taip pat pasikeistų vaiko/šeimoms požiūris, elgesys į gerąją pusę (2 teiginiai), pvz., „galbūt pasikeistų vaikų požiūris, elgesys (...)“ „jei mato, kad yra stebimas, žmogus stengiasi kažkiek save kontroliuoti“. Labai svarbu ir tai, kad vaikas jaustųsi savo namie saugus (1 teiginys). Vaikų teisių apsaugos specialistė šiuo klausimu išvardino tai, kokias paslaugas (4 teiginiai) specialistai teikia šeimoms turinčioms socialinių problemų, nukreipdami šeimą teisingu keliu, pvz., „mūsų skyriaus darbuotojai veda pokalbius su tėvais, vaikais“, „konsultuoja“, „suteikia informaciją apie kitas pagalbą galinčias suteikti įstaigas ar institucijas“. Tačiau, ne visi respondentai galėjo konkrečiai apibūdinti, kas vis dėlto pasikeistų, (3 teiginiai), pvz., „mažiau būtų socialinių problemų, manau padėtis pagerėtų“, „tai, žinoma, kad į gerąją pusę“ ir pan. Apibendrinus gautus rezultatus, galima daryti išvadą, kad tėvų abejingumas nepadedą spręsti iškilusių problemų. Todėl būtina teikti jiems informacijos, tarpininkavimo, konsultacines paslaugas, didinti tiek vaikų, tiek tėvų užimtumą. Ir tik tada, mano manymu, galime tikėtis pozityvių rezultatų.

„Kaip dažnai Jūsų įstaigos žmogus galėtų prisidėti prie socialinių problemų sprendimo?“

13 lentelė

Socialinių problemų sprendimo dažnis

Prasmių sferos	Semantinės kategorijos	Kategorijų reitingai	Tipiški pavyzdžiai
Galimybė prisidėti, sprendžiant socialines problemas	Pagal poreikį	6	„pagal jų pageidavimus, kai tik jie kreipiasi“.
	Nuolat	3	„su tom šeimom būtina palaikyti ryšį nuolat ir kuo dažniau, o ne retkarčiais“.
	Dažnai	2	„kitu atveju tenka tarpininkauti kelis kartus per savaitę (VTAS- aut.pastaba)“

	Retai	1	„Kartais pakanka 1- 2 kartų (VTAS- aut. pastaba)“.
--	-------	---	--

Nors mokytojai nusiteikę geranoriškai, tačiau pripažįsta, kad vieniems spręsti socialines problemas yra sunku. Ir kaip dažnai jie galėtų prisidėti jas sprendžiant, tai dažniausiai tada, kai išvelgia problemą. Taigi, dauguma respondentų atsakė – pagal poreikį (6 teiginiai). Kitų respondentų nuomone, jie nuolat galėtų padėti (3 teiginiai), pvz., „su tom šeimom būtina palaikyti ryšį nuolat ir kuo dažniau, o ne retkarčiais“. Kai kurie respondentai įvardijo, kad dažnai (2 teiginiai) ir Vaiko teisių apsaugos specialistės nuomone, „kartais pakanka 1–2 kartų“.

Kokiomis priemonėmis, būdais, metodais Jūsų įstaiga galėtų prisidėti prie socialinių problemų sprendimo? (viso: 31 teiginys).

14 lentelė

Galimi socialinių problemų sprendimų būdai

Prasmių sferos	Semantinės kategorijos	Kategorijų reitingai	Tipiški pavyzdžiai
Priemonės, būdai, metodai	Užimtumo skatinimas	8	„projektų rašymas vaikų užimtumui plėsti“.
	Pokalbiai su šeima	7	„patarimais, gerais žodžiais, pasidalinti savo patirtimi“.
	Bendradarbiavimas	4	„bendradarbiauti su kitomis socialinėmis tarnybomis, sprendžiant susijusius su socialinėmis problemomis klausimus“.
	Specialistų pagalba	3	„susitikimais su socialiniais pedagogais, psichologais“ „socialinės- psichologinės pagalbos organizavimas“.
	Tarpininkavimas	3	„tarpininkauti įdarbinant viešiesiems darbams“.
	Prevencinė veikla	3	„pamokėles mokiniams apie jų teises ir pareigas, atsakomybę už jų nevykdymą“.
	Materialinė pagalba	1	„galima skirti materialinę pagalbą (paremti daiktais, maisto produktais)“.
	Mokytojo veiklos stebėjimas	1	„atvirų durų dienom“.
	Globos nustatymas	1	„vaikų likusių be tėvų globos, globos nustatymas (VTAS – aut. pastaba)“

Apibendrinus gautus teiginius, šiuo klausimu išskirta nemažai semantinių kategorijų. Tai, mano manymu, rodo, kad iš tiesų yra nemažai būdų, kaip galima būtų spręsti vaiko/šeimoms socialines problemas. Labiausiai respondentams rūpi užimtumo skatinimas (8 teiginiai), pvz., „užklausinės veiklos organizavimas“, „projektų rašymas vaikų užimtumui plėsti“ ir pan. Dauguma iš jų akcentuoja projektų rašymą užimtumui didinti. Kitas populiarus metodas respondentų tarpe, tai pokalbiai su šeima (7 teiginiai) pvz., „moralškai palaikyti, patarti“, „jei tik kas kreipiasi, stengiuosi padėti, patarti, kaip spręsti iškilusią problemą“. Geras žodis, patarimas, padėsinimas šeimai yra labai svarbu. Tačiau kartais vien patarimais sunku išspręsti socialines problemas, todėl

būtiną bendradarbiavimą su kitomis institucijomis (4 teiginiai), pvz., „bendradarbiauti su kitomis socialinėmis tarnybomis, sprendžiant susijusius su socialinėmis problemomis klausimus“. Tam reikalinga specialistų pagalba (3 teiginiai), pvz., „susitikimais su socialiniais pedagogais, psichologais“, „socialinės- psichologinės pagalbos organizavimas“, „spręsti vaikų nepriežiūros atvejus“. Kai kurių respondentų nuomone, tarpininkaujant (3 teiginiai) galima padėti išspręsti iškilusius klausimus, sunkumus, pvz., „tarpininkauti įdarbinant viešiesiems darbams“, „tarpininkauti dėl socialinės paramos šeimai skyrimo“. Po vieną teiginį respondentai išsakė, kad „galima skirti materialinę pagalbą (paremti daiktais, maisto produktais)“, „vaikų likusių be tėvų globos, globos nustatymas (VTAS –aut. pastaba)“ ir mokykloje „atvirų durų dienom“. *Viso: 211 teiginių*

Apibendrinus interviu metu gautus teiginius buvo identifikuoti vaiko ir šeimos socialinių problemų požymiai, įvardyti tiek pedagogų, tiek specialistų, atsakingų už socialinių problemų sprendimą, lūkesčiai, galimi sprendimo būdai siekiant sumažinti socialines vaiko/šeimos socialines problemas. Taigi, interviu su socialiniais partneriais leido pamatyti daugiau dalykų, kuriems reikėtų skirti daugiau dėmesio. Pozityvaus tarpinstitucinio bendradarbiavimo plėtojimas nurodo ir aiškesnę kryptį, kaip spręsti susidariusias problemas .

IŠVADOS

1. Atlikus mokslinės literatūros analizę, išaiškėjo, kad šiuolaikinėje visuomenėje vaiko psichosocialinę raidą nepalankiai veikia šeimos kaip socialinio instituto nuosmukio procesas: jos socialinių funkcijų, šeimos narių tarpasmeninių santykių, šeimos struktūros, įtakos visuomenei ir kitiems socialiniams institutams pokyčiai. Pozityvus mokyklos bendradarbiavimas su šeima padeda numatyti kylančias socialines problemas ir jų išvengti.
2. Remiantis gautais kiekybinio tyrimo rezultatais apie socialines problemas Ryškėnų pagrindinėje mokykloje galima teigti, kad:
 - Didžiausia socialinė problema tarp vaikų – rūkymas. Tai įvardija tėvai, pedagogai ir patys vaikai. Penktadalis pradinukų yra bandę rūkyti, iš jų keli – rūko kiekvieną dieną.
 - Pedagogai bendravimą su tėvais laiko mažiausiai sėkminga pedagoginės veiklos kryptimi.
 - Pedagogai norėtų aktyvesnio tėvų dalyvavimo sprendžiant vaikų ir šeimos problemas. Taigi, tėvai nėra pakankamai įtraukiami į susidariusių problemų sprendimą, todėl nevisiškai išnaudojamos pagalbos vaikui galimybės.
3. Atlikus struktūruoto interviu analizę, galima teigti:
 - Svarbus socialinių problemų sprendimo būdas – ankstyvosios prevencijos taikymas, įtraukiant atstovus iš vaiko teisių apsaugos tarnybos, policijos, bažnyčios bei tėvus ir kitus atsakingus bendruomenės atstovus.
 - Tiek šeima, tiek mokykla turi remtis savo socialinės aplinkos ypatumais, mokyklos bendruomenės narių pastangomis, kad vaiko socializacijos procesą padarytų sėkmingesnį.
4. Iškelta hipotezė, kad tėvų ir mokytojų požiūris į socialines problemas nesiskiria pasitvirtino iš dalies: abi respondentų grupės vienodai įvardijo socialines problemas: žemas materialinis šeimos lygis; vieno ar abiejų tėvų nebuvimas; tėvų bedarbystė; nepakankamas dėmesys vaikui; nesidomėjimas vaiko veikla; žemas tėvų išsilavinimo, kultūros lygis; tėvų girtavimas; nekokybiškas laisvalaikio praleidimas. Respondentų grupių požiūris išsiskyrė smurto, prievartos, skriaudos šeimoje atžvilgiu.
5. Iškelta hipotezė, kad tėvų tėvų ir mokytojų požiūris vieni kitų atžvilgiu skiriasi – pasitvirtino. Tėvai mokytojų atžvilgiu yra pozityviau nusiteikę nei mokytojai tėvų atžvilgiu.

REKOMENDACIJOS

Mokytojams:

1. Stengtis pažinti ne tik kiekvieną mokinį, bet ir jo šeimą: jos vertybes, auklėjimo stilių, ją supančią socialinę aplinką. Taip lengviau bus rasti bendrą, visiems įdomią ir naudingą veiklą, kuri padėtų ugdyti vaikus.
2. Ieškoti įvairesnių bendravimo būdų su tėvais, kurie nepakankamai domisi savo vaiku.
3. Organizuoti tėvams sistemingą dorinį, pedagoginį-psichologinį švietimą.
4. Organizuoti tėvams ir vaikams naudingą veiklą ir prasmingą laisvalaikį.
5. Bendradarbiauti su specializuotomis institucijomis padedant spręsti vaiko, šeimos socialines problemas.

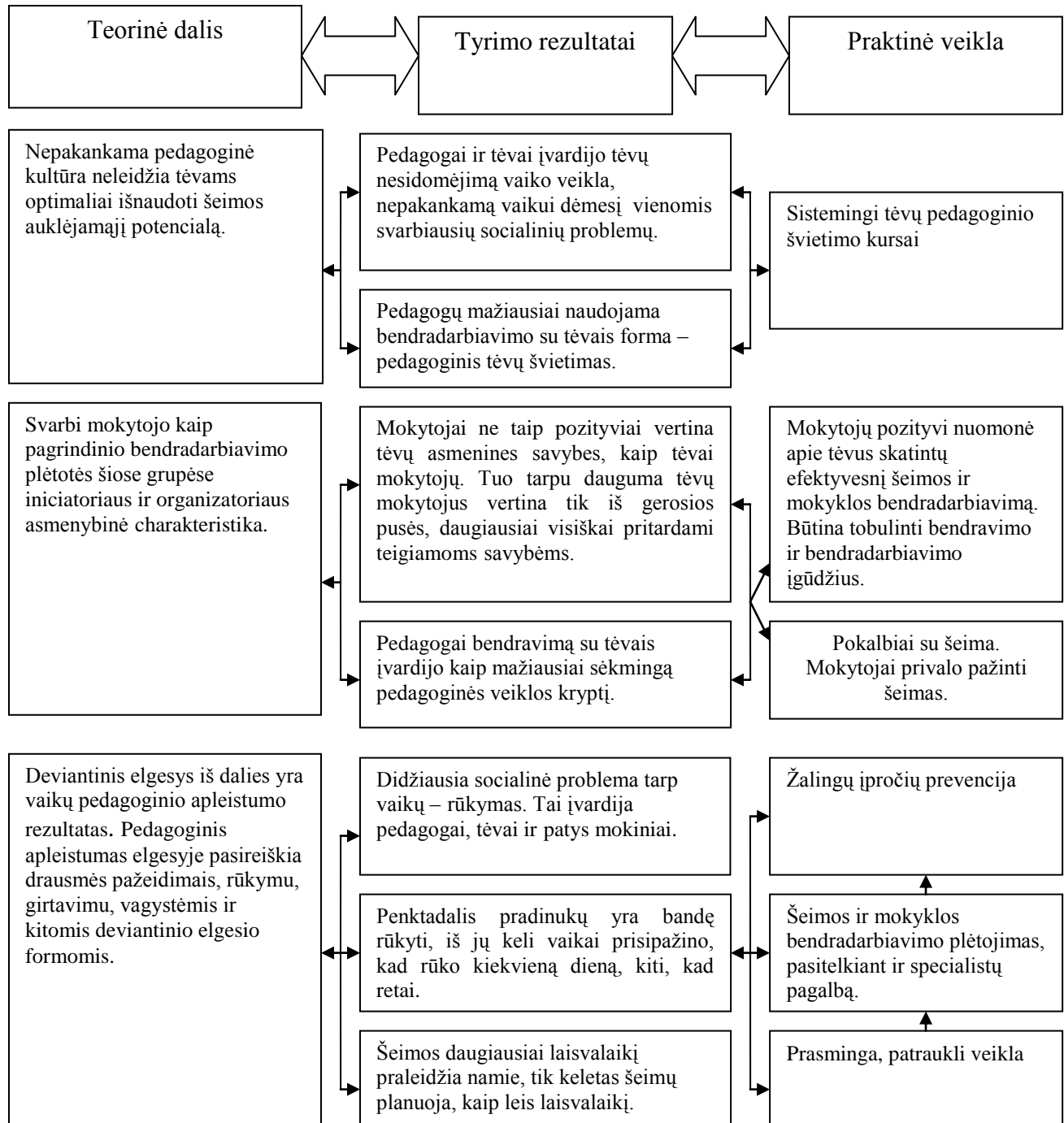
Tėveliams:

1. Kuo daugiau bendrauti su vaiku. Tėvų bendravimo praturtintas vaikas pasisems dvasinės stiprybės visam gyvenimui
2. Aktyviai dalyvauti vaikų ugdymo procese, pedagogų organizuojamuose susirinkimuose, renginiuose.
3. Rodyti daugiau iniciatyvos bendradarbiaujant su mokykla.
4. Įsitraukti į vietos bendruomenės veiklą, nes tėvai veikdami kartu su vaikais bendruomenės veikloje darytų sėkmingesnę vaiko socializacijos procesą.

Mokykla galėtų pasinaudoti pateiktomis projekto, skirto šeimos ir mokyklos bendradarbiavimo plėtojimui – žalingų įpročių prevencijoje, gairėmis.

Projekto pavadinimas: ŠEIMA IR MOKYKLA – KARTU!

Projekto praktinių veiklų turinys ir pagrindimas remiasi magistro darbo teorinės dalies išvadomis, tyrimo rezultatais, kurie toliau pateikiami sudarytoje schemeje:

Projekto aktualumas, pagrindimas.

Šeima ir mokykla yra pagrindinės ir svarbiausios vaikų auklėjimo institucijos, įtakančios vaiko gyvenimą. Norint sudaryti tinkamas sąlygas vaikų socialinei brandai, būtina plėtoti pozityvų mokyklos ir šeimos bendradarbiavimą. Bendradarbiavimu lengviau sprendžiamos išskylančios socialinės problemos. Mokytojas bendradarbiaudamas su šeima gali padėti vaikams: rasti problemos sprendimo būdą, ugdyti gebėjimą tinkamai elgtis įvairiose situacijose, įvaizdžio, savigarbos, savo vertės esmės pajautimo ir t.t. Todėl socialinių problemų sprendimo sėkmės laidu gali tapti mokytojo asmenybės savybės, skatinančios prasmingą dialogą. Tai įmanoma pasiekti tik lygiateisišku ir konstruktyviu bendravimu, per empatišką supratimą, remiantis vaiko akceptacijos, pripažinimo, bendradarbiavimo pozicija, ypač bendraujant su vaiku bei jo šeima, priskiriama socialinės rizikos grupei. Pedagogai dalyvaus seminaruose bendravimo ir bendradarbiavimo įgūdžiams tobulinti.

Projekto metu bus vykdomas tėvų pedagoginis švietimas, norint suteikti šeimai pedagoginių, psichologinių žinių apie vaiko vystymąsi, auklėjimą. Tėvai nėra pakankamai įtraukiami į susidariusių problemų sprendimą, todėl, ne visiškai išnaudojamos pagalbos vaikui galimybės.

Projekto metu bus skiriamas dėmesys žalingų įpročių prevencijai. Bus siekiama formuoti vaikams sveikos gyvensenos poreikį, vertybines nuostatas, gebėjimą atsispirti spaudimui rūkyti, vartoti alkoholį, suteikiant mokiniams žinių apie jų neigiamą poveikį jaunam organizmui.

Įgyvendinant projektą svarbus – mokyklos bendradarbiavimas su socialiniais partneriais. Projekto metu su kaimyninėmis rajono švietimo edukacines paslaugas teikiančiomis įstaigomis bus dalijamasi gerąja darbo patirtimi, plėtojant mokyklos ir šeimos bendradarbiavimą kaip sėkmingesnės prevencijos vykdymą. Planuojama glaudžiau bendradarbiauti su Telšių pedagoginės psichologinės tarnybos, Vaikų teisių apsaugos tarnybos bei Nepilnamečių reikalų pareigūnų veiklos grupės specialistais. Į organizuojamus renginius numatyta įtraukti kultūros centro darbuotojus. Ryškėnų sporto klubas organizuos sportines varžybas visai mokyklos bendruomenei. Bus rengiamos talkos seniems, ligotiems ir vienišiemis žmonėms, įtraukiant kuo daugiau Ryškėnų kaimo bendruomenės narių.

Programa skirta visai mokyklos bendruomenei, kurioje dalyvaus pradinių klasių mokiniai, jų tėvai ir pedagogai. Bus naudojamos įvairios darbo formos: tyrimai, pokalbiai, diskusijos, rengiamos šventės, išvykos, organizuojamos sportinės varžybos, prevencinės akcijos, seminarai.

Projekto tikslas
Plėtoti šeimos ir mokyklos bendradarbiavimą, vykdant žalingų įpročių prevenciją.

Projekto trukmė.
1 trimestras.

Projekto uždaviniai ir planuojami rezultatai:

Eil. Nr.	Projekto uždaviniai	Veiklos	Planuojami rezultatai
1.	Organizuoti seminarus mokytojams bendravimo ir bendradarbiavimo įgūdžiams tobulinti.	Seminaras pedagogams apie bendravimo ir bendradarbiavimo su šeima būdų paieškas.	Lygiateisiškas ir konstruktyvus bendravimas tarp tėvų ir pedagogų leis prasmingai ir tikslingai bendradarbiauti.
		Bendravimo ir bendradarbiavimo formų su tėvais kūrimo programa ir jos įgyvendinimas.	Numatys priimtinas tėvams bendravimo su mokykla formas. Tai užtikrins tėvų reguliarių domėjimąsi savo vaiku bei klasės gyvenimu.
2.	Organizuoti tėvų pedagoginį švietimą.	Seminaras tėvams apie vaikų psichologines krizes ir jų įveikimą.	Įtakos gerą psichologinį klimatą socialinės rizikos šeimose.
		Seminaras apie galimas alternatyvas nepageidaujamo vaiko elgesio situacijoje.	
		Suteikti tėvams psichoaktyviųjų medžiagų vartojimo prevencijos žinių.	Gebės padėti vaikui atsispirti spaudimui rūkyti, vartoti alkoholi.
3.	Sudominti vaikus pozityvia veikla kaip alternatyva socialinės rizikos veiksniams.	Išvyka į Telšių vaikų globos namus "Išmokime dalintis gerumu". Sportinių varžybų diena prie Užrio ežero „Būkime sveiki“. Talka vienišiams seneliams. Prevencinė akcija „Cigaretę keičiu į saldainį“. Išvyka į policijos komisariatą. Pokalbis su vietos alubario savininke „Kur veda taurelės kelias? “. Popietė „Šeima ir mokykla-kartu“	Formuosis moksleivių socialiniai gebėjimai, savarankiškumas, iniciatyvumas, pagarba kitam žmogui, noras sveikai gyventi. Moksleiviai bus užimti turininga ir prasminga veikla po pamokų.

4.	Plėtoti bendradarbiavimą su mokyklos socialiniais partneriais vykdant prevencinę veiklą.	Vykdant projekto veiklas bus bendradarbiaujama su Telšių pedagoginės psichologinės tarnybos, Vaikų teisių apsaugos tarnybos, Nepilnamečių reikalų pareigūnų veiklos grupės specialistais, Ryškėnų sporto klubu.	Glaudesnis bendradarbiavimas tarp mokinių, mokytojų, tėvų ir socialinių partnerių mažins žalingus įpročius.
5.	Apie šios socializacijos programos veiklą informuoti visuomenę, atkreipiant dėmesį į esamą problemą.	Seniūnijos, mokyklos skelbimų lentose, vietos žiniasklaidoje, skrajutėse.	Informuojama visuomenė apie mokyklos projektinę veiklą.

LITERATŪRA

1. Aramavičiūtė, V. (1985). *Mokinių dorovinės pozicijos formavimas*. Kaunas: Šviesa.
2. Aramavičiūtė, V. (2005). *Auklėjimas ir dvasinė asmenybės branda*. Vilnius. Gimtasis žodis.
3. Bajoriūnas, Z. (1997). *Šeimos edukologija*. Vilnius. Jošara.
4. Barkauskaitė, M. (2004). Moksleivių dorinis ugdymas popamokinėje veikloje. *Pedagogika*, 72, 20–25.
5. Berns, R., M. (2009). Vaiko socializacija: šeima, mokykla, visuomenė.
6. Bitinas, B. (1995). Auklėjimo procesas. Šiauliai: Šiaulių pedagoginis institutas.
7. Bulotaitė, L. (2004). *Narkotikai ir narkomanija*. Iliuzijos ir realybė. Vilnius.
8. Butkienė, G., Kepalaitė, A. (1996). *Mokymasis ir asmenybės brendimas*. Vilnius: Margi raštai.
9. Černius, V., J. (1992). *Mokytojo pagalbininkas*. Kaunas: Littera Universitati Vytauti Magni
10. Černius, V., J. (2006). *Žmogaus vystymosi kelias :nuo vaikystės iki brandos*. Kaunas: Pasaulio lietuvių kultūros, mokslo ir švietimo centras.
11. Day, C., Hall, C., Gammage, Ph., Coles, M. (1998). *Pradinės mokyklos ugdymo turinio vadyba*. Vilnius: Margi raštai.
12. Dapkienė, S. (2003). *Klasės auklėtojas ir tėvai – partneriai*. Šiauliai.
13. Dapkienė, S., Dapkus, A. (2002). Klasės auklėtojas ir tėvai – vaikų laisvalaikio organizatoriai. *Papildomas ugdymas II*. Straipsnių rinkinys. Šiaurės Lietuva.
14. Degutis, M. (1999). *Socialinių tyrimų metodologija*. Kaunas: Naujasis lankas.
15. Dranginytė, J., Ivanauskienė, F. (2002). Pedagogų ir tėvų bendradarbiavimo ypatumai pradinėje mokykloje. *Socialinis ugdymas: mokyklos ir šeimos bendradarbiavimas II*. Šiauliai.
16. Ignatovičienė, S., Žukauskienė, R. (1999). *Rizikos grupės vaikai*. Vilnius: LR švietimo ir mokslo ministerijos leidybos centras.
17. Epstein, J., L. (1996). Perspectives and previews on research and policy for school, family and community partnerships. In A. Booth & J. F. Dunn (Eds.), *Family – schools links: How do they affect educational outcomes?*
18. Epstein, J. L., Jansorn, N. R. (2004). School – family collaboration: a partnership. *Education Digest*, Vol. 69 Issue 6, p. 19-23. Prieiga per: EBSCO Publishing (žiūrėta 2010 m. sausio 6 d.).
19. Fedulova, A., B. (2004). Šeima kaip socialinio darbo klientas. *Socialinis darbas: profesinės veiklos įvadas*. Tarptautinis projektas. Vilnius: Vilniaus universiteto Specialiosios psichologijos laboratorija.
20. Funkhouser, J.E., & Gonzales, M.R. (1997). *Family involvement in children's education: Successful local approaches*. An idea book. Retrieved November 13, 2005, <http://www.ed.gov/pubs/FamInvolve/>
21. Gailienė, L., Bulotaitė, L., Sturlienė, L. (1996). *Myliu kiekvieną vaiką*. Apie vaikų psichologinio atsparumo ugdymą. Vilnius: Valstybinis leidybos centras.
22. Giedraitienė – Lileikienė, T. (2002). *Kelias į vaiko širdį*. Kaunas: Judex.
23. Grigas, R. (1995). *Tautos likimas*. Sociologinė apybraiža. Vilnius : Rosma.
24. Gučas, A. (1990). *Vaiko ir paauglio psichologija*. Kaunas: Šviesa.
25. Guščinskienė, J., Kondrotaitė, G. (2006). Socialinės rizikos šeimų problemos: Pagėgių savivaldybės atvejo studija. *Socialinis darbas*, 5 (2), 15–24.

26. Hopkins, D., Ainscow, M., West, M. (1998). *Kaita ir mokyklos tobulinimas*. Vilnius: Tyto alba.
27. Jakavičius, V., Juška, A. (1996). *Mokyklos pedagogika*. Kaunas: Šviesa.
28. Jensen, E. (1999). *Tobulas mokymas*. Vilnius: OVO.
29. Johnson, L. J., Pugach, M. C., Hawkins, A. School – family collaboration: a partnership. *Focus on Exceptional Children*, Jan 2004, Vol. 36 Issue 5, p1-12, 12p; [interaktyvus] [žiūrėta 2010 m. sausio 06 d.]. Prieiga per: EBSCO Publishing.
30. Johnson, L., C. (2003). *Socialinio darbo praktika*. Vilnius: VU specialiosios psichologijos laboratorija.
31. Jovaiša, L. (2003). *Hodegetika: auklėjimo mokslas*. Vilnius: Agora.
32. Juodaitytė, A. (2003). *Vaikystės fenomenas: socialinis-edukacinis aspektas*. Monografija. Šiauliai: Šiaulių universiteto leidykla.
33. Kaffemanienė, I. (2006). *Negalės ir socialinės gerovės tyrimų metodologiniai aspektai*. Šiauliai: Šiaulių universiteto leidykla.
34. Kardelis, K. (2002). *Mokslinių tyrimų metodologija ir metodai (edukologija ir kiti socialiniai mokslai)*. Vadovėlis. Kaunas: Judex.
35. Kontautienė, R. (2006). *Bendradarbiavimo sistema ir jos valdymas mokykloje*. Studijų knyga. Klaipėda: KU leidykla.
36. Kvieskienė, G. (2000). *Socializacijos pedagogika*. Vilnius. Baltijos kopija.
37. Kvieskienė, G. (2003). *Socializacija ir vaiko gerovė*. Monografija. Vilnius: Vilniaus pedagoginis universitetas.
38. Kvieskienė, G. (2005). *Pozityvioji socializacija*. Monografija. Vilnius. Vilniaus pedagoginis universitetas.
39. Kučinskas, V., Kučinskienė, R. (2000). *Socialinis darbas švietimo sistemoje*. Klaipėda: Klaipėdos universiteto leidykla.
40. Lamontagne, Y. (1999). *Būti tėvais pamišusiame pasaulyje*. Vilnius: Tyto alba.
41. Leliugienė, M., Klemkaitė, J. (2004). *Dailės terapija socialiniame darbe su vaikais*. <http://www.rafaelis.lt/images/stories/document49.pdf> (žiūrėta 2009-04-10).
42. Leliūgienė, I. (2003). *Socialinė pedagogika*. Kaunas: Technologija.
43. Lepeškienė, V., Butkienė, O. G., Steevens, L., van Werkhoven, W. (2001). *Mokykla ant žmogiškumo pamatų*. Vilnius : Vilniaus pedagoginis universitetas.
44. Lepeškienė, V. (1996). *Humanistinis ugdymas mokykloje*. Vilnius : Valstybinis leidybos centras.
45. *Lietuvos gyventojų politikos strategijos metmenys* (2004). Vilnius: Socialinių tyrimų institutas.
46. Lietuvos Respublika. *Konstitucija*. (1996). Vilnius: Lietuvos informacijos centras prie Teisingumo ministerijos.
47. *Lietuvos Respublikos švietimo įstatymas* (2003). http://www3.lrs.lt/pls/inter2/dokpaieska.showdoc_1?p_id=279441&p_query=&
48. Miškinis, K. (2003). *Šeima žmogaus gyvenime*. Kaunas: Aušra.
49. Paulavičiūtė A. (2002). *Renginių organizavimo ABC*. Vilnius: Ciklonas.
50. Petrulytė, A. (2003). *Jaunesniojo paauglio socialinė raida*. Presvika.
51. *Pradinio ir pagrindinio ugdymo bendrosios programos* (2008). Vilnius.
52. Radzevičienė, L. (1997). *Ankstyvojo ir ikimokyklinio amžiaus vaikų emocijų ir elgesio sutrikimai bei jų korekcija*. Šiauliai: Šiaulių pedagoginis institutas.
53. Robichaud, M., G., R. (2007). *Vaikas kenčia pažeminimus mokykloje*. Baltos lankos.
54. Rupšienė, L. (2000). *Nenoras mokytis socialinis pedagoginis reiškiny*. Monografija. Klaipėda: Klaipėdos universitetas.

55. Rupšienė, L. (2007). *Kokybinio tyrimo duomenų rinkimo metodologija*. Klaipėda. Klaipėdos universiteto leidykla.
56. Senge, P., Cambron – McCabe, N., H., Lucas, T., Smith, B., Dutton, J., Kleiner, A. (2008). *Besimokanti mokykla*. Versa. The book.
57. Skeirienė, D. (2005). Kaip nuo pedagogo kompetencijos priklauso bendradarbiavimo sklaida. *Žvirblių takas*, 2, 8–11.
58. Sniečkutė, M. (2004). *Nepilnamečių nusikalstamumas ir šeima*. <http://archyvas.bernardinai.lt/index.php?url=articles/20844> (žiūrėta 2009-02-27).
59. Statistikos departamentas. *Statistinės informacijos apie vaikus rodikliai*. <http://www.stat.gov.lt/lt/> (žiūrėta: 2009-03-08).
60. Šalkauskis, S.(1991). *Pedagoginiai raštai*. Karčiauskienė, M., Paulauskas, R. (sud.). Kaunas: Šviesa.
61. Štuopytė, E. (1999). Mokyklos ir šeimos sąveika vaikų socializacijoje. *Lietuvos edukologijos doktorantų ir jų mokslinių vadovų konferencija*. Jaunųjų mokslininkų darbai. Kaunas: Technologija.
62. Tidikis, R. (2003). *Socialinių mokslų tyrimų metodologija*. Vilnius: Lietuvos teisės universiteto leidybos centras.
63. Titarenka, V. (1980). *Šeima ir asmenybė (auklėjimo šeimoje problemos)*. Vilnius.
64. Thornes, N. (2008). *Child Care and Education*. United Kingdom.
65. Vaitkevičius, J. (1995). Socialinės pedagogikos pagrindai: vadovėlis aukštosioms mokykloms. Vilnius: Egalda.
66. Vaitkevičiūtė, V. (2002). *Tarptautinių žodžių žodynas*. Vilnius: Žodynas.
67. Valickas, G. (1995). Psichologiniai asocialios asmenybės formavimosi mechanizmai. *Psichologija*, 14, 5–31 .
68. Valickas, G. (1997). *Psichologinės asocialaus elgesio ištakos*. Monografija. Vilnius: Lietuvos teisės akademija.
69. Zambacevičienė, E., P. (2006). *Vaiko psichologinis pažinimas*. Šiauliai: Šiaulių universiteto leidykla.
70. Želvys, R.(1995). *Bendravimo psichologija*. Vilnius.
71. Žukauskienė, R. (1996). *Raidos psichologija*. Vilnius: Valstybinis leidybos centras.
72. Walsh, K.B. (2001). *Į vaiką orientuotų klasių kūrimas*. Step by step. Lietus.

Erika Šilinskienė

THE POSSIBILITIES OF SOLVING SOCIAL QUESTIONS BY JUNIOR SCHOOL CHILDREN, DEVELOPING PARENTS AND TEACHERS COLLABORATION IN THE BASIC SCHOOL

The Master's Degree Thesis

Summary

The paper deals with theoretical analysis, including the name of junior school age children, social questions, their origin and cause of the possible solutions.

Hypothesis: parents' and teachers' approach to social problems is no different, parents' and teachers' views of one another are different.

Been subjected to a quantitative survey - questionnaire for parents (N = 47), teachers (N = 14), students (N = 45) in order to determine what social problems exist in Ryskenų basic school what the origin of these problems and how to solve these problems. To identify the characteristics of social problems, inter-institutional co-operation opportunities, professional, responsible for social issues, expectations of a qualitative study – has been applied structured interviews with teachers and school social partners. Following a qualitative study – structured interviews with teachers and school social partners were identified signs of social issues, the Inter-institutional co-operation opportunities and professionals', responsible for social issues, expectations.

The most important empirical conclusions that were drawn are:

- The theoretical analysis revealed that in today's society children's psychosocial development is adversely affected by family's as a social institute recession and the changes of family's social functions', structure and its impact on society.
- After the quantitative analysis of the social issues in Ryskenų basic school can be concluded that:
 - The greatest social problem among children is smoking. Parents, teachers and children themselves indicate this problem. One fifth of primary schoolchildren have tried smoking, a few of them smoke every day.
 - Teachers identify that communication with parents is the least successful educational policy.
 - Parents are not sufficiently involved in the resulting problems, and therefore does not fully cover the possibility of child support.
- Following the structured interview analysis, it can be:
 - An important key to solving social problems - early prevention application, including representatives from Child Protection Services, police, churches, parents and other community representatives.
 - Family and school should be based on the characteristics of their social environment, the school community's efforts to make the process of socialization of the child's success.

The hypothesis that the parents and the teachers' attitude to social problems has proved to be no different from the part. Other hypothesis that parents 'and teachers' views of one another are different- has been confirmed.

There are prepared recommendations and the project frame for the family and school development cooperation in addiction prevention.

Keywords: socialization, social questions, junior school children, collaboration, the basic school.

PRIEDAI

